

ISSN 2718-5176

književna riječ

časopis za književnost

Godina I, broj 1-2

KNJIŽEVNA RIJEČ

časopis za književnost

Književna riječ
književni časopis
Godina I, broj 1-2

Nakladnik

Društvo hrvatskih književnika,
Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski

Za nakladnika

Zlatko Krilić

Uređuju

Franjo Nagulov i Vlasta Markasović

Fotografije

Ivan Došen

Korektura

Mirko Ćurić

Priprema i tisak

Krešendo, Osijek

ISSN 2718-5176

Tiskano uz potporu Ministarstva kulture i medija
Osječko-baranjske županije u Godini čitanja 2021.

DENIS ĆOSIĆ
MARIJA DEJANOVIĆ
TIHOMIR DUNĐEROVIĆ
MARINKO PLAZIBAT
STANKO KRNJIĆ
SANJA BAKOVIĆ
BOŽICA BRKAN
JELENA ZLATAR GAMBEROŽIĆ
DAVOR IVANKOVAC
DANIEL RADOČAJ
MAJA URBAN
IVAN ZRINUŠIĆ
DARKO PERNJAK
FRANJO NAGULOV
GORAN REM
MONIKA HERCEG
FRANJO DŽAKULA
PAULA REM
MIRKO ĆURIĆ
MARIJANA RADIMILOVIĆ
MARKO GREGUR

KNJIŽEVNA RIJEČ ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST

Osijek, studeni 2021.

Poezija

Košute su plakale bez rogova¹

(izbor)

* * *

Drvosječa je othranio tri ženska djeteta
i svakom namijenio da rodi muško dijete.

Kada prva nije mogla zatrudnjeti, potjerana je iz sela,
srušio je most preko rijeke kako se ne bi vratila.

Druga je na porodu umrla skupa s djetetom,
dao ih je svinjama znajući da je zima nemilosrdna,
da nema dovoljno žita za prehranu stoke i obitelji.

5

Treća je rodila zdravo muško dijete,
koje je naučilo hodati, ali nije prezimilo.
Pronašli su ga jednog jutra prekrivenog plikovima.

Drvosječa je tada prokleo sebe, spalio kuću
i izdahnuo na stajskim vilama.

¹ Izbor je načinio autor iz netom objavljenoga istoimenog rukopisa u izdanju Hrvatskoga društva pisaca. Autorova je to treća samostalna zbirka poezije.

* * *

Žednjak je biljka koju nalazimo ljeti.
Jedemo ga kao salatu,
usta nam pršte gorčinom izdanaka.
Naše je selo žednjak – nikamo ne ide,
sjedi ukopano u vlastitoj trpkosti.
Kada nemamo ništa, jedemo žednjake,
ispunjamo jednjake danima bez značenja.

Majka je žednjak, sjedi u kutu sobe.
Broji mušice s prozorskog okna.
Njeno je vrijeme u imenu koje nema.
U zlogukom grču utrobe budi se jetkost.
Oči joj klonu u tlo, odlaze pod kamen.
Ne odgovara na moj zov, oslanja glavu na ramena.
Majka je Žednjak i kada to kažem
ime se raspukne kao dozreli orah.

* * *

Majka mesarevom metlom
skuplja ostatke kruha.
Kaže: „Metem svaki dan,
odakle se stvaraju mrvice?“

Majka ne zna da je tijekom noći
pod poprište seobe mrava.
Oni nam uzimaju od kruha,
odlaze u mravinjake s našom sitosti.

Jedne je večeri otac ugledao
povorku crvenih mravi.
Njihovo je kretanje nasred poda
načinilo krušno sazviježđe.

Seoske žene kažu da crveni mravi
ukućanima donose nesreću.
Tko protumači poruku gibanja,
dočeka nasilnu smrt.

* * *

Kada su svinje počele stenjati,
poumirale su čitave obitelji.
Vatre su pucketale u ognjištima,
znali smo da nastupa drugi mraz.

Očevi su rasporili svinjske trbuhe,
stvorili svemir iznutrica.
Seoske su žene iz svinjskih jetara
svima proricale budućnosti.

Majci su rekle da će ostati bez bogatstva,
sestri da će oštrigati runo,
ocu da neće ići u rat,
meni da ću dobiti krunu.

Jedna je svinja sa slamom u njuški
uznemireno trčala svinjcem.
Nitko nije primijetio da dolazi oluja,
da će munja spaliti krovove.

* * *

U trenucima se paljenja krila
prazni svjetlina leptirovih ticala.
Jedna žena postaje ugaslo sunce
u prezrelim muškim rukama.

Skine li se pri tome prah
i učini da je biće nedužno,
naći će se tiješteno
u mrtvim pjesničkim koritima.

Muškarac svaku riječ nastoji podčiniti
jer tko poznaje jezik, poznaje i ženu,
a tko ga kontrolira, njom i upravlja.

MARIJA DEJANOVIĆ

Dobrota razdvaja dan i noć²

(izbor)

Putovnica

Prvih par mjeseci
nisam govorila
Kad sam progovorila, nisam prestajala

Saznavala sam o razlici spužve i žarulje
učila bakine riječi i izmišljala svoje

10 O svemu sam mogla govoriti
osim o sebi

To se stanje zadržalo
prvih dvadeset godina

*

Prve su mi riječi bile ta-to
izgovorene ispred tanjura graha
bilo je to pitanje što je to

Tog jutra nije bilo nikoga
tko bi se u tim riječima pronašao
tko bi želio lagati da mi je prva riječ bila tata

² Izbor iz autoričine novoobjavljene istoimene zbirke poezije u izdanju zagrebačkoga Sandorfa. Autoričina je to treća samostalna pjesnička zbirka i ubrzo po objavljivanju našla se u finalnom izboru pjesničke nagrade *Tin Ujević* Društva hrvatskih književnika.

Moje su prve riječi najviše veselile mene
Oca su rastužile jer ih je propustio
Majku su naljutile jer su bile znak
njegovog odsustva

Odlazio je raditi u drugi grad da bi nas hranio
Zato nikad nije jeo s nama
Zato smo jeli u tišini kad jedemo
Zato je jeo našu tišinu po povratku

Majka ga vidi na vratima i kaže
bolje bi bilo da se nisi vratio
Ono što je mislila reći bilo je
bolje bi bilo da nisi odlazio

Bilo bi bolje da nitko nije morao otići
Ti su odlasci bili odlasci onih
koji nisu htjeli nikamo ići

Tako odlaze oni koji se nemaju kamo vratiti

*

Manjak doma, previše stanova
U prvih pet godina Bjelovar, Zagreb i nekoliko Sisaka

Prvo smo došli pred Njemačku, nisu nas pustili unutra
Uzalud je moj djed govorio ja sam te stanove gradio

Za vrijeme studija u Zagrebu pitali bi me odakle sam

Tamo gdje sam rođena
bila sam tad i nikad više
Tamo gdje sam odrasla bila sam od početka
djevojčica čudnog naglaska

Ovu moju nedoumicu riješio je odlazak u inozemstvo
Tamo naši naglasci uglavnom zvuče isto

Sad odlazim samo kad želim
Ostajem koliko mi je potrebno

Ako nekog zanima u čemu je razlika
između odlaska i dolaska:

razlika je u meni

*

Pije grčko piće, koje je isto kao hrvatsko
samo trostruko
uz piće uvijek dolazi mješavina orašastih plodova
u znak gostoprimstva

12 Prvo drvo koje sam ovdje vidjela bilo je stablo naranče
gradovi su puni betona pa sade ta mirisna sunca

Pogledaš li malo gore, vidjet ćeš zelenilo koje visi s balkona
Grcima su ti lebdeći podovi ono što su nama dvorišta

Zato sam mu se smijala da je ptica
da sleti na balkon i gricka te bademe

Moram imati dvorište
jer u njemu sjedim i pijem domaći sok od bazge
U njemu imam ležaljku i sunčam si noge

Evo ti, pa se sunčaj, gušterice, kaže
i pokaže na more

*

Većinu svog djetinjstva
igrala sam nogomet s dječacima iz susjedstva
posve jednaka drugim igračima
onda su mi narasle grudi

Nisam više mogla skidati majicu
da se polijevam vodom po golom torzu
kad sunce zapeče aute
na ispucalom asfaltu predgrađa

dvorištu grada koji je jedini bio toliko usamljen
da prihvati čak i nas, iako i sebe jedva trpi
ponudio nam je posao i stan

Što sam u tom djetinjstvu vidjela?
Poneku tučnjavu, mačku koja se okotila
ispod stubišta

13

Nasip prekriven snijegom
pusto blato na nasipu nakon snijega
i visibabe koje izrastaju iz njega

*

Da sam htjela doći
iz Siska u Dubrovnik
trebala bi mi putovnica

U prvih dvadeset godina
Dubrovnik sam vidjela
samo na Igri prijestolja

*

Kažem, što je to
kaže, tsipouro

Turisti misle da pijemo ouzo
ali ouzo je smeće koje piju turisti

*

Ne volim turiste
Nakon turista dolaze veliki shopping centri
s njima odlazi društvo i dolazi robovlasnička država

Kaže turisti dođu na plažu ispred moje kuće
i onda ne mogu voziti kajak
Ta mu je plaža kao meni onaj komad
ceste na kojem sam igrala nogomet
a turisti su kao auti

Prolaze u svojoj glasnoj brojnosti

Podsjećaju nas da prostor nije naš
čak ni ako u njemu provodimo
značajan dio života

14

Uče nas da posjedovati i pripadati
nije ista stvar

*

Muškarci iz povijesti
i ono malo zapamćenih žena
turisti su u japankama na Velebitu svijeta

Pisali su ili o prijateljima, ili o mrtvima
Zato su sve istine uljepšavali
činili ih više nalik lažima

Pamtili su ono što se moglo prepričati
u dvorištu ili na balkonu
fotografirati i spremati u džep

ponijeti sa sobom

*

U mladosti sam prikazivala
ružnijima nego što jesmo
sebe i svijet – voljene ljude ne

Njih sam puštala da miruju u tišini

Ta je tišina bila najbolje
što sam mogla dati

Danas se trudim reći
tačno kako mislim da jest

– dođi k sebi dok još imaš kome
– dvorište je veće od države

Ali i dalje hvatam pokojeg vruga za rogove

– večer koja grize za čelo
– ležaljku koja se ne da oprati

Ima dana – sa sobom bih se posvađala

Bacila sjekiru na mjesec jer svijetli
nožem jurišala na vlak jer kasni

– na ljudima su mane najopasnije
kad povjerujemo da su vrline –

Ne udaram slabijeg ni ako udari prvi

Dok hodam cestom
pazim da zapamtim sve
nebitne stvari

Patlidžan

Znaš, sad sam odavde
rekla mi je majka gledajući u polovicu vrta
ispunjenu patlidžanima koje je uzgojila
pretjerano brižno, kao djecu, na malom kvadratu zemlje
koju je kupila teško zarađenim novcem
teškim radom preorala lijevo-desno, prema gore
kao pletenje veste

Na drugoj polovici još ima zemlje za kopanje
i čini se da svakim zamahom motike
povećava udaljenost između sela u kojem je odrasla
i ovog dvorišta u kojem stojimo
kao da je svaki korak naprijed nova praznina
ali i svaka nova praznina razlog da se krene dalje
U svaku od rupa sadi sjećanje
na davno zakopana lica

16

Tamo više ne postoji
Ionako si otišla možda dvaput u životu
a ja sam ovdje već godinu dana duže
nego što sam bila u –
i onda zastane prije nego što kaže
da sam rođena za vrijeme etničkog čišćenja
ali da nije bilo ničega čistog

u bolnici u kojoj sam se prvi put pojavila
– začudo živa –
dok su oko prostrtog mesa moje majke umirali
vojnici i civili

– njezinog mesa – i da sam rođena u krevetu
u kakvom nijedna žena ne bi trebala rađati

i nijedno dijete prvi put ugledati svijet
da se takva hospitalizacija ne može zvati uslugom
nego zločinom protiv čovječnosti

Lagano je podigla lakat
da nadlanicom obriše znoj sa čela
i prestane kopati

U tišini smo ušle u auto
Nakon nekoliko sati vidjele graničnu policiju

I dalje ih ne voli

Kao i prošli put kad sam je vidjela
baka ima iznošenu sivu haljinu
i širok osmijeh

Stoji na kapiji, škilji

17

Napravila nam je krompirušu

Iako se već godinama gotovo ničeg ne sjeća
baka i dalje savršeno pamti lice moje majke

Nisi se nimalo promijenila, kćeri
Kaže, ispruži ruku
i podraga mi obraz

Frizure devedesetih

Svatko je od nas vidljiv

To je ono što definira čovjeka –
– koliko dugo može pristati
na vlastitu izloženost

To ti kažem, nogu obraslih u napola-dlake
dok jedem krušku
i sama sam sebi dovoljna

Napola kašljem ostatke
onoga što sam o tebi sanjala
a napola mjerenja, nenadmašna
imenujem gotovo suvišnima

18 Dišeš kao zlatan sat
ostavljen na travi u proljeće

*

Može se reći da ti vjerujem
Ipak sam sanjala
da je čovječanstvo frizure devedesetih
nostalgična nadoknada
koja nikad ne nadmašuje original
Ne mislim na naše devedesete

mislim na Rachel frizuru i grunge
tinejdžerstva kakva nismo mogli imati

Utješne prikaze tih odrastanja
gledali smo na televizijskim serijama
oponašali pokrete glumaca

i način odijevanja
Sanjala sam sve ružne stvari
oštrice-nokte i fleksibilnost
kamatne stope

Otklopiš ruž za usne i odvrneš
Iz njega izade posjekotina
umjesto poljupca

*

Mogli bismo imati sve
govoriti savršeno jednostavne rečenice
Biti posve ogoljeni
tek okoćeni mladunci čovjeka
kojima gubitak zaklona
ne oduzima dostojanstvo

Šutiš kao hrđa na zubatoj kući
kraj koje smo jednom
prošli automobilom

*

Rođena sam s velikim šakama
i malim zubima
kao unuka zidara i bauštelca

Došla sam na svijet
oko vrata obješena o pupčanu vrpцу
i preživjela

Moje je prvo djelo
neuspješan pokušaj samoubojstva

Moja je prva pobjeda
pobjeda nad vlastitom smrću

Sreća se u mene izlila naknadno
kroz otvorenu fontanelu

Kad mi je ljubav zapjevala prvu uspavanku
i onda me zatvorila

*

Prvu sam menstruaciju
zazidala u temelje kuće
i ona se odmah srušila

*

Jednom sam bila dobra

Nahranila tuđeg psa
pomazila mačku koja ne pripada nikome
dvaput odselila u tuđu državu

Sve su te zemlje sad tvoje zemlje
Sva je ta ljubav sad tvoja ljubav
Sva je ta šutnja tvoja

Čekanje

u tijelu je više uspomena nego u svjetskoj povijesti
u povijesti je zlatni krumpir

ljubav ne može spasiti svijet
ljubav ne može spasiti ni one koji vole

tijelo leži u zemlji, pokopano
tijelo zemlje čeka ispod nogu čovjeka

u središtu povijesti stoji – ne raste i ne hoda ništa

nemamo više vremena za čekanje kraja svijeta

Bakini pilići

Kutija

Živim u kutiji.

Netko je probio rupe

pa ponekad prosijava svjetlost

i ulazi zrak.

Malo se krećem.

[Debljam se.]

Pilići

Bakini pilići žive u kutiji.

Krevet im je piljevina.

Sunce im je žarulja.

100 watta

majčinske ljubavi.

Cvrkućem

Sjedim i cvrkućem.

Na grani ne,

nahrani me.

Cvrkućem.

Usta su mi gladna,

ova žica je hladna.

Utopli me,

otopi me,

utopi me.

Nožice

Baka je pilićima
škaricama rezala nožice.
Ostajali su krvavi tragovi
na bijeloj pilovini.
Ovo su moji pilići,
rekla je tako baka susjedi.
U laži su kratke noge.

U kutiji žive mali žuti ljudi

U kutiji žive mali žuti ljudi.
Jedu, griju se, piju i spavaju.
Po noći nastupaju.
Imaju svoj cirkus.
Iz daljine zvuci
hiljadu doboša Darkwooda.
Jedan doboš povede,
orkestar prihvati.
Sve su glasniji.
Tuš!

Pile se objesilo

Znaš što se desilo?

Pile se objesilo!

Na trapezu.

Visilo je tako cijelu noć.

Baka je skinula

akrobatsko pile

i dala ga maci.

Maca popapala

jezik.

Mačak Marko

U raljama mačka Marka
krckaju pileće koštice.
Mačak Marko,
ukroćeni lav,
spava u bakinim čizmama.
Repom kao korbačem
bičuje dosadne muhe.
Kao mačem,
repom siječe zrak.

Živim u gajbi

Živim u gajbi.

Promolim samo
gologlavu glavu,
između dvije šipke
dugi vrat.

Lijevo - desno,
lijevo - desno,
naprijed - nazad,
naprijed - nazad.

Jedem i pijem.
[Debljam se.]

Gledam.

Vidim ruke starije žene,
vidim ruke jako stare žene,
vidim ruke starijeg čovjeka,
vidim ruke dječaka.

Hrane me.

Ljubav je to!

Golotinja ne vjeruje i druge pjesme

Golotinja ne vjeruje

Čitavu ovu kamenu zimu nudim ti
gole oči

Pogledaj tu
tišinu

Zatim nacijepaj topla pijeska
i zapali

Neka ju voda s pepelom nosi

Sladoled se okliznuo

Drvored je, tu ispod, dug. Sjećanja od oraha
nisu se snašla u drugomu nebu,
u paučini staze
do svijetle nade, do cipele meke za dugu.

Jagodu sad valjaš mi potištenu
u ostacima pothlađena sna.
O jučer ne služiš
doručak ni novine.

U oku ti sladoled, drzak i krut.
Obukao najam, ide se skriti,
njihati me u toj tami, dobroj
čuvarici nestašnoga dna.

Drag, duljinom dirnut
naslonio sam na vjetar srce
i već
topim se od nove miline.

Hod do sna, hlad do luka

Ponovno odlaziš, kamena, srčana i gorda,
na daleko drvo. Ošinete tolikim vjetrom
šume razapinju uši bolom, krikom
nahranjene noći.

Raskošno se zabavljam i odmaram oblake
u koritu te silne miline.

Ustajem, hod je moja najduža ruka. Osjećam,
ulice su nasute lakim snom, hladom koji šuti.
Ukrašene travom, negdje
na puškomet srca,
tvoje oči zeca, mlade srne, maslačka
živciraju mi očaj, hrane žutu put nepregledne staze,
želudac nejasne brazde.

32 Suncokret tu je stranac. Luk se primio najbolje,
ko pravi šokački zet, žestok i žut.

Osjetim, vlakovi noći voze pouzdano: tvoja me ruka
grije mrakom, dah mi hladi
tišinom.

Cijepa snom.

Bol govori zrak

Mašeš mi posjekotinom, bolom
hvališ se,
tijelu (svom) ulijevaš sve zlato, u krv, u sklisku sol, u
spolovilo,
u spol.
Guraš mi u rebra mukao bijeg, pa zato tišinu, situ glad,
ulicu žutu, svoj kratak
ravnodušan krov.
Rugaš mi se riječi koja šuti, pa lomi, koja tone,
gubi u hod, u mekoći zrak. Govoriš,

govoriš.

Kao da suncokret nema sram,
Kao da brašno
šešir nosi tvrd.

Kao da kiša
pijano.

Stran trag.

Lješnjak u blatu

Jako dobro jedem tu tišinu, tu postelju
umora,
ona tri crva od šuma, i šuma.

Jako dobro ležim.

Zaigran u slami sve te nagosti
pjevam ti sivo more i grlim veseo, dugi mrak,
tu, u tvojoj razuzdanoga, tvrdoglavoga kupusa čaši,
koja je ugljen, koja je
slatka čađ.

Lijepo pjevam
čekajući gusti pohod očajnih mrava, bezbrižan,
pod svojom živčanom korom, na nebesima
pospana srca.
U blatu obilate, raskvašene sreće.

U blatu bujam.
Sad još jedno jaje, jagoda, izmučeni lješnjak,
režanj čokolade, vatra i

to je to.

Lažem tek šaptom

Skliske zime, stresne od snova
napukao nam plamen, krhki kaput mio.
Gola sad ljetuješ svoje kosti, znoj, cijediš
gorki sok u kruto.

Sol pakiraš u vjetar, pišeš tu sivu vatru u noć,
u ružičasto teško.
Na pučini sve je spremno, poštari lakoga leta silno
režu daljinu.

Tu sam, dočekam i pijem,
vjetar pun plave prašine
gazi mi ramena, slano zlo.
Više ne cvatem,
i meni je ljeto, još jače sam cigla, još krvavije
grije me grijeh, nagađanje,
sjeta.

Dublje je. Lažem tek srce šaptom,
useljavam u kožu žestokoga dna. Ubodna pila
spremna je za veselo sutra. Trag, i piljevina,
i već

pečeno je lijepa zora.

O koži ne govorim, o gorkom

Napuštaš moj ormar, kažeš,
sve moje košulje,
čuvare moljaca toplih nam nadanja,
rezova.

Slážeš si pokidane dane u džepove nehajne, site
duguljastih igri traperera i golih, žednih poteza strasti,
u sitne sjene neizvjesnoga,
opet gologa.

Lijepo gologa.

Još ljepše vješalice ostaju mi same
i gladne.

S teretom u rukama, s nogama u kilavoj noći,
u cesti,
puneći joj rupe jagodama, listovima, nadom,
luckastim tijestom od sna,
posljednjim, rasutim nam sjedinjenjem tijela, i tijela i dna,
posipajući ju slatkim mrakom kao gladnu palačinku,
i daljinom kao praznu čašu,
ulijevaš joj nedovršeni film,
pritajenu, tromu glazbu.
I gaziš, i gaziš,

gaziš.

Boja moje kuće i još dvije...

Boja moje kuće

Smijem li imati moju boju kuće u doba zalaska sunca?

Smijem li povući tu nijansu poviše prozora i vrata, na krov staviti
moje boje, moje snove i boju moje djece?

Prođe li netko tuda

i kaže kako remetim svijet tom bojom,
u što ću staviti svoje ruke?

Obojit se drugom bojom,

srušiti kuću stariju od sebe,
sazidat svijet bez prolaznika?

37

14. 4. 2020.

Danak u šutnji

Šutjeli smo pred ratove.

Bili su česti pa govore ni započinjali nismo.

Šutjeli smo pred kišu.

Gledali smo kako nebo tuče zemlju, a ona kao i mi.

Sjedali smo šutke za male, mršave stolove.

U šutnji smo molili za plodne godine.

Osluškivali smo što se priča.

Nismo govorili ništa, pokorno smo slušali druge.

Kad je sve bilo gotovo, pozvali su nas oni što govore.

Šutnjom smo otkupili svoje živote i zavrtjeli još jedan krug.

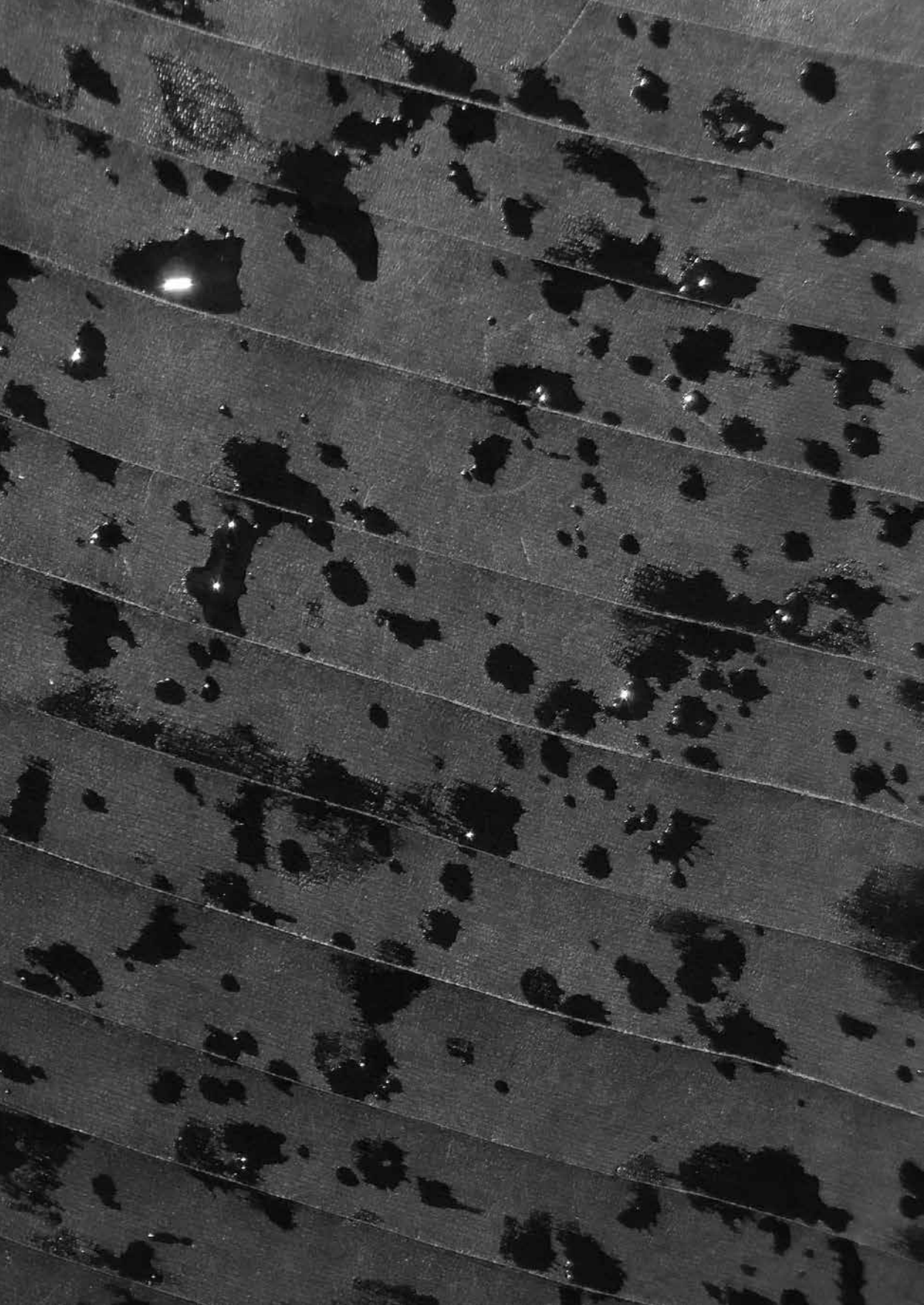
U žlijebu oštrice

Posadio sam sjemenku cvijeta u žlijeb oštrice
i nakapao molitvom da se lakše primi.

Mrtve hladne molekule metala
primile su život u svoje okrilje.

U začetcima zore, kad bi svi usnuli,
prisjećale su se krvi u kojoj su se kupale.

14.6.2019.

!.: književnost
i provincija

*Neposredno pred početak ljeta, a nakon dogovora vezanih uz konceptijsko rješenje časopisa, dogovoreno je uvođenje tematske rubrike koja bi, od (dvo)broja do (dvo)broja, čitateljima približavala fenomene u i oko književnosti u (i oko) nas. Za početak, ideja je bila pozabaviti se vrlo širokom temom odnosa književnosti i provincije, provincije i književnosti, posljedično kulturnih politika, problema centralizacije, prednosti i nedostataka književnoga djelovanja u provinciji, recepcijskoga usvajanja provincijske tematike u okviru književne proizvodnje, mogućnosti i perspektiva. Ljeto je, pokazalo se, nezgodno razdoblje za opsežnije sadržajno pokrivanje tematske rubrike, pogotovo kada je posrijedi novi časopisni početak. Kratak komentar, međutim, dalo nam je troje autora: **Sanja Baković, Marko Gregur i Božica Brkan**. Mišljenje je reprezentativnih imena recentne hrvatske književnosti izuzetno važno. I zato smo odlučili, za ovu nultu prigodu, improvizirati, nudeći tako embrionalnu varijantu temata koja bi, međutim, mogla i morala potaknuti na daljnje razmatranje razmatranoga odnosa, a s ciljem, uz ostalo, repozicioniranja djelovanja autora koji žive i rade u provinciji, ali i lišavanja provincije (isključivo) negativnih konotacija, pa i posljedičnih kompleksa njenih (ne samo) književno-kulturnih i znanstvenih djelatnika. Komentari zabilježeni u novopokrenutom ogranačkom časopisu očekivani su i važan minimum, posebice promatramo li književno-kulturnu zbilju iz provincijske, često put drugorazredne zbilje, institucionalno nedovoljno podržane i u mnogo aspekata (po autorice i autore) degradirajuće. Komentare donosimo u integralnoj verziji!*

Književnost i provincija, sasvim osobno

Kada me pitaju odakle sam, zaista često kažem: “Iz južne provincije Dalmacije”. Bez posebnog ponosa i bez posebnog kompleksa. Kada bi se prokopalo dublje, našlo bi se i jednog i drugog. Stvari su kakve jesu. Pejorativno, ta “provincija” bila bi neka vukojebina udaljena od grada, od glavnih tokova, od kreatora glavnih politika, uskraćena, zanemarena, zaboravljena, neko prestrašeno pseto koje čuči u tami i čeka ne bi li ga netko pozvao i primio u društvo.

Odrasla sam u malom otočkom mjestu osamdesetih, bez kućne biblioteke, u radničkoj familiji, bez glazbene škole i bez baleta. Jedne godine imali smo francuski, ali je profesorica otišla, jedne godine tečaj mandoline, al’ je nastavnik otišao, jedne godine ritmiku, al’ nije bilo djece... Mogućnost otoka bila je nemogućnost. Dobila sam iskrenu ljubav roditelja, išla sam na školski zbor, kasnije na crkveni i na likovnu grupu. Starija rodica mi je posuđivala knjige. Knjiga koju joj nikada nisam vratila bila je “Pipi Duga Čarapa”, pročitala sam je barem osam puta. Na sreću, Bol je uvijek imao dobru općinsku knjižnicu u koju sam se upisala u srednjoj školi.

43

Majka mi je radila kao šankerica. Kada sam imala četrnaest godina, namolila sam je da mi preko “Svijeta knjige” (knjižare nije bilo, kao što je nema ni danas) naruči knjige poezije Tina Ujevića i Slavka Mihalića, učinila mi je to iako ona nije znala tko su Ujević i Mihalić. Hvala, mama! Sa mnom je u osnovnoj školi učila napamet pjesme koje sam imala za domaće zadaće, kao Hercegovka ispravljala je pogrešne otočke naglaske i deklinacije. Moja majka nije završila osnovnu školu. Ali je čitala sa mnom naglas. I dijelove čitanke na ćirilici.

Moj otac je brački kamenoklesar i kao rad priznaje samo ono što se vidi okom i radi rukama. Ne razumije književnost i smatra je suvišnom. Nije bio na mojim promocijama, otišao je spavati. Od napisanog čita samo novine i to rubrike politika i sport. Smatra da je književnost glupost jer se ne može izmjeriti metrom u prostoru niti naplatiti. Hvala, tata, pišem ti usprkos. Tata je ipak sa mnom učio zemljopis, planete, kontinente, zahvaljujući njemu uvijek me zanimao svijet kao planet, prostor, putovanja, kretanje. Hvala, tata, ovaj put stvarno! Profesor književnosti kojeg sam obožavala, u mojem drugom razredu gimnazije 1993. godine, nakon

što me zarazio Rusima, učlanio se u HDZ i otišao iz naše škole kao funkcioner u županiju. Nikada mu nisam oprostila. Danas u Bolu na Braču postoje: Centar za kulturu, dvije galerije, dva muzeja, glazbena škola, dvije klape, dva zbora, zumba, joga, filmski festival, zimski kulturni program, kulturno ljeto, borilačke vještine, fenomenalno opremljena knjižnica s najnovijim naslovima, pjesnički festival (koji sam potaknula)... Moja se provincija prilično razvila, turizam je učinio svoje u pozitivnom i negativnom smislu, no to nije tema ovog zapisa.

U Bolu se knjige (kakve-takve) mogu kupiti u pošti, u kioscima Tiska, mogu se naručiti putem web shopa koji danas ima gotovo svaka nakladnička kuća. Sve je dostupno. Provincija je danas nešto drugo. Ovdje ne raspravljam o alokaciji institucionalno dodijeljenih sredstava manifestacijama ni umjetnicima, kao ni o kulturnim politikama. Tu svakako nepravde ima. Govorim o fenomenu izoliranosti, udaljenosti i zanemarenosti provincije, što bi ona po svojem značenju trebala biti.

U vremenu kada svi imaju pristup Internetu, društvenim mrežama, kada svi mogu naručiti – kupiti knjige, otputovati, doputovati, kada ljudi i robe ne putuju kočijama, a svijet je informacijski umrežen i povezan, za mene je upitno govoriti o provinciji u klasičnom smislu. Provinciju nosimo najviše u sebi, često kao (suvišnu?) traumu, kao neosviješteni ponos i neosviješteni kompleks. Treba li se osloboditi svega ovoga? Ne!

Provincija ne postoji, ali mi je trebamo! Kao kintsugi. Blago iz pokidanog. Neka ostane malo groteske, manjkavosti, osjećaja inferiornosti. Iz tih naših neizliječenih sjena u kojima nosimo svoje provincije očito dolazi dobra književnost. Sve te kuke i motike, Like i dike, sela nevesela, mračne babe i none, otoci i dotoci prošlosti. U vremenu koje je izbrisalo provinciju, ona očito želi živjeti. Pa živjela provincija!

Zagrebu treba provincija, a provinciji treba Zagreb

Književnost i provincija neraskidivo su vezani. Pessoa je rekao da iz svog sela vidi sve zvijezde na nebu, čime nije samo rekao da se pisati može svugdje, nego i, tako si barem tumačim, da se neke stvari bolje vide iz provincije, jer je nebo čisto. Pritom ne treba govoriti da to i nije provincija, da je sve stvar glave, kako me i samog znaju argumentirano braniti ljudi iz Zagreba (kojeg ću jedinog u ovom tekstu smatrati centrom odnosno metropolom) misleći da mi provincija smeta, jer iako sve jest stvar glave ako govorimo o pisanju, isto je tako sigurno da si u Koprivnici, Vinkovcima, Sisku, Orbančićima... ostavljen bez nekih stvari i teško možeš postati balerina, operni pjevač ili vozač formule 1, iz jednostavnog razloga što nema neke baletne škole ni muzičke akademije, a najbliže F1 staze su tristotinjak kilometara udaljeni mađarski Hungaroring odnosno austrijski Spielberg, sve stvari po kojima se centar razlikuje od provincije. Možemo oko HAK-ova poligona kod potoka do besvijesti vrtjeti krugove u rasklimanom kartingu, ali teško ćemo tako do bolidu formule 1, bez da se maknemo iz grada, unatoč najvećem talentu. Isto je tako iz provincije teže postati pisac. Onaj objavljavani, priznati. Tako ovdje neću sipati fraze kako ima ili nema provincije, samim time ni provincijske književnosti, i da se književnost dijeli na dobru i lošu, što je sve točno, nego sagledati stvari onako kako ih vidi jedan autor koji živi i stvara u provinciji, koju voli. Zbog toga, također, neću odlaziti u povijest, nego pisati o sadašnjem odnosu književnosti i provincije, istaknuti nekoliko stvari koje bih sam volio pročitati da mi je 20-ak godina i namjerio sam se postati pisac, bez da se maknem iz rodnog grada.

Pisati se, i to je jedna od najljepših stvari kod pisanja, može na vrhu planine, košinjcu, ili štali, kao što je to skrivečki činio Miškina. Dobra priča i dobar tekst nastaju u glavi pa stoga mogu nastati bilo gdje. To je ono čisto Pessoino nebo, s prednostima i nedostacima. Najveći je nedostatak da nema nečega što možemo nazvati infrastrukturom, a što ne utječe na sam tekst ali utječe na njegovu vidljivost. To su ozbiljni izdavači, urednici, časopisi, novine, Ministarstvo kulture i medija... U Zagrebu možeš doći do nekih ljudi mnogo lakše nego iz provincije. To je plus, ali i minus. Mislim da većina dobrih autora iz provincije više voli da autor ide iza

teksta (zato i ostaju tu gdje jesu), a ne da mu prethodi, mota se po književnim večerima i gleda kome bi uvalio te svoje pjesme, ali neću sad o tome, jer prostora je premalo, već spominjem kao činjenicu da je iz provincije generalno teže doći do vidljivosti. S druge strane, mislim da ono što je dobro uglavnom u tome uspije i da se po provinciji ne skriva masa talentiranih, a neotkrivenih pisaca.

Bobinac u knjizi Sjećanje i suvremenost veli da se s udaljavanjem od metropole sve više smanjuje i mogućnost sudjelovanja u konstituiranju dominantnih narativa, ali se istodobno pita što se s metropolitanskim narativima događa na periferiji? Dospjevši onamo, piše Bobinac o likovima austrijskog pisca Norberta Gstreina koji se zateknu u Dalmaciji i njenom zaleđu, oni se silom prilika suočavaju s lokalnim narativima, pri čemu na vidjelo ne izlaze samo nepreciznosti i nesigurnosti njihove konstitucije, nego se u pitanje dovodi i njihova očita konstruiranost te naposljetku bivaju potpuno dekonstruirani.

Naša provincija itekako ima svoj narativ, likove i priče koji izrastaju uvjerljivi. I ne samo to, čini mi se da ta književnost dobiva na snazi i da je sve više autora koji se ne trude pripadati centru, već pišu neke svoje priče, iz nekih svojih mjesta i o njima. Ako pogledamo samo Slavoniju i Baranju, tu je niz imena, od starije do mlađe generacije: Rešicki, Šojat, Adamović, Ivankovac, Nagulov...

Na kraju, ako uopće treba dokazivati, ovu su godinu obilježile knjige iz i o provinciji. Neven Ušumović dobio je Kamova, Želimir Periš nagradu T-portala, a i sâm sam (glupo mi je o sebi pisati, ali stavljam kao prilog tvrdnji) za provincijski roman dobio nagrade Nazor i Fric. Ako tome dodamo nagrade Fran Galović, Nagradu HAZU, Nagradu Ivan Goran Kovačić i najvažniju pjesničku nagradu Tin Ujević, koje je čakavskom zbirkom poezije Smiljko i ja si mahnemo redom pokupila Evelina Rudan, vidjet ćemo koliko je značaj provincije u suvremenoj hrvatskoj književnosti.

Evelinu Rudan namjerno sam spomenuo posljednju jer pripada posebnoj vrsti pisaca, onoj koja živi u Zagrebu, a svojim je stvaralaštvom (barem dijelom) vezana uz zavičaj, tj. provinciju. Takvih je autora i autorica više. Na pamet mi padaju Monika Herceg koja je prvom zbirkom Početne koordinate koja se bavi identitetom odnosno zavičajem snažno iskoračila na pjesničku scenu, osvojivši nagrade Goran za mlade pjesnike, Fran Galović, Kvirina za mlade pjesnike, Slavić i međunarodnu nagradu Mostovi Struge i Kristian Novak koji je svojim međimurskim romanima zaslužio nagrade T-portala (dva puta), Gjalski i Fran Galović. Da ne spominjem žive klasike Gorana Tribusona i Pavla Pavličića i njihov literarni odnos prema rod-
nim gradovima Bjelovaru i Vukovaru.

Mogao bih ovako nabrajati još dugo, ali nema potrebe. Mislim da je provincija sve snažnija u hrvatskoj književnosti, da autori/ce koji su otišli u centar sve više posežu upravo za tim perifernim narativima vlastitog djetinjstva i mladenaštva, da provincijska književnost postaje dominantna (ili barem vidljivija) te da će joj se, u tom kontekstu zagrebačkih autora koji će se vraćati rodnim mjestima, priključiti još autora. U tom smislu, čini mi se da bi lakše provincija bez Zagreba, nego Zagreb bez provincije. S druge strane, Zagreb zna prepoznati dobru provincijsku književnost i pomoći joj da postane nacionalno vidljiva. Tako i svi spomenuti provincijski autori objavljuju kod zagrebačkih nakladnika, bez čega bi teško ili nikako izašli iz provincijskog čitateljskog okvira. Zaključno, Zagrebu treba provincija i provinciji treba Zagreb. I neka tako ostane.

Provincija Hrvatska pod snijegom

Nikako, kao za vruga, ne mogu pronaći Plavi vjesnik iz ranih sedamdesetih u kojem na c/b duplerici, s velikim višecicerskim olovnom naslovom, ja, friška još maloljetna gimnazijalka, pjesnikinja, u visokoj, danas nezamislivoj nakladi, raspredam o provinciji i provincijalcima. Da se barem mogu sjetiti tko je bio na naslovnici već u koloru! Nekim sam povodom očito dojmljivo pisala redakciji, koju je oduševila neka valjda originalna rečenica s provincijalcima sveučilišnim profesorima i akademcima u potkošulji toliko da citiraju pismo i da su poslali zamjenika glavnog urednika (tada nepoznat mi Uroš Šoškić!) Nenada Figenwalda, koji se u moje malo selo dovezao crvenom žabom. Štoviše je, s tadašnjega je auto-puta Bratstvo-jedinstvo, jer je to davno prije GPS-a i Wazea, pogrešno skrenuo i umjesto asfaltom dovezao se kaljavim poljskim putem blatan i po krovu. Baš provincijski. Poslije sam tek, neko vrijeme vozeći Citroën koji se, kad sjedne, ne smije vući, shvatila da je mogao nepovratno zagresti u našem moslavačkom blatu. Ne bi me s ljubimicom mačkom Minom fotkao dugokosu, u nebrendiranoj minici koju mi je mama sašila po mojoj kreaciji. Radeći desetljećima kasnije u istoj redakciji kolega Figenwald, veliki gospon, i ja nikad o tome nismo progovorili. Kao: ne sjećamo se. Ali, kad bi god tko od mojih umirovljenih kolega čistio arhivu, nazvao bi me ili poslao kopiju moje mladalačke lamentacije iz Plavca.

Provincija!

Koja bi redakcija i koji mediji danas poslali svoga važnog čovjeka na teren s dnevnicama u povodu nekog čitateljeva reagiranja? Ma niti se pisma, čak i elektronička, ako se i pišu, više ne objavljuju, čak ni demantiji i ispravke, jer čitaniji su fejkovi. Tu i tamo se ističe broj lajkova i hejtova. Emoji! Tko zarezuje mlade provincijalce, ma kome je ideal postati intelektualcem od tolikih unosnijih messija, ronalda, zvijezda ovoga i onoga, ne nužno bez provincijskoga bekgraunda? Izbrisane su, zblurane granice gdje počinje provincija i odakle, u kojem smjeru? New primitivism opetovano je već must have. Nije li provincija, selendra zasjele i na metropolsku Špicu, po gornjogradskim mjerodavnim adresama? Ne drndaju li turbofolk basovi po parkovnoj baštini i urbanim vrtovima kao talambas na selskoj zabavi? Ne cmure li se i ispod prozora same Akademije burger-festovi i adventi dimeći gore negoli odojci za DVD-zabavu uz društvene domove?

Pišući upravo svoj najnoviji roman *Privremeno neuporabljivo* gubila sam se u post-potresnom neobnovljenom metropolskom Centru jednako kao i po razrušenoj i Baniji i Banovini, jednako neobnovljenima. Austrijski Rotary klub obnovio je više kuća nego izabrana mjerodavna vlast, kao da smo još K & K provincija, a jesmo provincija EU.

Ma što nam znači što su antički Rimljani, koji su i izmislili i nadjenuli provinciji ime, već u prvom stoljeću od Siscie povukli ceste prema Rimu – svi su putevi vodili u Rim – i uz moj Okešinec i uzvisinu Sipčinu s villoom rusticom, koja se tek iskopa-va? I što je ona pod keramičke mozaike imala ugrađeno podno grijanje, kad je i u 20. stoljeću graničarska hiža mojih Brkana iz Vojne krajine baštinila ponovno pod od nabita sirova blata?

Može Jergović pisati kako mu je predak planirao vozne redove skraja nakraj po prugama Austro-Ugarske, kad ovih dana lokalnom vlaku štrekom za pedesetak kilometara od Novoselca do Zagreba našem vlaku HŽ treba gotovo sat i pol, jer na dionici od Popovače do Prečeca ne smije voziti više od 40 km/sat? Tim smo vlakom petkom mi studenti nosili doma veš na pranje, a nedjeljom navečer vraćali se s čistim i speglanim i zalihom jela koliko izdrži bez frižidera da se izborimo protiv Provincije, za sebe, za nešto znanja i kreacije. Kao što smo onomad nas dvije ambiciozne studentice komparatistike i rusistike, odnosno polonistike, provincijalke koje ne priznaju komplekse, dugoreška studentica Irena Lukšić i ja moslavačka u priručnom K pri K (Kazalištu pri Komparativnoj) pravili moderni teatar-provinciju Livaniju pod snijegom, a vikendom smo ili već pisuckale ili poput mene u okešinskoj Omladinskoj grupi Točka uvježbavali Kočićeva Jazavca pred sudom, koji mi je bio i povodom da mladiće i djevojke, nenačitane i naneputovane, prvi put odvedem u teatar, u Gavellu.

Nitko sebe ne doživljava provincijalcem. Provincijalci su uvijek drugi. Vučjak nam se poput sudbinske, proročanske Macbethove šume, primiće nezaustavljivo, osvetoljubivo, koronskiopakozaraznom provincijom. Nema veze ni s Krležom ni sa Shakespeareom, tonemo u kmicu poput Figenwaldove žabe. Kako da se otrgnemo provinciji, kad je ona nezahtjevna, zavodljiva da joj se lako uljuljkani prepustimo, bila u bijeloj potkošulji ili u brendiranoj obleki: Kad je ona neovisno o mjestu rođenja u nama?

20210722 – 20210826 – 20210916 – 20210917

Proza

Pošteno prema kome?

Danas nam je sestra rekla da prekosutra izlazimo. Obje. Ušla je u sobu nakon doručka i krenula s uobičajenim pospremanjem, a zatim je zastala, kratko nas pogledala i izgovorila:

– Još ste samo sutra tu, ljepotice. Nema više izležavanja. Ne može ni bolest vječno trajati.

Tina i ja smo je promatrale kao kipovi. Činilo mi se da će se prostor početi razlijevati, krvariti po nama ako se pomaknemo ili barem da će nas sestra ponovno udostojiti pogledom i reći da se šali, da se nikada nećemo maknuti odavde, da ćemo ostati ovdje, svaka u svom krevetu, do smrti. Zaleđene smo gledale njezinu krutu kosu, svaku vlas čvrsto priljubljenu uz glavu, slijepljenu s ostatkom nevidljivim ljepilom.

52

– Ali, je li sigurno, s obzirom da smo možda još zarazne... – istisnula je Tina.

Sestra ju je pogledala kao da će nešto uzvratiti, činilo mi se da je čak otvorila usta i da je kroz njih krenuo glas, ali zatim ih je zatvorila, glasno se nakašljala, uzela kolica s ostacima doručka i izašla, glasno zalupivši vratima.

Dakle, pomislila sam. Izlazimo. Izlazimo i žive smo. Izlazimo i žive, bile su dvije riječi koje su mi se u mozgu izmjenjivale kao na fliperu. Po navici sam okrenula pogled prema otočiću zelenila, maloj travi koju sam gledala kroz prozor čitavu zimu, a koja je dolaskom toplijih dana zadobila snažniju, zeleniju boju. Ona više neće biti jedino što ću vidjeti kada pogledam kroz prozor.

San iz djetinjstva se ponovio jučer. Opet sam mala, niti deset godina, i s roditeljima nosim dječji madrac roze boje po toploj travi. Hodamo bosu, vani je proljetna noć i miris voćki se osjeća u zraku, ali nisam sigurna kojih, možda je riječ o trešnji. Još ne znam kakva ću biti kad odrastem, koliko ću puta pokušati u svojim slikama oživjeti taj san, tu atmosferu, niti da ću čitavu jednu izložbu nazvati: Proljetna noć. Da ću zatrudnjati s nekim koga više nikada neću vidjeti. Da će trudnoću gotovo prekinuti bolest. Da ću je, izgleda, ipak iznijeti do kraja. I da još uvijek ne znam kako ću prehranjivati dijete zbog kolapsa svega, pandemije i činjenice da nisam slikala

mjesecima, a da roditelja iz sna nema već dugo. Još ne znam ništa, samo hodam, mala, puna energije i mira istovremeno, bosim stopalima dotičem mekanu travu, upijam mirise i osjećam sigurnost. Taj je san najbliže sigurnosti što sam ikada došla. Svod je siguran, tlo je mirno, oni su oko mene i pomažu mi. Prolazimo pored trošne drvene kuće, pored drveta raskošne krošnje i nisam sigurna kamo idemo, samo znam da se ništa loše neće dogoditi, da se ništa loše ne može dogoditi, za razliku od ostalih snova iz kojih se uglavnom budim sigurna da mi je srce probilo pluća i da je tekućina na krevetu krv, a ne znoj.

Proljeće je vani i sada. Zelenilo se budi i nas dvije se budimo, dižemo i izlazimo. Na naša će mjesta vjerojatno već isti dan doći druge dvije žene koje će sa svojim problemima nastaviti koristiti tuš, WC, plahte, noćne ormariće, infuzije. Ja infuziju nisam dobila već treći dan. Vene su mi izbodene na svim mjestima gdje su iglu uspjeli ugurati. Možda griješim, možda nije gotovo. Možda je ovo samo pauza u meču koji igram s višom silom. Da, naučila sam vjerovati u višu silu. To ne mora biti Bog. Trenutno je zamišljam kao debeli sloj oblaka, sivih i otežalih koji, ovisno o vjetru, kližu nebom na nevidljivim sanjkama i umiruju se u nekom trenutku, tek toliko kratko da, već previše teški, ispuste kišu, snijeg ili nešto još crnje i mračnije na nekoga, a zatim produže dalje.

Sada se nakupina oblaka od nas odmaknula i ostale smo pod vedrim nebom. Dan je bistar, vjetar je oštar kao nakon oluje i moramo se pridignuti.

Moje tijelo kao da je odlučilo odmah dokazati da to može, uspravilo se i sjelo u krevetu. Osjećala sam kako sada više ne pripada meni već biću u meni. Curici ili njezinom pandanu, saznat ću uskoro. Ona ili on igraju se s njim, crpe ga i učvršćuju kao krov pod kojim moraju provesti još neko vrijeme pa je važno da im pruži sve što trebaju. Moje tijelo i ja razišli smo se i sada sam samo promatrač, nepristrani očevidac koji će svjedočiti daljnjim događajima.

Spustila sam noge niz krevet i počela nehajno mahati njima. Za doručak sam pojela šnitu kruha s jeftinom salamom i listićem sira, popila čašu kakaa i čitav je svijet bio moj. Mogla sam se prošetati do prozora, po hodniku ili čak nakratko izaći u dvorište. Posljednja ideja učinila mi se najprimamljivijom. Željela sam izaći, prvi i zadnji put, u dvorište koje je sada, zamišljala sam, bilo preplavljeno rascvalim granama trešanja. Taj čarobni vrt o kojem sam maštala jer ga mjesecima iz kreveta nisam vidjela, vukao me u sebe i prizivao slatkim šaptom.

– Tina, hajmo u šetnju. - rekla sam.

Htjela sam dvorište isprobati s njom. Bila je još uvijek jako blijeda, a crni podočnjaci širili su joj se ispod očiju kao dva mračna polumjeseca. Pogledala me umorno. Nije joj bilo do hodanja, šetnje, razgovora.

– Daj, tu smo još samo sutra – pokušala sam ponovo – idemo samo malo.

Tina se polako izvlačila iz kreveta. Stala sam kraj nje za slučaj da se poželi osloniti na mene, ali kad je ustala, učinilo mi se da je dovoljno snažna. Stajala je uspravno kao svijeća i gledala kroz prozor na naš mali krug zelenila. Zatim se polako uputila prema vratima.

Izašle smo u hodnik gdje je vjetrić s nas lagano otpuhivao ustajalost bolničke sobe. Tina me pogledala kao da pita: jesi li sigurna? i nastavila stajati na hodniku.

– U dvorište – rekla sam potvrdno i poletno – moramo izaći van!

Nisam znala što namjeravam pronaći u dvorištu, samo sam znala da moramo iskoristiti ovaj dan: dan koji je postajao dulji, puniji, svježiji, topliji, prijazniji prema nama. Tina je kao po naredbi nastavila koračati prema izlazu. Osjetila sam da se nalazi u 'svom' mjestu, skrivena od pogleda, dodira i vanjskog svijeta, mjestu u koje bi se zatvarala vrlo često još nakon pobačaja i iz kojeg je, nadala sam se, uzimala ono što joj je trebalo da može nastaviti. A možda samo proživljavala pravi, duboki odmor, onaj koji nije imala već jako dugo. Možda je njezino mjesto bilo jednostavna, tamna i topla soba, utroba u kojoj bi se skvrčila i čekala da prođe nalet bola, razočaranja, i onoga što ju je najviše razdiralo: krivnje.

Došle smo do vrata iza kojih nas je dočekala svjetlost. Na samom izlasku učinilo mi se da će nas netko zaustaviti i reći: A kamo ste vas dvije krenule? I da će to biti kraj. Ali, priroda našeg zatočeništva bila je nešto drugačija. Smjele smo se prošetati po vrtu. Smjele bismo, vjerojatno, prijeći i cestu i otići do dućana u papučama. Nitko ne bi pozvao čuvare, policiju, zaštitare, ne bi nas naganjao automobilima kao u kriminalističkom filmu.

Sišle smo širokim stepenicama do dvorišta. Moja maštarija bila je stvarna: dočekalo nas je rascvjetalo drveće. Bujala je ružičasta, ali i bijela. I nebo, bez ijednog oblaka.

– Dođi! – rekla sam Tini i kao malo dijete je povelala za ruku prema magnoliji ispod koje su se rasule široke latice.

Htjela sam da sjednemo ispod i to sam učinila prva. Tina je ostala stajati, zagledavši se u krošnjju. Stavila je ruku iznad očiju da se zaštiti od sunca. Njezin ogrtač bio je slične, blijedo roze boje. Stajala je mirno, svjetlost se oko nje širila kao lepeza i pože-

ljela sam zalediti taj trenutak, nacrtati je pastelnim bojama, učiniti upravo tu njezinu kretnju i pogled prema nebu onim čega ću se najviše sjećati u danima koji dolaze.

Osjećala sam toplinu zemlje ispod sebe i preciznih zraka sunca koje su kao tanki laseri prolazili kroz lišće.

Tina je spustila pogled i, kao da me tek sada opazila, blago rekla:

– Nemoj sjediti na podu.

Bila je u pravu, mislila sam. Nije dobro sjediti na podu, proljeće je tek počelo, zemlja je zapravo hladna i tvrda, a u meni raste beba. Ništa se ne smije prepustiti slučaju. Osim što je sve njemu već prepušteno. Veliki vjetar nas razbacuje uokolo kao laticice magnolije dok se mi brinemo i trudimo i pokušavamo.

– Samo još par minuta – rekla sam joj.

Dignut ću se, napraviti ćemo još jedan krug, a zatim ćemo se vratiti u sigurnost bolnice, popiti kavu, sjesti u krevet i bit će ručak. Vrijeme će se nastaviti odvijati onako kako je to činilo oduvijek. Zato sam željela zadržati još ovih nekoliko minuta sjedenja na laticama, gledanja u precizno raspoređene zrake, u Tinin ogrtač, u njezinu plavu, dugu kosu i zamišljeno, zabrinuto lice. Od svih trenutaka koji su se posljednjih mjeseci odvijali kao na traci, od pakla bolova, očaja, trubljenja o 'novom normalnom' kao konceptu iz filmova i sigurnosti da povratka u staro nema, bilo je pitanje koji trenuci će ostati za godinu dana ili za dvije. Možda samo ovaj trenutak, punjenje ružičastim kao slatkom kremom, oblivenost toplim svjetlom koje će jednom, nadala sam se, rastjerati i naše bljedilo; Tina, njezina vitka i visoka figura u ogrtaču i ruka iznad očiju, njezino pomno i mirno promatranje neba.

– Idem sjesti na klupu – rekla je i krenula prema drvenim klupama u blizini.

Gledala sam kako sjeda, naslanja se i zatvara oči. Ruke je sklopila na trbuhu i prepustila se suncu.

Polako sam ustala, spremajući pritom nekoliko latica u džep svog ogrtača. Bile smo slabe, bijele, otpisani duhovi koje je zima davno pohranila u svoj hladni podrum, a sada nas pušta da vidimo sve što smo propustile.

Približila sam se Tini. Oči su joj još uvijek bile zatvorene, izraz lica spokojan i pomislila sam da je zaspala. Leptir je sletio pored njezine glave. Ustuknula sam kao da ga prvi put vidim. Hoću li se sada bojati svega s čim se nisam dulje susrela? Automobila, životinja, kiše? Koliko će trajati prilagodba?

Tina je otvorila oči i pogledala me.

– Sve se ponovo rađa – rekla je tiho.

– Da... – odgovorila sam nesigurno.

Zabrinula sam se da možda nije bila dobra ideja dovesti je. Da je praznina još uvijek previše ispunjava. Osjetila je moje kolebanje i nasmiješila se. Leptir je poletio. Rekla je:

– Dugo smo bile u bolnici, a čini mi se kao da je to bilo u prošlom životu.

Kimnula sam, a zatim kihнула.

– Uh, nešto mi je ušlo u nos – nasmiješila sam se.

– Sjedni kraj mene – rekla je Tina i dotaknula prazno mjesto pored sebe.

Ispred nas su prošle dvije trudnice u poodmakloj trudnoći. Obje su ruke držale na trbusima kao na udobnim naslonjačima.

– Ovo te čeka – rekla je i rukom pokazala prema trudnicama.

56 Zaškiljila sam zbog sunca.

– Ne mogu to ni zamisliti – rekla sam.

– Ja sam to mnogo puta zamišljala – odgovorila je – Možda i previše. Možda je vrijeme za nešto drugo.

Oči su joj bile poluzatvorene i ozbiljne više nego tužne. Bio je to pogled starice koja se u životu nagledala nepreglednih polja tuge. Nije pošteno da smo bačene u stvari koje nismo trebale doživjeti, pomislila sam. Pošteno prema kome? S kim se uspoređuješ? pitao je glas skriven duboko u meni. Nisam željela ući u raspravu s njim.

Nama su sada bila potrebna plava neba svuda oko nas, prostrana i mirna.

– Možda i nije – rekla sam gledajući pred sebe - a možda je dovoljno to što smo žive.

– Danas zbilja jest.

Ponovo je zatvorila oči.

Naslonila sam glavu na njezino rame i pridružila joj se u mraku iza kojeg nas je, barem smo tako zamišljale, čekalo svjetlo.

Između snova

(iz romana u nastajanju)

II.

Sudbina je htjela da nakon toliko godina ponovno susretne tehničarku Enu, mislio je gledajući na sat, a sat je pokazivao petnaest do dvanaest. Sudbina ništa nije htjela, to je fraza za ove tu malograđane i za pisce koji ne drže do sebe, pomislio je perući ruke i gledajući se u zrcalu, gledajući zidni sat preko vlastitog ramena. Slučaj je htio, a ne sudbina, splet okolnosti se to zove, a ima sigurno i neki znanstveni naziv, samo ga se nije mogao sjetiti, bilo je to teško jutro, hladno jutro, težak dan, i već negdje oko podneva pomislio je na sudbinu i na tehničarku Enu, a sada je evo četrnaest do dvanaest i temperatura je stabilnih – 8. Na granama i grančicama hvatalo se inje, stabla su izgledala umjetno, bijela poput breze, ne, kroz bjelinu breza probija tamnija nutrina; stabla su izgledala kao iz bajke, taj klišej je najprecizniji opis, a u bajkama obično netko umire, netko se smrzava, najčešće dijete ili štene. Sasvim iznenada mu se u misao uplela sudbina, odmah potom i slučaj, dok je autobus prilazio glavnom ulicom, polako se spuštao klizeći, gledao je u vozača, a vozač je baš tako izgledao, fokusirano, fiksirano na poledicu, na smjer, kao da nema osobitu kontrolu, samo taj smjer; gurnuli su ga u Vinkovcima i on samo ide do cilja, skijaš koji održava ravnotežu i smjer, pomislio je Igor, a tko drugi, nikoga nije bilo uokolo da tako nešto pomisli, i dok je vadio novčanik iz unutarnjeg džepa kaputa netremice gledajući u vozača, vozač je pogledao u njega i tada su obojica shvatili da se mimoilaze, da ih sudbina i slučaj na ovome autobusnom stajalištu, danas, u petnaest minuta prije podneva neće spojiti. Njega i autobus, pomislio je. Zašto mu je uopće toliko dugo trebalo?, pocupkujući na studeni pomišljao je odustati, prevrtao u glavi alternativna rješenja i mogućnosti, taksu je bilo jedno od tih eventualnih rješenja, a onda se autobus ipak pojavio i samo tako prošao pokraj njega. Lice vozača bilo je bezizražajno, sjetio se brišući ruke u ručnik i gledajući se u zrcalu, pogledavajući zidni sat preko desnog ramena, dvanaest do dvanaest. Pod žutom svjetlošću slabe žarulje podočnjaci su mu se isticali znatnije negoli na sunčevoj svjetlosti; bio je to paradoks koji nije pokušavao raspetljati, nešto je bilo

u jačini svjetlosti i u pigmentu, ta je spoznaja djelovala olakšavajuće, premda ga je podsjećala na smrt. Vozač ga je pogledao kako se pogleda prometni znak ili mrtvu životinju kraj ceste, bezizražajno i rutinski, to ukočeno blijedo lice i te mrtve oči nedvojbeno su odavali da nema namjeru stati, čak štoviše, pomislio je gledajući na sat, pogledavajući Enu, da ga uopće ne vidi; ništa mu nije signalizirao očima, licem, ramenima, rukama, nije ih bespomoćno podigao pa spustio, sorry, ne mogu stati, poledica, kočnice, gume, nizbrdica, ako prikočim – proklizat ću, ako stanem – neću krenuti, ništa, baš ništa, samo je prošao. Pokraj turskog groblja, kako se narodski kaže, sudbina je tako htjela.

Sudbina ništa neće, pa tako nije niti htjela da Enu Krizmanić susretne ponovno nakon deset godina, devet nakon što je na prvoj godini studija napustila Veterinarski fakultet u Zagrebu, odlučivši se ostati tehničarka ili nekako drukčije zarađivati za život; slučaj je htio da gotovo istovremeno dođu u veterinarsku ambulantu „Corona“ u Vukovaru, ima tome i četiri godine, ona iz jedne ugasle osječke udruge za zaštitu životinja, on iz jedne od tri državne ambulante u Vinkovcima u kojoj bi dobio otkaz da ih nije sve preduhitrio i sam ga isti dan dao, još prije kraja smjene i prije negoli ga je policija pronašla. Deset do ponoći – u zrcalu je to izgledalo naopako, ponoć i deset ili nešto drugo, nesigurno, možda podne, vrijeme nije teklo kako bi trebalo teći – Igor je gledao Enu kako okrenuta leđima, pogurena nad malim pomoćnim umivaonikom u hodniku ambulante ispire posljednje instrumente nakon višesatne operacije propucanog psa, prije sterilizacije u autoklavu. Jednako velike guzice kao i prvoga dana, pomislio je gledajući ju nagnutu i sjećajući se, ista silueta, ista obla ramena, znatno krupnija od Mirte, pomislio je, a na pomisao supruge s kojom se uskoro mora suočiti potisnuo je i razmislio o lijepom labradoru, napunjenom sačmom, koji je još uvijek pod dubokom narkozom u stacionaru, spava i spavajući bori se za život; operirao ga je satima, asistirala je Ena, bio je petak, toga se jasno sjećao, toga se sa sigurnošću sjećam, ne samo zbog prve operacije u „Coroni“, ne zbog namjerno propucanog labradora, nego i zbog onog tipa koji je moj transfer iz državne u privatne vode pozdravio skokom s vodotornja. Malo nakon što sam prošao podno tornja, prema Ulici Miroslava Krleže na Mitnici, to se ne zaboravlja.

Zbilo se to ovako: u nešto manje od dva proljetna mjeseca – počelo je u travnju, a do kraja svibnja tri su životinje propucane luftericama u Ulici jablana; zapravo uličici bez ijednog jablana, koja se križala s dvije paralelne višetračne prometnice; dvije mačke su podlegle, jedna je zapravo i nađena mrtva, o čemu je ekipa iz 3. veterinarske saznala tek kada je isti vlasnik donio drugu mačku, koja je podlegla dan nakon vađenja dijaboile iz trbuha. Treći, koji je i preživio, ali s jednim okom, bio je zapravo pas, mješanac srednje veličine, čiji je vlasnik živio nekoliko kuća dalje

od vlasnika ubijenih mačaka, stariji gospodin prezivao se Lulić ili Lukić, sjetio se Igor, da, Lukić, srednjoškolski nastavnik tjelesnog pred mirovinom, tako nekako. I pas, ker kažu ovdje, bio je tipični avlijaner – vjeran, istovremeno lijep i neugledan. Već tada postalo je jasno da netko u Ulici jablana, vjerojatno dijete ili stariji malo-ljetnik, jer to su oni najčešće radili, zračnom puškom puca na životinje. I vlasnici i Veterinarska prijavili su slučaj policiji, a lokalni portali i udruge za zaštitu životinja upozorili građane iz spomenute i svih okolnih ulica da noću pokušaju svoje ljubimce držati na sigurnom – sve su ustrijeljene, naime, bivale pronađene rano ujutro. Koliko je on znao, sjetio se, policija je obišla cijelu ulicu raspitujući se o zračnom oružju; nitko ništa nije znao ili želio znati, vlasnici upucanih životinja bili su revoltirani, i to je bilo to. Igor je pretpostavljao da će tjedan ili dva neka patrola stajati u nekom mraku u ulici, nadajući se da će nešto vidjeti ili čuti, i da će se nakon toga slučaj smiriti i pasti u zaborav. Slučaj bi i pao u zaborav da se vlasnik lufterice početkom lipnja nije osokolio pa poduzeo novu akciju, koja je i dovela do toga da policija traži njega, a on podnese otkaz i iz rodnoga grada prijeđe u susjedni, iz državnog u privatni biznis.

A zbilje se to ovako. Djelatnik HEP-a pronašao je rano ujutro mačku odrezanih prednjih šapa. Ležala je u travi pored parkirano automobila i na prvu se činilo da spava ili je mrtva, odbačena branikom nekog automobila. Tek kada se izvezao u rikverc i ponovno bacio pogled uočio je dvije stvari: prednje mačje šape bile su krvave, kako će uskoro ustanoviti, nije ih niti imala, i k tome, mačka je slabo disala. Dovezao ju je u veterinarsku malo iza sedam, još dok je cijela prva smjena u kuhinji ispijala prvu jutarnju kavu i čavrljala o svemu, najviše o dnevnom rasporedu: tko ide u koje selo i po kojem poslu. Pregledom i rendgenom utvrđeno je da su šape prerezane vjerojatno sjekirom ili velikim nožem, jednim udarcem malo ispod lakatne i palčane kosti, čak malo ispod karpalnih kostiju, što je olakšalo sanaciju; jedna palčana kost bila je napukla, vjerojatno od snažnog pritiska. Po izgledu rane, činilo se da šape nisu istovremeno odsječene, nego jedna, pa druga: netko si je priuštiio dvostruko zadovoljstvo, a životinji dvostruku traumu. Prsni koš i kralježnica bili su u redu, rep također, što je bilo čudno, jer rep je obično prvi stradavao kada bi se psihopati dohvatili životinja, a nije trebalo isključiti ni unutarnje ozljede i krvarenja. Krv koju su našli u slini curila je iz otrgnutog gornjeg lijevog očnjaka, što je značilo da je braneći se u nešto jako zagrizla i trgnula glavom. Igor je operaciju, uz pomoć starijeg i iskusnijeg kolege Alena Krivića završio oko deset prije podne; dotad je policija obavila razgovor s HEP-ovcem i osobljem veterinarske, a gradske i županijske udruge za zaštitu životinja reagirale objavama na društvenim mrežama; do podneva vijest su preuzeli portali iz cijele zemlje, objavljivano, sjećao se, kako to

obično biva u takvim situacijama, pod upozoravajućim naslovima ŠOKANTNO, UZNEMIRAVAJUĆI SADRŽAJ i sl. Naslovi koji tobože upozoravaju, a zapravo perverzno privlače, pomislio je gledajući Enu. Kćer spomenutog HEP–ovca, dobrog Samaritanca ove priče, prepoznala je mačku: bila je to kućna ljubimica obitelji s početka ulice, na broju dva, više se nije mogao sjetiti o kome se radilo, bračni par s usvojenim djetetom, tako nešto. Kuća dobrog HEP–ovca, kako li se on ono zvao?, nalazila se nekih desetak kućnih brojeva dalje i to s druge strane ulice; kako je teško ozlijeđena mačka tamo završila, na njegovom travnjaku, bilo je neshvatljivo. Najlogičnije objašnjenje bilo je da je psihopat osakaćenu mačku sam bacio na tuđi travnjak; upravo taj manevar pokazat će se presudnim.

A slučaj je htio da prvoga radnog dana u vukovarskoj „Coroni“ operira labradora ispunjenog lovačkom sačmom, poput ovoga danas, a da mu asistira tehničarka Ena, baš kao i danas; s tom razlikom da se danas, barem koliko je znao, nitko nije bacio s vodotoranja, nebodera, utopio u Dunavu, objesio na tavanu ili nešto deseto. Objekšenjake na tavanima i po granama raznih stražnjih dvorišta, zapuštenih voćnjaka i bagremika pronalazit će o proljeću, kao sezonske plodove dugog zimskog tavorjenja na obalama sive rijeke, sivog neba, kraj ogoljelih sivih stabala i njiva. A autobus je samo prošao. Određeni postotak njih svakako će biti iz knjižničarske struke, kao i onaj nesretnik koji se toga jutra popeo na zapušteni vodotoranj, tada restauracija još nije bila u planu, barem se o tome nije pričalo; premda se danima pisalo i govorilo o tome, ime mu nije zapamtio, ali slučaj jest, jer nije to bio samo prvi dan na novom radnom mjestu, bio je to dan kada je neki knjižničar preskočio zaštitnu ogradu skrpanu od armaturnih mreža, popeo se ruševnim tornjem do vrha i u tišini i nenametljivo – a odsustvo privlačenja pažnje sugeriralo je potpuni očaj i potpunu odlučnost, pomislio je gledajući Eninu guzicu u zrcalu – strmoglavio se u dubinu. Jedan tupi udarac u beton, kažu svjedoci, i knjižničar se raspuknuo poput lubenice, također su pričali svjedoci, vjerojatno lažno demonizirajući lubenice, jer nitko od njih, pa ni on, nije čuo ni vidio lubenicu kako pada pedeset metara. Bit će prije da se raspuknuo kao knjižničar, mada se ni to ne viđa često, ali ipak znatno češće od samoubojstva lubenice. Zbilo se to oko deset prije podne, kada je Igor, sjetio se, već bio pri kraju s operativnim zahvatom, a za slučaj će saznati tek oko podneva, kada vijest o tome donese neki klijent, odnosno pacijent, ili vlasnik pacijenta, mada su i oni vjerojatno bili nečiji pacijenti, nasmiješio se gledajući se u zrcalu. Slučaj će ipak pamtitu po takozvanom oproštajnom pismu koje je ostavio za sobom „diplomirani knjižničar“ (tako su ga titulirali portali, s posebnim zadovoljstvom oni tabloidni), a u kojemu nije rekao ništa osobito značajno, osim da nije bio član niti jedne stranke, pripadnik nekoga kulta te da više ne može podnijeti „institucionalizirano opajdar-

stvo“, baš tako je napisao, prenosili su mediji. Poruka je, što bi se reklo, postala viralna. Institucionalizirano opajdarstvo, to ne izlazi tako lako iz glave, pomislio je Igor, to se vrlo vjerojatno odnosilo na knjižničarevu struku, možda i radno mjesto, mada je bilo šire primjenjivo; otkrivalo je također toga mladog očajnika – a bio je mlađi i očito očajniji od mene, pomislio je – kao vrlo inteligentnog, čak i duhovitog tipa, što je potvrdila i ona nekolicina prijatelja koje je knjižničar imao, baš svi su to ponavljali: bio je zabavan, pametan i duhovit i čudili se odluci da tako skonča život, skokom u bezdan. „Nema tu ništa čudno“, rekao je Igor jednog od tih dana svima koji su u „Coroni“ željeli slušati novog doktora i budućeg suvlasnika ambulante, što ima za reći. „Upravo suprotno, čudno je da pametni i duhoviti ljudi ostanu na životu ovdje“, tako nekako je govorio, a najviše su se čudili stariji, mladima je bilo smiješno. „Knjižničar je skončao neživot, a ne život“, govorio je udarajući pečat na račun. „Kakvo ih uopće beznađe nagna da ostanu na neživotu“, govorio je s očima na trihineloskopu. Tada je ambulanta, u prijelaznom razdoblju, još radila trihineloskopiju, srećom pa smo od toga odustali. Neživot, pomislio je, na što je Ena podigla glavu i pogledi su im se susreli u zrcalima. Nasmiješio se, nasmiješila se i ona, negdje oko ponoći, a autobus je samo prošao kraj njega, nije bilo ni podne.

Samo dobro zalupi vratima za sobom, sama će se zaključati

Kako starim, sve više otkrivam vrijednosti u stvarima minulog vremena. Onim, na koje sam nekada gledao šturo, bez posebnih emocija i s dovoljnom dozom mladenačke bahatosti da podsvjesno izvrnem ruglu sve što nije bilo u koraku s vremenom. Tu prvenstveno mislim na gramofon i pucketave crne vinile, kad je riječ o glazbi.

Pojavu prvih kompaktnih diskova doživio sam naivno, brzopleto zamijenivši tada svoju, kakvu-takvu kolekciju long playki malim digitalnim presijavajućim diskovima. Danas, neki od tih nepovratno izgubljenih naslova poput limitiranog nezavisnog izdanja Satana Panonskog, ukoliko se i pojave jednom kroz par godina na tržištu, ne licitiraju ispod tristotinjak kuna. No, ne žalim za izgubljenim. Nakon deset godina apstinencije, odriješio sam kesu na dvanaest beskamatnih rata i kupio zadovoljavajuću verziju Pro-Jectovog gramofona s Ortofon-zvučnicom. Prema vodičima kroz kupnju mnogih audiofilmskih časopisa, model Audio Debut III ocijenio sam najprihvatljivijim, s obzirom na dobivenu kvalitetu po količini uloženog novca. Potom se dao u nostalgичnu potragu. Manjim dijelom virtualno, putem interneta, većim al vivo, u gradskom antikvarijatu, postavši tako čestim posjetiteljem Ulice slučajnih prolaznika i prijateljem njegovih radnika.

Ono po čemu se ovaj antikvarijat, smješten u predvorju austrougarskog, prenamijenjenog podzemnog skloništa bez prozora, najviše isticao od prestižnih prodavaonica nosača zvukova blještavih izloga, osim nesavladivog zadaha zidne plijesni i ugodnog kućnog duha, bio je upečatljiv karakter njegove voditeljice Doris. Dvapat udavana, dvapat rastavljana, u ranim četrdesetima, iako poput većine žena pitanje o godinama najradije preskače, za sobom nema potomaka (svojom voljom!) ali je na dobrom putu da počne razmišljati o njima. Visokoobrazovana, s premalo godina radnog staža i još manje volje da bi proradila na tom pitanju jer i ovdje je, kaže, samo privremeno. Četiri godine živjela je u Milanu s drugim mužem koji je, još uvijek, romantičnim pismima podsjeća da će zauvijek čekati svoju Penelopu.

– Otkazi sve planove, isključi mobitel, danas slavimo! – naredila mi je zaključavši za mnom ulazna vrata, rastegnutog osmijeha, i izvukla dvije butelje žutog muškata sakrivene iza talijanskih canzona.

– Zar opet? – bubnuo sam dobronamjerno, zatečen – A ja sam tako dobar dečko koji je samo došao po rezerviranu ploču od Nick Cavea...

– Zaručio meee! – procijedila je kroz stisnute zube, ne dočekavši da pitam povod slavlju, pružajući mi nervoznim nježnim rukama metalni vadičep. – Onaj Dalmatinac, pričala sam ti... Joooj, ne znam što da radim a tako sam sretnaaa...

– Pa jesi li pristala ili nisi, pobogu ženo? – čudio sam se tolikoj neodređenosti, točeći vino u plastične čaše iz automata za kavu.

Prsten je uzela, a tipu rekla da će razmisliti. Očekivano za njen temperament. On je vlasnik nekoliko tvrtki turističko-uslužnih djelatnosti i uglavnom leži na novcu, što je njoj, koliko god to poricala, zapravo dovoljan razlog da zagriže pred nosom bačeni mamac. Ne iz razloga što njoj novaca nedostaje, već onog adrenalina koji s tolikim novcem dolazi u kompletu. Upoznala ga je na obrtničkom sajmu, jedan je od većih sponzora održavanja. Zakonski, još je u čvrstom braku, ali već odavno živi fizički odvojeno od rospije i pokreće brakorazvodnu parnicu. Učinio bi to i prije, no čekao je okončanje sinovog školovanja kao prevenciju od mogućeg dodatnog obiteljskog stresa. A Doris su već dopizdile i ploče i prašina i nedostatak sunca u ovom usranom bunkeru nedavno naslijeđenom od pokojnog oca, najradije bi to podzemlje, u kojem se osjeća poput zatočene krtice, zamijenila ležaljkom na palubi njegove skupe jedrilice uz obalu kojeg od mističnih otoka južnog Jadrana. Pored toga, voljela bi živjeti dolje neko vrijeme a i usamljena je, možda je to pravi čas za novu prekretnicu, čovjek se zasiti samoće, a ona je druželjubiva i fali joj muške nježnosti...

Omamljena vinom, gestikulirajući, oborila je laktom prazne butelje s drvene police načičkane singlicama domaćih izvođača. Ustao sam popraviti štetu, no ona me neočekivano povukla za ruku natrag u naslonjač i, bez prethodnog nagovještaja, spontanim prepadom, uvalila svoju sladunjavu brbljavu jezičinu u usta, začinivši naše kulminirajuće prijateljstvo.

Zadignute suknjice od ružičastog satena energično sam je jebao pod najavnim plakatom Jon Bon Jovijevog koncerta u zagrebačkom Maksimiru. Jednom raširenom nogom ljuljala je ploče u pregradi pod abecednom numerom M, drugom, raskopčane kožne sandale, gnječila debeljuškasto rumeno lice Luciana Pavarottija koji

se, gotovo ljubomorno, smiješio sa svojeg dvostrukog Greatest hits LP izdanja. S playera su pržili Ramonesi, gotovo u jednakom ritmu: jedan – dva – tri.

– Ne pijem pilseve, pazi što radiš... – prošaptala je zabačene glave ustranu, otkrivši svoje pritajene bore iza lijevog uha pod dugom plavom kosom prebačenom iza lijevog ramena.

Ukoliko nije glumila, poput svakog imalo ponosnog muškarca na svoj rad, ne vidim razlog zašto bi, svršili smo zajedno. Ona u prirodnoj ženskoj diskreciji, odavši se tek s nekolicinom nezadrživih uzdaha zadovoljstva, a ja nespretnom erupcijom po svojoj Boatman's call ploči, odloženoj podno žarko crvenog naslonjača. Jedinim korištenim papirnatim rupčićem iz džepa traperica obrisao sam topao ejakulat koji se slijevao iz Caveovog oka poput svirepe suze radosnice na učinjeni grijeh. Za to vrijeme, Doris si je popravljala razmazanu šminku pred uvjerljivom replikom baroknog zrcala. Zategnuvši zgužvanu presvlaku starog škripavog naslonjača, pomalo sramežljivo zauzeo sam početnu poziciju pristojnog gosta. Kratkim iskrenim osmijehom kojim je sijevnula iz tamnih zelenih očiju, prostrijevši nakupljeno zadovoljstvo slijedom suptilnosti, nastavila je ranije započeti monolog, dok je vezivala raščupanu kosu u rep.

64

– Sin mu više nije balavac, imao bi svoj stan, posjećivao nas za vikende i praznik. Ili neka dođe ovdje prodavati ploče dok ne stekne radne navike i sposobnost za kakvu višu funkciju u očevom poduzeću. A, što bi falilo deranu njegovih godina u Puli? Lijepe djevojke, malen grad – sve nadohvat ruke, da si uhvati još kakvu malu, moj stan bio bi im cvjetni eden.

Pogledala me s nogu zamišljeno očekujući povratnu sugestiju pa sam klimnuo glavom u znak odobrenja.

– Trebala sam pristati, zar neeee? – kudila se sažaljivo.

– Treća sreća! – dodatno sam potencirao upriličeni entuzijizam.

– Jebote, pa on je danas zadnji dan ovdje, sajam večeras završava... Ne smijem dopustiti da mi pobjegne pred nosom!

Ovlaš poljubivši me u obraz, dodala je:

– Nećeš se ljutiti ako odmah krenem? – molećivo me pogledala.

– Gibaj, dok je još tu! – poticao sam. – Hajde, hajde!

– Srce si! Samo dobro zalupi vratima za sobom, sama će se zaključati! A s Batman's call kuća časti!

Namignula je, potom odjurila, jedva da sam stigao uzvratiti smiješkom. Možda me i ljubomora krišom dotakla tog trena, ali to nisam želio priznati zbog njene sreće, usprkos probuđenim sumnjama da će ista potrajati. Ostao sam još neko vrijeme u antikvarijatu i guštao u prebiranju ploča. Ako Doris doista ode za njim u Dalmaciju, neću tako skoro opet imati tu počasnu priliku. Bez nekog posebnog kursa, smireno, polu spuštenih jedara, tek nadajući se da će, iz mora loših glazbenih ukusa, kakav dobar naslov sam od sebe isplivati. Jer bit kolekcionarstva nije bezlično kupovanje ploča, već pronalazak onih za koje argumentirano znamo zašto ih toliko vrijedi imati konstantno nadohvat ruke. Valjda Doris zna, isto tako je i u ljubavi.

Predajrojmejdeni

(dnevničke bilješke)

Završila sam devet utrka ironman distance. Izdvajam dnevničke zapise dan prije svake od utrka kada proživljam vrhunac agonije i uvjeravam se kako sam uložila dovoljno truda, treninga, predanosti i discipline da bi sve ispalo sasvim uredu. Mantram si kako nisam uzjebana, ja sam špricer! A od nervoze jedem sve što ugledam. Ponavljam si da sam savršeno smirena i spremna na ono što dolazi sutra. Spremna sam se dići oko 3, najkasnije 4 ujutro da bi se u 7 sati bilo na startu. Utrka počinje plivanjem od 3.8 km (cca 1h), nakon toga bicikl od 180 km (cca 5 h 30 min) i maratonska dionica trčanja 42 km (cca 3 h 20 min). Vrtim što se sve može dogoditi, ali neće, meni neće, a i da se dogodi, ja spremna! Ali meni se neće probušiti guma niti ću past na biciklu, neću imati probavne smetnje ni grčeve, sve će proći savršeno i u cilju ću pit pivo. Često me pitaju me koji mi je najteži dio utrke, da ne kažem projekta: mjesecima prije starta se treba odvojiti od 150 do 700 eura u vidu startnine. Tu nije uračunat prijevoz, smještaj, triatlonska oprema. I, ne, tu se ne može zaraditi. Čak i kada se nešto osvoji, to je simbolično i ne može pokriti sve troškove.

Zašto ajronmejdn? Često me pitaju nije li to diskriminirajuće da se natjecanje zove ironman. Zašto nije ironwoman? A zašto bi za sve morala postojati muška i ženska varijanta, odjebite s tom pomodnom rodnom diskriminacijom. Nema tu diskriminacije. Man ne znači samo muškarac, nego i čovjek, dakle ironman, kao željezni čovjek. A čovjek dolazi u muškoj i ženskoj varijanti. Osim toga, za dugi triatlon je potrebna snaga i izdržljivost koji se ne vežu uz pojam ženskoga. A iron maiden, ajde, eto vam ajronmejden ako već inzistirate da me se mora zvati »po ženski«. Iron maiden jer ima višeslojno značenje.

Zašto to radim, zašto se »mučim«, zašto se odričem? Ili, zašto sam do sada to toliko puta ponovila? Zašto mi nije bilo dovoljno jednom to isprobati? Zašto mislim tj. nadam se da neću ići i deseti put ako ne i jedanaesti? Zašto ljeti peglam kilometre po najvećoj vrućini umjesto da u hladu čitam knjigu? Što je to što mi ne da mira i od kud mi volja? Na što mislim dok satima treniram? To su pitanja koja mi često

postavljaju. Da bih na njih odgovarala nije na odmet popiti koje pivo za poticanje elokvencije. O takvim stvarima ne pišem u dnevniku.

14. 6. 2013. Balatonfüred

Pol jedanajst. Žderala se pizza i palačinke s nutelom. Spavat ćeš sa Szilvesztrom, Szilveszterom. Slatki je. Velika beba. Ima slomljeno rebro i neće se sutra natjecati. Stan je jadno mađarski. Šest ljudi. Ili pet i Benceova mala. Plivalo se u neoprenu i upozнала si Slovence iz Kranja kad si naopako obukla neopren. Zaboravilo se kako se zove onaj od hokeja. Cure su bile kod njih. Oni su mamuti. A one su bile mamutice. Taj isto radi u školi. A jutros si se probudila s LVP-om. O bože. Ne sjećaš se kad se išlo spavati. Iza pol 3. Lokalo se. Dva i pol sata do Fokabude. Doručak nije bio za raspametit se od sreće, al nije loše. Kriszta i Janó me strpali u auto, krenuli ranije. Pasta party nije bio kao lani. Nije bilo deserta. I iksiraju te. Al me prvom prilikom nisu iksirali. Pa si dva put jela. I feketića si dala malo da ti ga pogledaju u servisu. Balika ti je i magnezij ostavio. I ono za ak ti se probuši guma i pumpu. Kupila si si onu trakicu za čip. Tenisice su mi usmrđene. Dunavske. U depou. Bezalkoholno pivo se dobije uz klopku. Rezanci s orasima, makom, bolonjez, špageti s piletinom na tajski i penne. Nitko mi ne šalje poruke. Slovenci će navijati za mene. Kul. Misli na garden party. Što prije to odguliš. Prije ideš na garden party. Nije tako strašno hladan Balaton. Dalo bi se i bez neoprena. Kad bi se moralo. Al kad već. Je l. Pa ajde. Ipak je to četiri kilometra. Paradirala si u onom zelenom dresu. Idem spavati. Jedanajst sati prošlo.

(Ovom prilikom sam bila na seminaru prevođenja u mjestu sjeverno od Budimpešte, spustila sam se na Balaton na utrku i pobijedila.

Feketić je moj bicikl, crn je, na mađarskom je feketete crno, a u Srbiji, to sam kasnije doznala, postoji i jedno mjesto koje se zove Feketić, na mađarskom Bácsfeketehegy.

Prije utrke se zabavljam hranjenjem, agoniju pokušavam zavarati okusima. Pasta party je bitan dio cijelog događaja da ne kažem inventa, tu se sretnu natjecatelji dok još ne šepaju i dok su nabrijani i puni energije i iščekivanja, odmjerava se potencijalna konkurencija i jedni drugima postavljamo debilna pitanja kao: jesi spreman?

Prije ovoga sam živjela tri godine u Budimpešti i imam puno prijatelja tamo. Zapravo su me Mađari uvukli u triatlon. Neopren ili neoprensko odijelo se oblači na plivanje kada je voda hladna. Na triatlonima se redovno pliva u utvorenim vodama, dakle, u moru, jezeru, bari, baruštini i slično. U neoprenu se bolje pluta i on grije. Navodno se u neoprenu brže pliva. Ja se ne bih znala izjasniti oko te tvrdnje. Volim

plivati i meni samo daj da budem u vodi i da tom prilikom imam što manje odjeće na sebi. Plivanje je sreća. Plivanje u bistrom plavom moru je sreća najveća.)

13.6. 2014. Balatonfüred

Ruskam kekase. U dvorištu. Okupan u toploj vodi. U daljini lavež. U blizini cvrčak. Ili tako nešto ritmično. Huzanić je imao napad autizma. I nisam siguran da je prošao. Ponaša se ko najljigaviji masni hercegovac sa kompletiranom zbirkom pripadajućih atributa. Ko da ide u svatove pojebat mladu. Možda čak i pred svima. Natakne one sunčane pokupljene u Osijeku na izložbi. Ne skida ih kad priča s ljudima. Dođemo na servis. On nestane. Bili dvaput na pastapartiju. Jednom zapravo i na ostacima na kraju. Nismo se bućnuli. Ovaj je hiperaktivan. Ne zna šta bi sa sobom. I s Langijem sam se našo. Živi sa Zsófi na Kosztolányiu i išo bi na doktorat. Jebote. Danas svaki debil doktorira. Prevoducka nešto za navodno male pare. Nešto dosadno. A rado bi se malo uguzio u politiku. Jebote. Išlo se kompom, učenički, i busom isto. Előd je jeko kul i kućica je kul. Kaže, baka umrla, tri nasljednika, pa se ne može prodat. Izgleda da zna Ladányia. Na faksu radi, matematika, fizika, doktorira u Szegedu. I posteljinu i ručnike smo dobili. Došo Imreh András i kaže moje saučešće. Šta? Pa nogomet. Ma. Pa to se znalo.

(I ovom prilikom se poklopilo da idem na seminar prevodenja, pa onda direktaš na utrku, pa nazad na seminar. Pobijedila sam. Huzanić je tom prilikom bio moj dečko, i on se natjecao. Kasnije je preimenovan u zlotvora. Spavali smo preko couchsurfinga kod nekog super lika i pri povratku pili gemište s njim u Veszprému, bilo je nešto čarobno u tom danu.)

29. 8. 2015. Vichy

Prvi doručak ili prvi dio doručka se odradio prije jedne novele i fejsiranog draškaranja mobitela. U krevetu. Jučerašnji desert za prvi doručak. Dečki su još uvijek vodoravni. Plivalo se u neoprenima, jebiga, valjda ću i ja. Na najvišoj polici iza lampe je debela knjiga na kojoj zlatnim slovima piše habibi. Kaže Igor da je to ljubav. Na arapskom ili na kojem. Taj Bruno je naporan. Neće ić s nama doručkovat dolje. Nego ide u subway. I jučer je htio. Al se nismo imali gdje parkirati.

Povraćen iz šetnje, oni crkavaju. Ide sad Igor kuvat rižu. Našo sam naše i njihov hotel. Uputili su me u trgovinu skrivenu na katu. A dolje kremice. Pa sam se namazo.

A gore se kupio pifkan i sad se hladi. Sonja je dolje, ona lepa za koju mislimo da je bebisiterica. A femili je otišla u svatove. Tata je nastavnik likovnog i u ponedjeljak im počinje škola. I mama radi u školi i pisala je i ima objavljene knjige. I tata se nada da će mama opet pisati.

Za doručak divni baget. Ko iz reklame. Bruno nije htio doručkovati s nama. Nahranio se u subwayu preko puta kolodvora. A mi smo gledali. Pa još na kavu. Pa bicikle ostavit. A banane su se kupile bakrom. Puna šaka bakra.

(Bruno je tada već bio moj bivši, a Igor je njegov prijatelj. Igor se natjecao, Bruno nije jer se nekoliko mjeseci ranije spičkao na biciklu i nije mogao trenirati. Dogovorili smo se i uplatili trku još dok smo Bruno i ja bili zajedno. Meni je to bila prva skupa ajronmenska trka.

Živim u uvjerenju da prije utrke trebaš biti sretan. Zato idem lunjati i njuškati okolo umjesto da ležim i odmaram. Za mene je odmor lunjanje. Sretna sam kad lunjam sama, redovno nabasam na nešto što će me oduševiti.

Tu sam naučila što znači draftanje - dobila sam kaznu za draftanje tj. za vožnju u zavjetrini. Za razliku od biciklističkih utrka, na dugom triatlonu je zabranjena vožnja u zavjetrini, tj. razmak između dva natjecatelja na biciklu mora biti minimalno deset metara. U toj fazi mog triatloniziranja se ja nisam ni znala, tj. bojala sam se voziti »nekome u guzicu«. Suci prolaze na motoru i određuju natjecateljima kazne od nekoliko minuta kada se treba stati u »penalty box« na nekoliko minuta.

Šabanica je na ovoj trci ulovila slot za Konu i ja sam naučila kako to zapravo funkcionira. Ovisno o poretku u dobnoj skupini određeni broj natjecatelja dobiva mogućnost da se odmah odluči i odmah uplati jako skupu startninu za Hawaje gdje se održava svjetsko prvenstvo u ironmanu. Naravno, put i smještaj nisu uračunati u skupu startninu. Kona slovi kao najteža ironman utrka zbog vrućine i vlage.

Spavali smo preko Airbnb-a kod bračnog para koji ima imaju posvojena dva crnčića, prekrasnu kuću i sobu viška u koju primaju goste. Bajkovito je bilo sa svim tim knjigama i čudesnim skulpturama u hodniku. Kuća koja zrači mirom i kulturom, kuća-muzej.)

1. 7. 2017. Klagenfurt

Ima još pršuta i dve vrste sira i kuva se tijesto. Nismo išli na raningsuši, malo smo bili na pivkanu u krasnoj onoj pivnici po kojoj smo njuškali za Uskrs. Prođirali po

gradu. I završili u Šparu. Otplivo sam cijeli krugić. Bio brifing, ona cura od jučer je Selma. Trebo je biti i neki doručak, al ništa. Paradiralo se u kupaćim po tranziciji. Sav sam si nadkurcobiljan. Došli su ujutro po nas i doći će i sutra i bit će neoprena, znam. Premda još kao nisu odlučili. Pridigli smo se u sedam, fino sam se uroko tableticom. Ljudi se dive Volfovom mobitelu kao da je moj.

(Tabletica poznatija kao trnoružica je helex ili normabel. Večer prije utrke se treba ići spavati oko 7, najkasnije 8 jer se dižemo oko pol 4 - 4 ujutro. Trebam doručkovati tri sata prije utrke. Start je u sedam. Trnoružica mi pomogne da zaspim snom pravednika. I da spavam. Nema ničeg drugog što bi me uspavalo u sedam navečer prije utrke. Previše je uzbuđenja i podražaja sa svih strana.

Imala sam sa sobom veliki posuđeni caterpillarov mobitel koji je mogao i u vodu, to je u tom trenutku bilo vrijedno starhopoštovanja. Međutim, kasnije toga ljeta je taj mobitel samo jednom snimao podvodno.

U Zagrebu smo pokupili Pauka. Imao je velike plave oči i otišli smo kod njega na kavu. Imao je meda, polizala sam teglicu, nije izrazio gađenje. Ne bih to radila da nisam osjetila da bi to mogao biti jedan kreten baš za mene. Baba Belinda je rekla da je kod njega kao u apoteci iliti kao kod njene mame, a ja sam išla na wc i tražila tragove ženskih stvorova u kupaoni. Nije ih bilo. Kasnije sam donjela vlastite ženske tragove, ali smo zube uvijek prali istom četkicom.)

13.9. 2019. Almere

Prepertlali se žniranci na najkice, dva bidona maltodekstrina će ići- Nisam se još smislio je l brufen ili tablete. Bili na Jurinom brifingu, pokupili njegov broj, sreli malog Pauka i njegovu mamu. Ja u plavoj haljinici, ja cirkus. Fino smo spavali. Tu kod Berta je kava na patrone, može. Reko bih da sam prilično opušten. S obzirom na obzir. Prošetali se do expa i nazad. Sad ćemo ići biciklima, nazad pješke. Dobiju se crveni ruksaci, relativno mali. Oblačit ujutro rukave i rukavice ili dres i rukavice. Bit će hladno kad izađeš iz vode.

Ajd da nema problema s biciklom. Počevši od guma, pa na dalje. Da se ne useroš, ne upišaš, da nema problema sa želucem, da ne bljuješ. Isto tako i za Juru. Da nema ozljeda, da ništa ne boli, da ne bude padova, bez kazni, zalutavanja.

Spreman sam za spavanje. Uljepljen. Tetovaže idu na ruke, na nadlaktice. Prošlo osam, ukrko sam se: čokoladno mlijeko na kraju, predivno hladno. Losos, ajme.

Pa neki umak, ja mislio da je juha, funkcionira ko juhica. Kus-kus, tijesto, lazanje, piletina, ajme. I sasvim pristojna glazba, za zasjest. Juro otišo po škodilaka i razvezo nas sve. I kruha i putra, divota. To se mrknulo, napravio sam si sendvič. Tako. Da imam. A žurba. Voda 18 stupnjeva. I bananu sam našao na cesti. Aj sad. Super ćeš trčat. Doktor nije vilicu znao spojiti nazad. Na bicikl. Pa panika. Kaže Juro da je miran. Naš Bert nije bio doma kad smo došli. Malo ga pričekali. Aj spavat.

(To je bilo Europsko prvenstvo i za tu priliku sam morala specijalno nabaviti dres na kvadratiće na kojem piše moje prezime. Tjedan dana prije trke sam iskrenula nogu kad sam piškila u mraku nakon romantične seoske trkice. A tjedan dana nakon ajronmena sam pobijedila na Prvenstvu Hrvatske u tzv. halfu (polu distance ajronmena) na Dugom Otoku. U Almeri sam bila deseta.

Ajronmen u Almeri je najstarija europska ajronmen utrka. Nakon utrke uz losos i svu ostalu hranu sam pričala s dedama koji svake godine vjerno dolaze na utrku. Objašnjavala sam im kako je jako glupo to što mi radimo. Svi ti pusti krugovi koje vozimo, sva ta skupa oprema, sve te masne startnine! Navukli smo se na nešto što su glupi Amerikanci marinci izmislili uslijed svog najdebavanja. Samo se Ameri mogu tako glupo ići nadjebavati, a mi smo još veći kreteni od njih jer se godinu za godinom ložimo na to.

Ljepše izdaleka

(isječak iz romana pred objavljivanjem)

Početak proljeća, tjeramo se. Ženska lica obojena i izobličena, muška tek izobličena. Mnogo ogoljenog mesa i proširenih zjenica, preglumljeni osmijesi; gornja ploha zahodskog vodokotlića izreckana karticama. Žurim do izlaza, usisat će me zidovi. Vrata se otvaraju prema unutra: odmaknem se jer ovi koji ulaze ne znaju ako tko želi izići. Zastane preda mnom, kao da sam portir, nisam je ranije vidio u Santiagu. Stojimo i gledamo se, mutavi. Ima velike modre oči od kojih me obuzima sram, sram zbog toga što sam to što jesam, što nisam nešto bolje. Šapnuvši joj na uho njezina prijateljica produži pokraj nas dublje u lokal. Htio bih progovoriti, ali za to su potrebne riječi. Naposljedku popustim: nacerim se i iziđem.

72 Kroz pasliku tog ženskog lica gledam park pod okupacijom sugrađanâ poremećene ravnoteže, ima ih od golobradih srednjoškolaca do sredovječnih ćelavaca. U grupama su razbacani po travi i betonu, po tramvajskoj pruzi van funkcije, nalomljenim drvenim klupama i škripavim dječjim ljuljačkama, krvnički glasni stvorovi koji se smiju, koji objavljuju parole, kašlju i pljuju. Dvojica s ispalim drobinama zagrljeno bauljaju cestom i pokušavaju pjevati, crvenokosa djevojka širokih bokova karikaturalno se mazi o stablo dok joj se kolegice sa strane smiju.

Umjesto da krenem kući, prijeđem cestu i produžim prema trgovini koja radi cijelu noć. Ispred ulaza Ludi Brna ljuljuška se u mjestu. Sa sunčanim naočalama na glavi, s crnim mantilom preko kratkih hlača i golog torza, maše akustičnom gitarom na kojoj ni noćas nema žićâ.

– Kako je? – kaže.

– Ide – kažem.

U trgovini kupim vrećicu flipsa. Brna me zaustavi na izlasku.

– Vidi ovo – kaže – Ajde! – naloži kolegi koji sjedi na bankini i u krilu drži dvolitrenu bocu piva Sokol.

– Pjevaj mi, pjevaj, so-ko-le...! – zapjeva kolega milujući bocu.

Puknu se smijati, a ja krenem natrag u park. Pogled na trojicu dečki iz Kohorte podsjeti me na osobnu kartu: dobro je, ponio sam je. Ljudi od sigurnosti i povjerenja ovamo rijetko zalaze, ali kad dođu, vole se zadržati. Prije mjesec-dva pola su sata cijedili jednog bradatog žgolju jer su mislili da ne mota samo duhan. Natjerali su ga da pred cijelim parkom svuče odjeću i pustili ga na miru tek kad je bos izrastezao gaće sa svih strana te pokazao da ne krije ništa ni u njima. Požurim zauzeti klupu s koje su ustali navijači.

U tim očima, mislim si, bilo je nečeg mahnitog, ali trijezno, prirodno mahnitog, a imale su i crtu čestitosti; rijetka kombinacija za Santiago, osobito u ovo doba noći. I bile su zaista okrugle i velike, na granici groteske. Kakve se misli moraju koprcati u glavi u koju su usađene takve oči? Zapalim cigaretu nadajući se da su njih dvije zalutale u Santiago te da bi mogle ubrzo izići. Kad dovršim flips, odlučim da sam se provjetrio. Vratim se unutra.

Grabim kroza znoj i hormone dok se ne probijem do šanka. Kad se usidrim s travaricom, posvetim se zidu iza konobara. Ležernost indigo knjige žalbe, putenost baroknih oblina čaša, uznositost postrojenih boca, sve to treba upiti. A koliko inča može imati ekrančić kompjutorske blagajne? Pet? Onda počnem oprezno pogledavati i oko sebe. Učini mi se da sam krajičkom oka opazio njih dvije u separeu kod biljarskog stola. Pustim jedan smioniji pogled, ispijem i presječem donde. Sjednem bez pitanja, bez pameti.

Trkeljam. Ali smiju se.

Crnooka prijateljica zove se Maja, a moja modrooka Irena. Nisu dotjerane za subotnji bal kao većina ostalih djevojaka. Iznošene traperice, izbljedlye majice kratkih rukava. Maja pije pivo iz boce i ne stidi se pri tom isturiti voluminozne grudi. Izraženije bore između nosa i obrazâ na inače svježem, vrlo jednostavno našminkanom licu, odaju izvjesnu okrutnost, prezrivot, ali je i čine izazovnijom. Ima komadić metala u nosu, pirsing. Govori glasno i razgovijetno, može je se razumjeti unatoč žamoru i glazbi. Čini se kao da zna dobiti ono što želi, da joj nije stalo do dojma koji će ostaviti na okolinu.

Irena je tiša i šutljivija, premda ne tako da se ne bi oglasila ako ima što za reći. Ne nosi nakit ni šminku, tek su joj nokti prevučeni crnim lakom. Na trećoj je godini engleskog i njemačkog koji je, kaže, upisala kasnije nego što je to uobičajeno, s dvadeset jednom. Iz mase ustajalih vonjeva bezuspješno pokušavam izolirati njezin miris. Prepuštam se dojmju za koji znam da je pogrešan, dojmju da takvo tijelo ne može zaudarati. Zamišljam kako joj njušim vrat, trbuh, grudi, međunožje, jer

svaka žena ima jedinstvenu nijansu, spoj prirodnog mirisa kože i umjetnog mirisa kozmetike koju koristi, nijedan miris ne može se usporediti s onim čistog, mladog ženskog tijela – želim osjetiti Irenin.

Obje imaju momka. Malo mi lakne kad to čujem. Odem do šanka, gdje trgnem još jednu travaricu i uzmem njima dvjema po pivo. Zahvale i pozdravimo se.

Radujem se krevetu. U parku je manje ljudi nego ranije, ali jednako su glasni. Taj bilirubinski Mjesec gore, da može željeti, sigurno nam ne bi želio ništa što bi nam se svidjelo. Zauzeta je, ali nije to bila propast. Barem nisam ispaao potpuna budala, barem mislim da nisam. Nabadam korake do pekarnice, nije mi usput, zapravo svoju adresu ostavljam za leđima. Da, sve su ulice, kad ih probavlja naša galama, kao Tolstojeve sretne obitelji, međusobno zastrašujuće nalik, s tim da im muk neće vratiti nesreću nego karakter. Bretele crne majice tek što ne popucaju na širokim ramenima prodavačice visoke gotovo dva metra, ramenima koja su baza proporcionalno snažnih ruku s rožnatim završecima izgriženim do krvi. S burekom i jogurtom u najlonskoj vrećici produžim na stepenice kuće s druge strane ceste. Vruć burek i hladan jogurt, mislim si, vruć burek i hladan jogurt.

Pred kraj obroka, dvadesetak metara dalje, tik do ulaza u pekarnicu, koškanje: trojica aktivno, četvrti ne zna što bi. Ubrzo jedan od trojice dobije šakom; zatetura, leđima se navali na parkirani auto i padne na tlo. Zaskviči kad ga ova dvojica stanu naizmjenično šutati, svaki u jednu stranu rebara. Udarci su im odmjereni i precizni, možda se bave nogometom. Četvrti se sklonio iza istog auta te i dalje ne zna što bi.

– Šta je, Skico! – izdere se jedan od dvojice.

Potom odrješito uđu u pekarnicu. Skico, to prvi put čujem. Četvrti zaobiđe auto i spusti se do prizemljenog kolege.

Kod kuće se sjetim oprati zube. Napokon u gaćama. Napokon krevet i ispružene noge. Toplina ispod svježeg pokrivača, noću još godi jorgan. Sutra za Dubrovnik. Ogromne plave oči, ogromne plave oči. Kroz mutno zadovoljstvo probija se san: mala smrt, mlađo umrijeti.

U firmu sam došao na preporuku prijatelja, bez ikakva pojma o proizvodnji PVC-stolarije. Prijatelj je tada već bio majstor na CNC-stroju, sa stalnim mjestom u radionici, pa je njegova riječ imala izvjesnu težinu. Nas svježe zaposlene prvo su poslali na montažu; navodno, ni inače nije bilo govora o poslu u radionici ili skladištu dok se ne odradi barem godinu-dvije na terenu. Prijatelj je znao da će to biti tako, da se nećemo mnogo viđati i da mi neće moći pomagati.

Prvi dani, dok smo radili na jednoj hali, bili su u redu. Od nas novih ionako se očekivalo tek da slušamo i učimo, da ne pravimo preveliku štetu. Kad smo završili s halom, zarotirali su nas s drugom ekipom na robnu kuću u predgrađu. Prva dva kata bila su gotova, nama je ostalo dovršiti treći. Svojem straha od visine sjetio sam se tek kad smo se okupili ispod skele. Kakav treći kat, pa jedva se popnem na švedske ljestve. Nisam dotad na taj način razmišljao o PVC-stolariji, o tome da i prozore na višim katovima netko mora ugraditi.

Drugi su se začas našli na zadnjoj dasci bez problema, a ja se nisam ni pokušao penjati. Zurio sam u metalne prečke ljestava ne znajući što bih s njima, s koje bih im strane prišao. Prvih sat-dva ujutro, do pauze, uglavnom smo slabe volje i ne obaziremo se na zbivanja oko sebe. Neki su mamurni, neki još napola spavaju, nikomu nije do priče. Posao se tada obavlja beskrvno, po automatizmu; ne smiješ se olako razbacivati svojom pažnjom. Živnemo tek nakon užine. Stoga je trebalo nekoliko minuta da se primijeti da sam još dolje.

– A šta ti čekaš, Kordiš – začuo sam Šimin glas odozgor – jebem te blesava?

Ah, morao sam pomisliti, ta stara garda sa svojim neodređenim pridjevima.

– Evo me, majstor' Šima! Evo me, samo što nisam...!

75

Na brzinu sam izbrojio prečke, umislivši si da će mi biti lakše ako budem odbrojavao do vrha. Naravno, zastao sam već kod početka drugog kata. Kakva glupost, taj strah, sjećam se da sam mislio silazeći, strah bez temelja, razloga, samo je tu, kao život. Odahnuo sam na tlu. I što sad? Ne mogu baš odustati, jer prijatelj je jamčio za mene. A da pozovem Šimu na stranu, da ga spustim sa skele i pokušam objasniti, ha, s ismijavanjem bih lako izišao na kraj, ali kako dalje, tã ne mogu mi dati da radim samo prizemlja.

Prihvatio sam se lojtrice i ponovno zastao kod drugog kata.

– Polako, Rambo, polako – savjetovao je Šima – nemoj ništa naglo...

Žmireći sam nastavio prema gore, hrđavu prečku po hrđavu prečku, i naposljetku sam se uspentrao do vrha. Cijelo mi je tijelo pulsiralo. Posve nov svijet, to na petnaest metara visine. Sad još samo odraditi u njemu osam sati.

– Alo, Stipice, šta si uzjeban?

– Ma neka viroza...

Tri dana stiskao sam guzicu znojeći se kao u minskom polju. Očekivao sam da ću se bar malo priviknuti, ali samo se pogoršalo. Suspregnuti strah valjda više nije imao kamo pa je četvrtog dana počeo izbijati kroz vrtoglavicu. Ako bih s fasade bio odvojio pogled prema dolje ili oko sebe, zavozalo bi me kao ringišpil. Morao bih doslovno zgrabiti cijev skele, zatvoriti oči i mantrati neka prođe. Kakve sam si samo idiotarije govorio da se ohrabrim... Nakon treće takve vožnjice od jutra procijedio sam da mi je muka i kroz prvi prozor utekao od jeze. Pronašao sam stepenice i spustio se u prizemlje. U kombiju kojim smo došli s pljuvačkom sam progutao tri bijela Lorsilana i tri narančasta Normabela. Obodren kemijskom gorčinom u grlu vratio sam se na stepenice ispred robne kuće. Ako me itko odozgor i primijeti, računao sam, mislit će da odmaram nakon povraćanja. A za alkoholne tegobe uvijek ima razumijevanja. Tablete su proradile i cigareta mi je skliznula iz prstiju. Idi sa srećom, mila sestrice, zapalit ću novu. Je li moguće da sam se ikad ičega bojao, je li moguće da sam sišao odande jer sam se uplašio visine? Ležerno sam ponovno svladao ljestve. Tako sam počeo pojačavati s tabletama.

*

Poslije ručka spremam torbu: tablete, preobuka, osnovno za higijenu, knjige. Ide-mo na barem tri tjedna, valjda će biti dovoljno stranicâ. Mislim o tim terenima: primorje, Njemačka, Austrija... Ljudi grade. Poslijepodne odspavam sat-dva, uvečer sam spreman. Krećemo s Autobusnog kolodvora, redovnom linijom, jer izjalovilo se s kombijem. Velike plave oči, velike plave oči.

Raskomotili smo se u stražnjem dijelu autobusa; uoči granice s Bosnom otvaramo treću bocu rakije. Većina uz rakiju pije i pivo. Galamimo, nadvikujemo se, kao djeca na maturalnom putovanju. Vozač nas opominje na mikrofon: na prvo bljuvanje prekinut će vožnju dok bljuvač ne bude počistio svoj nered. Između nas i ostatka malobrojnih putnika četiri su reda praznih sjedala.

Kad svi već pomalo klonemo, Šima se svojim bunarskim baritonom obrecne na Malog Zvoneta jer ga je čuo kako psuje Boga.

– Šta si rekao? Šta kažeš, koga ti jebeš? Vidi, Zvonimire, ti si najobičniji sroljo...

U psovkama većine mojih kolega pripadnici Svetog Trojstva rado su viđeni gosti, ali bit će da je Mali Zvone na redu za bukvicu. Svjetlo iznad sjedala tako obasjava Šiminu glavu te mu dugački ožiljak preko izbrijanog tjemena izgleda kao patentni zatvarač. Mali Zvone gleda ga podrugljivo, s turobnim očekivanjem.

– A sad ću ti reći i zašto – nastavi Šima kad se svi utišamo. – Ti si jedan obični sroljo zato što se bojiš svega oko sebe, a nusto nisi ni baš, onako, jako pametan. Što nije sramota, dok god ne prenošiš to glupilo na druge. Ti da nekog jebeš, majko mila... Pa ti jedva svoje prkno nađeš... A vidi ovog Đuretu, pa usukao se jadan pokraj tebe, i on osjeti da ga napada glupilo. Pa nije ti Bog kriv što si takav. Ajde da si prirodno glup, ali ti si postao glup. Nisam ti ja, jebiga, veliki vjernik, ali znam da je to stvar kućnog odgoja, da se Boga ostavi na miru ako ti nije kriv što si glup.

Poznato mi zvuči to prirodno glup, postao glup. Da stari Šima ne mažnjava doskočice iz filmova? Nakon kratke šutnje netko zaključio:

– Jebiga, Zvone, nije lako...

Autobusom se zaori smijeh. Mali Zvone ne zna kud bi gledao. Onda se i on smije.

Više puta tijekom noći zaspim i trgnem se. Čudo jedno, kakve zvukove može proizvesti usnulo ljudsko biće. Kad se posljednji put trgnem, prozor je ispunjen elegantnim primorskim zelenilom i crvenom zemljom.

Privremeno neuporabljivo

(fragment romana u nastajanju)

3.

Haustor

Svjetlo zadnjih dana začudo radi, ali odluči ne paliti ga. Nervira je kad sekundira glasno odbrojavajući dok se penje ili spušta, štengu po štengu, pa, dok se ne zgasne na drugom katu, taman na pola puta. Krateći uspon dijagonalama, hoda napamet, mogla bi i žmiriti, ne mora pipati zid ili rukohvat. Pod prstima ga poznaje, unaprijed zna gdje je najhrapaviji, gdje je najglatkiji, gdje je rđa nagrizla kovani metal rukohvata, gdje je vlaga probila žbuku, a gdje se pijesak prosuo sa zida ispod naslaga oslikana vapna. Stubište je trebalo biti uređeno taman prije grozote, da ne zbunjuje turiste koji sve brojniji hrle na Advent i druge događaje, neprestano izmišljaju nova, redom nagrađivana i opisivana urbana uzbuđenja za putnike koji se utapaju u vlastitoj rutini, kojima nedostaje makar kratkotrajne ljepote, promjene. A sad ih nema. Gdje li su? Ostajali su bez daha udivljeni, a sad ih nema. Čemu li se sad dive? A ni građevinari ne mogu raditi. Korona je i njih vratila odakle su došli. Iz svojih, također egzotičnih zemalja u kojima ili najnoviji rat nije dovršen ili novi samo što nije započeo, u svakom slučaju ne posve sigurnih da se krene u planiranu avanturu po mogućnosti sa sigurnim ishodom.

U udobnim mekim tenama, a tene je pomno odabirala zbog mnogo hodanja po gradu, po svom terenu, Dora napokon osjeća cijeli taban i uspinje se lagano, odmorno. Dopusti si da joj se izmami smiješak. Osjeća ga u svakom mišiću lica, obraza, čela, od brade do tjemena. Osjeća ga kao dobrodošao fejslifting, vježbu protiv bora.

Da lift radi, da je krenula njime, ne bi vidjela.

Ne bi zagledala ni голу žensku stražnjicu na koju je poput kakva razbijena reflektora padalo pomoćno svjetlo sa svjetlarnika. Ne bi zagledala ni plamteće Vincove oči, barem njih poznaje i u mraku, preneražene kad ga je u hipu prostrijelila misao da se

na nižoj stubi ukopala upravo Dora. Njegova Dora, skamenjena kako on vampirski grize komad gologa ženskog ramena i kako se zabija u tijelo grabeći dvije obnažene dinje. Dora nije pomislila drugo nego kako on čak i ne voli dinju. Tipično dalmoški: tko bi jeo pršut s dinjom? Koliko li su se naraspravljali o tome!? Ja bih!

Previše Dori za jedan kadar. Ma i kasnonoćni!

Previše.

Ono što gleda izvlači joj iz prsa sav zrak. I kisik i ugljik dioksid. Časkom je prestala disati, prije nego što se, duboko udahnuvši, rekordno uspenjala na njihov najgornji kat, prije nego što je u snopu ključeva kojima se dotad poigravala dajući zvuk noćnoj tišini, nikako ne uspijevajući, pokušavala pronaći onaj pravi njihovih ulaznih vrata. K vragu i protuprovalna vrata! Promašena investicija. Definitivno. I provalnici su lijeni penjati se baš na zadnji kat.

– Dora, Dora – čula je Vincovo dozivanje odozdo cijelim kratkim putem dok je zabavljenu vratima ne sustiže i diše joj straga u vrat, preko ramena hoteći je obgrliti. Kao da će njihova tijela ugurati jedno u drugo.

– Ma daj – uzvikne pomislivši kako joj sad samo još nedostaje njegovo izdajničko tijelo!

– Dora, Dora – ponavljao je Vinc ustrajno hoteći vratiti vrijeme u ono samo nekoliko časaka prije nego što je sve krenulo naopako. Samo koja minuta, ma ni minuta, samo sekunda! Ne bi znao reći koliko unatrag, back – back, da li samo kad je shvatio da se on i Dora gledaju, kad je ona krenula stubama, kad je susreo Muzu dok je šetala pasa i dok...

Ma pojma nije imao, k vragu!

Nikad nije uspijevao naći prave riječi, Dora ga je odavno uvjerala, još kad su se tek zaljublivali, ponajviše pogledima, očima, lijepim morskoplavim očima, pučinom, kako se slatko izražava krnjim rečenicama i kraticama, najčešće engleskima. Malo je što u životu pročitao, ni toliko da bi shvatio da je u tom času dozivanje Dorina ime na posve krivo. Totalno pogrešan password. Da je išta drugo rekao, da je i odustao od lozinke, bilo bi manje krivo od njezina imena. I još opetovanoga i opetovanoga. Sa svakim novim Dora, ona se sve više udaljavala od njege, zatvarala u sebe.

I računalo bi se već zablokiralo, kamoli ne bih ja, pomisli Dora. Radijski ju je eter, bar neka korist, ufurao u brzo razmišljanje.

Što je Vinc češće i glasnije zazivao Doru, ona kao da se u igri pokvarenoga telefona odvojila od vlastita imena osjećajući kako se od njega ionako sitno dodatno smanjuje, kao da je sve to nadvisuje gurajući je u tlo, i kako je Vinc, ionako mnogo viši od nje, nastojeći svu prekriti, guši. Diši, diši, udahni duboko, izdahni, diši, uvjerava se. Pokušava ugurati ključ u ključanicu, otključati vrata da se udalji od njega, samo pomisli: kad li je samo uspio zatvoriti šlic? Pomisli: kako Dalmoši zovu rasporak?

Uto eto odozdo za njima i Muze, koja se, odmjerivši ionako pomalo nestvarnu situaciju, netaktično samouvjereno uključuje u dijalog i trećim glasom, za ton višim nego obično:

– Dora, ma daj, nemoj! Dora, daj budi pametna! Pa ti si ženska, shvati!

Dora uspijeva napokon otključati vražja vrata i pokušava umaknuti u stan, sakriti se od to dvoje. Vinc širi vrata, gura se koljenom i laktom odmah za njom da mu ne pobjegne ni koraka, da se ne udalji od njega, a za njim ne zaostaje ni Muza.

– Dora, Dora – ponavlja duet u skladnom dvoglasju zamjenjujući se kao vodeći i prateći glas, sve govoreći kako je to bez veze, ništa, da ni od čega ne treba raditi problem. Stišavaju i sebe i nju, da što više, pa ponoć je, pa ljudi spavaju!

80

Dora se ukopa na mjestu, okreće.

Muzi se tik uz nogu gura crni labrador, Reks, tek sad vidi tu očito Muzinu ispričnicu Mimiju za ponoćni izlazak. Da imam tako prizeman stil, rekla bih da su i pas i hendlerica išli dići nogu, pomisli Dora uočavajući kako si crni četveronožni svjedok izronio iz stubišnog mraka sam nosi lajnu.

– Što ste navrli? Hoćemo li sad ménage à trois!? Hoćeš li se useliti odmah sad ili ćeš ipak pričekati jutro? Koliko se sjećam, od cijele si zgrade dosad propustila samo našu mansardu. I kod moje si Muti, sjetit ćeš se, dolje bila na kvartiru kad te ono Dragi Endži nogirao. Samilosna moja Muti! I nikad ti dosta! A sad bi i u naše ljubavno gnijezdo, kak si nazvala ovo potkrovlje koje bi trebalo biti naš dom? Nisi li rekla oduševljeno: tavan kao iz neke Arsenove šansone, Kuća za ptice!? Ženo, skidam ti kapu, nitko ti nije ravan – zaključi Dora, a onda njima oboje uputi pitanje:

– Kad ste promislili ponoćni aranžman? Kad smo ti ono davali poduku da postaneš influencerica, utjecajnica, modna ikona, koji li vrag, what demit, da napokon možeš stati na vlastite noge, kak si rekla? Ali šmizla ne može biti nego šmizla. Baš si, vidim, stala!?

– Dora, daj nemoj tako, pa ne moraš me odmah vrijeđati... – pruža Muza svoje krasne ruke još ljepših umjetnih noktiju prema Dori, koja pomisli: Krasan lak, ne mogu ne vidjeti. Ja, koja nemam vremena za lakiranje. Ja, koja pogrizem sve nokte.

– Van! – sikne.

Muza pogleda Doru i već kao da će krenuti, a onda pogleda i Vinca:

– Znam da ne morate prihvatiti, ali je l' vas mogu bar zamoliti da ovo dolje ostane među nama? Obećala sam Mimiju da neću više biti zločesta. Barem u našoj zgradi... Ne, ne, Mimi nikako ne smije doznati za ovo maloprije, nikako ne smije. Njegovo zdravstveno stanje to nikako ne bi dopustilo!

Dora bi Muzi najradije ispalila onu prostačku, Mutinu omiljenu, o tome kako poslije jebanja nema kajanja, to bi taman bilo po njezinoj mjeri, postvarena metafora, ali izgledala joj je skušeno u molećivoj pozi, pa je samo šutjela. Glumica! Kao da se usavršavala na akademiji, a nije ondje dospjela dalje od prijave za prijemni i od statistice u vanjskim B koprodukcijama. Trebala bi češće ići na kastinge, pomisli Dora. Kad se vratimo iz korone, na normalno, na novo normalno. Nije znala bi li se prije smijala ili se na sve konačno rasplakala. Ta mogla bi još noćas ostati bez svoga mecene, a treba prenoćiti do sutra, noći su još hladne. Još gore, Mimi bi ostao bez muze i bez modela, svojega vječnog nadahnuća, kako je govorio. Ali tako je govorio i uz muze koje su u njegovu ateljeu i na njegovim platnima prethodile Muzi. Kako su ga sve više sustizale godine, tako su mu, nekad vrlo kratkotrajne, muze trajale sve dulje.

I ubogi se cucak potulio, neugodno mu kao da vičem na njega kad se, jer mu je sila i ne može dočekati ulicu, pomokri na stubištu, pomisli Dora. Ukorila sam ga jednom, možda dvaput, ne više, ali je, jadan, upamtio. I psa možeš dresirati. U međuvremenu je, Pavlovljevim refleksom valjda, uskladio svoje fiziološke pasje potrebe s vremenima Muzina kasnog lijevanja i još kasnijega buđenja.

– Marš! – sikne Dora svejedno. Tek tako. Da zna! Pas je žalosno pogleda, s kri-
vicom ugura rep među stražnje noge i krene, a Vinc je primi za ruku. Kao: daj se smiri, srećo.

– I ti! – dopunjuje se.

– Kako to misliš: i ja? Kamo bih? – unosi joj se u lice. Sve sličniji labradoru dolje uz nogu.

– Pa što se mene tiče, vas dvoje možete i zajedno. Možete nastaviti gdje sam vas prekinula. Baš mi je žao. Svejedno mi je kamo ćete. Samo nemojte na našem katu. Ne da mi se buditi gospona Mimija.

– Ma je l' baš moraš? Pa nisi ti takva... – Vinc je gleda tužnjikavo.

– Kako znaš!? Jesam, jesam! Nego kakva!? Zašto ne bih mogla biti? Ni ja nisam mislila da si ti takav. Možete nastaviti svoj aranžman.

– Ma kakav aranžman, što ti je!? Kao da je to nešto!?

– Ono što sam vidjela...

– Ma, daj! – odmahnuo se i okrenuo oko sama sebe kao Al Pacino u Pasjem popodnevu, a ona se nije kanila zaustaviti:

– Mogao vas je i gospon Mimi zateći u poslu.

– Ali nije! Legao je prije nego sam izvela Reksa – upala je Muza.

– Mogao ga je stvarno herc strefiti – nastavila je Dora nezaustavljivo poput bujice. – Moglo ga je šlagirati. Kaj se niste mogli suzdržati ni toliko da odete dolje dublje u mrak, u podrum ili u dvorište? Pa, Vinc, Mutina vam je gajba prazna. Stalno!

Štjeli su. Onda Vinc otvori usta:

– Pa nismo ništa planirali...

Obje se zagledaju u njega. Baš je krenuo pišati uz vjetar.

– To je, Vinc, tebi nešto? Koliko to traje? Ili bi potrajalo da ja slučajno nisam naišla, da nisam slučajno pomislila kako bih baš mogla prošetati, jer od puste šljake više ne osjećam ni vlastito tijelo ni vlastite misli? Koliko to traje?

– Ma što bi trajalo? Ona izvela pasa, a ja sam se baš vraćao...

– Što ti? A ti baš usput otvorio šlic, a ona natrčala!? – uskoči Dora. – Nemoj mi samo spominjati muški libido, muški nagon, muške hormone, muško ovo i muško ono, koronu, moj umor, zasićenost, zgađenost... Kako si to zamislio?

– Što bih zamislio? Nisam ništa zamišljao! Pa kažem ti...

– Ma da, švaleru, dalmatinski galebe, još gore: nisi uopće ni mislio! Da jesi, govorim ti, barem bi se spustili u podrum. Ili ulicu niže, na štajgu. Ili hoćeš mi reći

da se niste mogli suzdržati, da vas je obuzela takva strast da ste izgubili glavu, zaboravili sve oko sebe? Samo sad i više nikad!?

Najviše je Doru iznerviralo, što je je, a to mu nikako nije mogla ni reći, kad je zagledala gaćice čiji dezen, crveni grund s bijelim srdašcima, nije mogla ne prepoznati ni u mraku. Muza i ona kupile su jednake takve iz čiste zajebancije. Tri za jedne jedna, tri za jedne druga. Čak su odabirale hoće li u crnoj ili crvenoj varijanti. Umalo su kupile u istom dezeniu i fertun i rukavicu za kuhinju. Kao: kad ne skuhaš, poslužiš sebe za desert u smiješnim gaćicama... I nije da me nije baš zajebala, pomisli Dora. Možda Vinc nije prepoznao da je u jednakim gaćicama druga ženska. Možda je samo posegnuo za prepoznatljivim gaćicama. Ma ne bi ih on ni prepoznao. A stražnjicu?

– To bih, vidiš, još i mogla razumjeti! Da vas je spopalo, pa... Mogu razumjeti i da ona jednom rukom drži cucka na lajni, a drugom grabi u muško međunožje... Ali nekako mi ne ide u glavu da to bude baš tvoje međunožje! Možda si joj ti stvarno slučajno naišao... Pa što ja znam, možda te nije prepoznala u mraku? Možda žena ponovno radi kao kolgerla, dopunjava kućni budžet za špeceraj. Možda su to ti tvoji stalni prekooceanski kolovi!? – nije se Dora gasila. Baš nije mogla. Kao da je u eteru.

– Ma, daj, Dora...

– ...ali tebe ne razumijem...

Vinc nema što reći. Mislio je da je sve jasno. Da joj je sve objasnio. Pa ona ga poznaje bolje od ikoga.

– Pa mislila sam, budala, da se volimo! – zacvili Dora.

– Pa što se ne volimo? – začudio se. Jako. Baš se Vinc začudio. – Ako je dovoljan jedan fak sa strane da ti zaključiš da se ne volimo, onda se valjda i ne volimo! Bar ne dovoljno.

– Da si ti mene uhvatio ovako in flagranti na štengama, u klinču s Mimijem, ma bolje s Endžijem, s Endžijem ipak bolje, s onim novim zgodnim konobarom ili ne znam s kim već, s nekim tko bi slučajno mogao naići našim stubama, bi li mi vjerovao kad bih ti rekla: ma to ti nije niš, ja tebe volim, samo tebe, ali baš mi došlo, zasvrbilo me, nisam mogla dočekati da se popnem na zadnji kat, pa kaj!?

– Ma kad ti kažem, stvarno nije ništa – nije odustajao Vinc.

Muza je stajala sa strane sve nesretnija što je njih dvoje posve ignoriraju.

– Kako ništa? Mogao si se zaraziti sifilisom, picajzlama, ako već ne i koronom, što ja znam! – iskoristila je Dora sve svoje znanje iz noćne emisije o spolnim bolestima.

– Ma što ti misliš o meni!? – uskočila je Muza.

– Ništa ne mislim o tebi, pogotovo otprije nekoliko minuta, otkad sam vidjela da ste i maske skinuli – prtljajući dalje po ključevima govori Dora njoj, pa njemu:

– Ja ne kanim nikamo, ali ti, dragi, ideš. Imaš ključ od Mutina stana? Ne želim te tu. Želim noćas biti sama. Moram razmisliti. A i sutra sam dežurna, zapravo već danas, pa se moram naspavati.

– Ne budi luda, kamo ću sad u radionicu? Pa dolje je zima, a u dva opet imam kol s New Yorkom!

– Onda obavi to što imaš i gibaj, ne mogu te gledati. Ne mogu trpjeti tvoju blizinu! – okrene se Dora i ne osvrćući se odšparta u kupaonicu. Ispovraća dušu.

84

Uzalud pušta vodu, i toplu i hladnu i hladnu i toplu, istiskuje šampone za kupanje i za kosu, sapuna rukavicom grubo i tijelo i kosu, osjeća se kao da su je vukli Jakuševcem, kao kad je ono radila reportažu o zatvaranju smetlišta i svinjarima koji na smeću tove svinje. Smrad iz kože. Iznutra.

Možda tuširajući se i plače, nije bila sigurna ni sama, koliko je bila dekoncentrirana.

– I ne kanim u spavaću, da ne pomisli da išta, a kamoli našu postelju želim noćas dijeliti s njim, čvrsto zaključiti.

Navuče najdražu pidžamu, utješiteljicu, i termo-čarape u pasent boji, pa posegne za jednom od tri knjige, oduvijek čita paralelno, bilo kojom, jer ionako se ne može udubiti.

Ostavila je samo malu noćnu svjetiljku uz kauč.

Izdaleka je zaobišavši, Vinc je otišao u kupaonicu, Dora skuha čaj. Čaj ne pije, ali i kava bi joj sada također bila pretjerana intimnost s njim. Kavu uvijek rado dijele.

Vraća se, čuje, i ne gledajući ga ne može ne vidjeti da je promijenio odjeću. Čak je oprao i kosu. Mogao se i dezinficirati, pomisli. Pokrila se omiljenom dekimom,

jer štede i kad nije jako hladno noću isključuju grijanje, unijeta u čitanje. Tobože. Pomisli kako bi bilo bolje da su tavan pregradili u više malih komorica da se, kad zagusti, mogu osamiti, sakriti.

Unatoč vrućem čaju Dora se ježi, trese. Ruke joj drhte, duša joj drhti. Jedva odlaže šalicu s vrućim čajem da se ne zalije. On odlazi u svoj ured, na drugom kraju njihova visokog i otvorenog potkrovlja, jer nikako da skupe lovlu za dodatni pregradni zid pa glume kako baš vole sve otvoreno, da to proizlazi iz njihova otvorenog pogleda na život, stavlja slušalice i počinje uključivati strojeve.

Ona zamišlja što on sluša, o čemu razmišlja. Uspoređuje li Muzinu raskošnu i njezinu malenu stražnjicu, miris pregiba golog vrata i ramena?

– Sigurno ima parfem parput skuplji od mogega – gorko pomisli Dora zatekavši se u misli kako će odsad iz inata nanositi nekoliko kapi parfema u svakog prilici, pa i kad je sama doma, i zagrcne se u glupoj dvojbi da li da se na tu pomisao rasplače ili se nasmije. Najbolje! Njemu to i nije tema. Sinusi su mu začepljeni otkad se sa svoga glupog mora doselio na kontinent.

Naravno da ne može usnuti.

Dora nije zaspala ni kad je Vinc već obavio svoje američke kolove, spustio slušalice, pogasio svjetiljke i na prstima krenuo provjeriti da li ona spava. Dakako da je hinila da čvrsto, blaženo spava, pa je vrlo tiho utrnuo i njezinu lampu. Što je očekivala? Da će joj dati pusu? Osjećala je samo kako se časkom u nju zagledao u polumraku. Samo da ne vidi da joj suze cure. Neće da joj suze cure.

Poslušao ju je: izašao je. Budala, pomisli. Trebao je shvatiti da bi radije da joj se moli. Da se još ispričava.

Naravno da, ne paleći svjetlo, Dora na prstima odskakuće do prozora na balkonu da provjeri da li je stvarno otišao dolje u Mutin dvorišni stan. Je, vidi kroz stakleni strop kako pali svjetlo, traži jastuke i deke, raspreda postelju i kako se sve zamrača. Bila je nekako sigurna da Muza neće doći za njim niti bi je on pozvao. Nije ni pomislila ni da bi se spetljao s Muzom. Ali spava li? Može li spavati?

Da barem mogu plakati, pomisli Dora. Još i to! Kalemi misao na misao što bi, kako bi. Ne može smisliti ništa pametno. Ništa! Samo joj se suze slijevaju kao da ima alergiju.

Ne može se odmaknuti od misli da bude zločesta i svaki se čas vraća pomisli da ode probuditi Mimija i ispriča mu što mu se događa tik pred vratima. Pred nosom!

Neka čovjek zna. Zašto bi on živio u blaženu neznanju, ako ja moram znati, pomisli Dora još jednom. Gorko. Neka Muzu za kaznu izbaci iz kuće, brzo će naći drugu, a ni njoj ne bi trebao biti problem, nije neki kunst i u koroni se uvaliti kome. Kao da to njemu nešto znači. Ima lijepo tijelo za slikanje. I za pričanje priča kako je od mladosti pastuh. Sada mu i ne treba više od priče. Dostaje. Sve dok mu se aktovi, njegova životna tema, specijalnost u različitim tehnikama, i na platnu i u plastici, još dobro trže. I internetom. Muza mu to vodi. Vinc mu je postavio i izložbu i prodaju on-line. Nova životna dimenzija, govori. Često spominje da radi na novome ciklusu i da je puno, puno napredovao.

Dora zuri u mrak, sve rjeđi. Žmiri, žmiri. A suze same cure. Razmišljala je kako se precizno kaže: nisam oka sklopila? Jer nije. Nikako da dočeka pola sedam pa da započne jutro, pripremi kavu... Dosadna nedjelja. U sedam bi se morala javiti u redakciju, pa u eter...

Češnjak

Iz mraka izranjaju sjene, sjedim na ležaljci tik uz ogradu na krovu zgrade. Pod nogama škripi šljunak. Pomiješan je s bitumenom radi izolacije koji se sad na vrućini topi. Blizu je ponoć, još uvijek je trideset, ne u hladu nego u noći. Gore sam zbog gibanja zraka, jedva osjetno strujanje me održava na životu, inače bih se i ja poput bitumena rastopio. Tabani su mi crni, ne vidim, ali znam, skližu mi se prsti. Čudno je što uočavam pokret s vanjske stane ograde. Prijeko ne bi trebalo biti ničega. Ne mogu se sjetiti je li ispod kakav plato, drugi krov ili praznina. Izranja lice. Približava mi se djevojčica, očekujem da će mi se nasmiješiti, dijete, no ono me netremice motri, kao da će me probušiti. Podijelit će sa mnom tajnu, ali neka se ne uplašim. „Pogledaj!“ Okreće se bočno, podiže desnu ruku, samo što to nije ruka. Iz ramena se uzdiže glava, tuđa glava, čovjekolika gljiva, zmijoliko se izvija, nešto poput presađenog sijamskog blizanca. „Spasila sam mu glavu. I on ima pravo na život!“ Ograđujem se dlanom, tražim da se odmakne, istovremeno ne mogu odlijepiti pogled od čudovišnog prizora. Gadi mi se, ne bi trebalo, to je gotovo čovjek, dva u jedan. Mala govori ispravno, on ima pravo na život, slabiji sijamski blizanac, onaj koji se morao odreći tijela, pa kažu da nije preživio. „Gledaj, gledaj, gledaj...“, uporno mi ga pokazuje. Ne shvaćam zašto me je odabrala. Ne prosi, ne želi me pokrasti, misli da ja moram znati da je ona dala svoju ruku za to biće, bolje reći glavu, moja potvrda je zbog nečega važna. Sad mi se i glava unosi u lice. Lako se provlači kroz ogradu, puše mi pod uho. Prevrćem se s ležaljke, uranjam rukama u crnilo, klečim, zaglibio sam. Čudovata glava mi se kesi, miče usne kao da govori, ima rijetke zube pune karijesa. „Ona nije dobra za djevojčicu, ona nije dobra za djevojčicu, djevojčica se mora spasiti!“ , vičem.

Naglo se dižem u sjedeći položaj, poda mnom je meka postelja, oko mene i dalje mrak ali i crvena točka na zidu. Led svjetlo označava izlaz u slučaju nužde. „Što je htjela ta djevojčica, prokleti me? Ne vjerujem, bila je tako draga, pa ruku je dala za drugoga.“ Još bunovan san nehotice tretiram kao javu. „To je samo bio san“, govorim si. Otkuda mi u snu konstrukcija bića dostojna najluđih svjetskih bestijarija. Ne sjećam se da sam sinoć gledao film strave ili znanstvene fantastike. Doista ne, zaspao sam uz romansu, zlatni zalasci sunca i treperave visoke bujne krošnje

kolonijalnih dvorišta. Ona se vratila u grad svoje mladosti sa sinom, privremeno, no zaljubila se i odlučila ostati. Ranč, kauboји, konji i prašnjavi kamioneti, srednji američki istok, spašavanje djeteta koje je odjahalo na divljem pastuhu u preriju, prema zapadu. Ne, nikakve to veze s djevojčicom iz sna nije imalo. „Da nisam u Indiji!“, znatiželjno se primičem prozoru, odmičem zavjesu. Zazirem od prizora prljavštine i siromaštva, morao bih nešto trebao poduzeti da toga nestane, doprijeti. Glupo je, znam, pojedinac ne može popraviti svijet, svjetska nepravda ne bi trebala biti moj problem. A u Indiji me svaki puta iznova sve gane, to siromaštvo, kastinske podjele, prašina i prljavština, lica išibana nevoljama, rijeke svetih prosjaka. Nije pošteno od mene, kao da toga u drugim državama nema, da svaljujem sav svjetski jad na Indiju. Tražim zato hotele u dobrim četvrtima, po mogućnosti u zoni skupocjenih trgovina, tamo je sigurno, zrak očišćen. Vozim se taksijem i da, dovoljno sam toga vidio, ne hodam više besciljno ulicama. Ionako nisam u turizmu nego u poslu. Vruće je, moglo bi biti da sam u Delhiju. Virim u mrak, gradska svjetla trepere, neboderi i ravni krovovi, mogao bih biti bilo gdje.

Djevojčica je mogla ima najviše deset godina, kako li je bila samo hrabra. Dala si je amputirati ruku i sašiti glavu sijamskog blizanca u zgloб iz kojeg joj je iščupana ruka kako bi on nastavio živjeti. Ruka za život, mala žrtva. Ne mogu je izbrisati iz glave, uzalud si sugeriram da je to bio samo san koji će se uskoro rasplinuti, da sam sada budan i da se trebam čvrsto postaviti u prostor. Tko je on? Tko je ona? Da nije... djevojčica iz sjene... Željka?! Probija me hladan znoj, ježim se pri pomisli da bi se moje dijete dobrovoljno obogaljilo. Topla postelja me vuče natrag, trebao bih dosanjati sretan kraj. Pospan sam, spava mi se, da idem natrag? No sudbina mi ne da. Nije mi prvi puta da posrćem po stranoj hotelskoј sobi, u polumraku uspješno pronalazim prepreku malim nožnim prstom. Ovoga puta sam pogodio nogu od stolice. Znoj mi izbija na lice, lice mi je u grimasi. Od boli i vrućine, posve mi je svejedno, jasno je da sam se potpuno razbudio. Gledam u otisak vlastitog tijela u krevetu, zamišljam da je to Željka, želim je zagrliti, ušuškati pod poplun, iako je vruće, ali nikad se ne zna. Doma noći znaju biti hladne. „Daleko je sada moj dom“, odbijam se od zidova, kao da sam jeka. Steže mi se grlo, pokušavam progutati slinu, ne ide, u grču sam. Samo što ne zaplačem. Gdje je sada moja Željka, a gdje sam ja? Što je najgore ni ne znam gdje sam, barem još neko vrijeme dok se ne razbudim do kraja. Lako sam mogao biti u Singapuru. Zašto baš Singapur? Ah, da, obećao sam da ću je jednom odvesti tamo. Gdje je sad ona? Sjedam za stol, naginjem se nad otvoreni papir s iscrtanom ispisanom tablicom. Povlačim uzicu stolne lampe, žuto svjetlo razlijeva se preko žvrljotina od plave kemijske. Lovim je kažiprstom po papiru. Željkin tjedan razrađen po satima, tako sam uvijek znao gdje je i što radi.

Mogao sam je vidjeti kako žuri od polja do polja. Srijeda je, ako dvanaest sati oduzmem unatrag vidim je na odlasku s glumačke probe u dom. Večer je, ulazi u kuću, izuva se, odlazi pod tuš, zatim u kuhinju nešto prigristi. Pije sok i razmišlja o sutrašnjem danu, što treba učiti, iz kojeg predmeta zadaću napisati. „Željka, dijete moje drago, tako si i dobra i odgovorna, tako sam sretan što te imam.“, prstom dodirujem polje „noćni počinak“, uskoro će se u njemu smiriti. U grlu mi stoji knedla, u želucu osjećam toplinu, ne u želucu, negdje je niže, duboko unutra, nedohvatljivo. Probola me užarena igla i sad se infekcija širi, svejedno gdje je žarište. Oslanjam se na ruke. Sranje je to s tim rasporedom sati, gledam ga i umišljam se kako imam sve konce u rukama. Kako joj raspored izgleda ne bi puno više bili zajedno da sam i doma. To je laž, znam to, ali mi godi. Varam samog sebe. Život mi sve manje ima smisla. Počinju mi drhtati prsti desne ruke, gledam ih začuđeno, guram je što dalje od sebe. Uzalud, drhtavica se diže uz lakat, preko ramena prelazi na drugu ruku. Lovi me bijes. Ustajem, uzmičem, koračam unatrag. Hotelska soba je mala, brzo sam zaustavljen zidom, pogriješio sam, trebao sam krenuti prema vratima. Tresem se, spuštam na pod, vučem sa sobom poplun s postelje, još je topli. Stavljam ga uz obraz, tješim se vlastitom toplinom. Glup sam, bacam ga dalje od sebe. To je sve samo zato što sam mislio da imam kontrolu nad svojim životom, da trebam imati kontrolu. Pulsira mi u glavi, obavijen sam krvavom izmaglicom. Negdje u svijetu sad amputiraju ruke, dekapitiraju nepoćudne, a možda me već sutra pregazi vlak. I što? Što će reći za mene; bio je dobar, teško je radio cijeli život da bi njegovoj obitelji bilo dobro. Neću se više vratiti u krevet, to je sad bilo potpuno jasno, kao i da sam imao snažnu potrebu izletjeti iz sobe i taksijem odjuriti na aerodrom. „Idem doma!“ Nerazuman sam, znam, ne marim zbog toga. Zacijelo imam ukočeni stakleni pogled, pokreti su mi odsječeni, brzi, svakoga časa bih mogao lako eksplodirati. Razbit ću televizor, baciti ga kroz prozor. Nisam palio televiziju u hotelima, obično su samo kanali za odrasle bili gledljivi, ostalo su bili lokalni programi ili toliko dosadni da se uz njih moglo samo spavati. Doma – doma – doma, ponavljam, a mislim na Željku, na dijete koje mi je sad samo doma zato što ja jurim za poslom, potucam se svijetom. Zapravo bježim. Panično trčim. Razbijam. Tražim nož, zabijao bih si ga u nogu. Samo da vidim mogu li još osjetiti bol, osjetiti išta. Dok ne malaksam.

Tek kad ga upoznaš u točki pucanja, unatoč tome što je to zadnje što bi nekome poželio, možeš reći da poznaješ čovjeka, pa bio on i tvoj najbliži. Kad prevladaju mračne slutnje briše se memorija, mozak kreće ispočetka, nikome ne vjeruje, u borbi je sa svime oko sebe zato te ne prepoznaje, ne čuje kad ga prizivaš svijesti. Za Antonelu sam mislio kako je poznajem bolje od sebe. Bili smo u kinu s djecom kad ju

je nazvala doktorica. Tata joj je bio u bolnici, u Kliničkom centru Split, situacija je već duže vrijeme bila ozbiljna, nizu komplikacija nije se nazirao kraj. Sve je počelo kad su ga pripremali za rutinsku operaciju bruha, kad se pojavio problem sa srcem. Otkrili su da je preslabo. Doktor je sućutnim tonom govorio o punčevom srcu. Srce mu je slabo, nije zvučalo ozbiljno. Danas se srca presađuju, ugrađuju elektronski dodaci u mišićno tkivo, zvučalo je kao rutinska dijagnoza, na prvi mah. Kome danas srce nije slabo!? Zadovoljno što se radi, eto, tek o manjoj komplikaciji, kako je čula što je trebala, što joj je odgovarala, Antonela se pozdravila s isprikom da bi htjela što prije do oca, utješiti ga. Ja sam pak, obzirom na ozbiljnost u doktorovom nastupu, želio saznati što to nama znači, što nam je činiti sad kad znamo da mu je srce slabo. U trenutku oklijevanja, bi li Antonelu trebao zadržati ili ne, on je već nestao za uglom, morao sam požuriti. Uhvatio sam ga na vratima iza kojih se rade operacije. Bio je nizak i tamnopus, crne kose i glatkog dječaćkog lica, nimalo nalik glasniku loših vijesti. Spustio je glavu i stišao glas. „Srce mu je slabo, potrošeno, to znači da se ne može se liječiti niti umjetno stimulirati. U takvim slučajevima kod mlađih osoba preporučuje se transplantacija. Kad bi vaš punac čak i dočekao svoj red, pitanje kako bi tijelo reagiralo, bi li bilo sposobno prihvatiti strano tijelo. Drugim riječima: gospodin je prestar.“ U nedoumici, ne vjerujući da ne postoji druga opcija postavio sam opet isto pitanje, da što točno to znači, što dalje s puncom. „To znači da će mu tijelo polako odumirati, kojom brzinom ne zna se. Organ po organ će otkazivati. No, vedra je vijest da se to neće dogoditi preko noći, to može trajati godinama uz pravilni režim života i ishrane.“ Vratio sam se vidno oneraspoložen do punčeve bolničke sobe. Antonela ga je držala za ruku, vedro čavrljala o masliniku kojeg je toliko volio i u kojem će uskoro biti, u hladovini pod maslinom. Neka ne brine, ona će se sa susjedima dogovoriti da obave sve potrebne proljetne pripreme. „Samo nemoj zvat Josu, on ti puno priča, a malo zna. Iz njegovih je maslina najmanje ulja.“ Antonela je ovlaš preletjela preko mojega izraza, nije vidjela, nije htjela vidjeti da sam smrknut, da na njenu vedrinu odgovaram ozbiljnošću. Niti kasnije, kad smo se šutke vraćali autom za Zagreb, nije me htjela pitati što je doktor još rekao, iako je mogla jasno čuti da sam potrčao za njim, da nisam ostao u hodniku stajati kod aparata za kavu. Sad je punac, nakon nešto više od godine dana od tog slučaja, bio po već ne znam koji puta u bolnici. U plućima mu se nakupljala voda, od nemoći je pao u krevet, svaki tjedan mijenjali su mu krv u tijelu. Zvala ju je ta Jančevska. Doktorica Jančevski obrazlagala je da je to zato što mu je krv bolesna, naprosto nije sposobna zadržati kisik u sebi. Antonela je u njenu kutu ugurala plavu kuvertu uz opasku da ne bi htjela da joj tata ostane bez dobre krvi. Doktorica Jančevski je u poslovnom duhu odgovorila da joj je tata u najboljim mogućim rukama, primijenit će sve metode koje je moderna medicina iznjedrila samo da

njenom ocu bude bolje. Potapšala bi se po džepu prije nego što bi se izgubila u labirintima odjela. Morala je provjeriti kako stoji kuverta, da slučajno ne ispadne. Lice joj je bilo blago i mekano, osmijeh zarazan i sugestivan. Izgledala je kao jedna stvarno dobra prijateljica. Nisam bio baš u to uvjeren, rekao sam Antoneli da mi se ne sviđa, ona mi je odbrusila da mi je zbog novaca. „Da smo si jasni, ja za svojeg oca želim samo najbolje! A znamo kako to u našoj državi ide, da bi doista i dobio najbolji tretman treba malo podmazati. Ne!?“ Nisam joj mogao proturječiti, ispalo bi da svoju škrtost pretpostavljam zdravlju njenog oca. U kinu smo. Antonela mi je okrenula zaslon mobitela da vidim tko zove, pisalo je „Doktorica Jančevski“. Potvrdio sam da sam pročitao, ona je ustala i krenula iz reda van, jasno u velikoj zbunjenosti, po dužoj strani, u smjeru u kojem je trebala dići najviše ljudi. Zatim je otrčala unatrag, prema ulazu, tamo je naišla na vrata bez kvake. Mahao sam joj iz mraka već prije da je krivo krenula, morala je dolje prema ekranu, tamo je bio izlaz. Nije me vidjela, no shvatila je i sama gdje je izlaz pa je otrčala prema zelenoj oznaci. Vani me dočekala sva unezvjerena,

– Moramo odmah u Split, nije dobro. Tati treba još krvi. Jančevska kaže da bi ga mogla poslati u Klinički centar u Ljubljano, tamo ima svoje ljude, oni imaju neki aparat koji bi mu možda trajno regenerirao krv.

Matija se odvojio nekoliko koraka od nas, Željka joj se prilijepila uz nogu.

– Pa dobro, neka ga onda pošalju - naivno sam predložio.

– Znaš da to ne ide samo od sebe! - ošinula me pogledom.

Vani na parkiralištu htjela je da odmah krenemo u Split. Jedva sam joj objasnio da prvo moramo odlučiti što s djecom. Sutra je radni dan, djeca trebaju u školu. Hoćemo li ih opravdati iz škole, povesti sa sobom ili ih nekome predati na čuvanje, moramo se dogovoriti. Ionako se ne možemo odmah stvoriti u Splitu, tih pola sata što ćemo se organizirati nam ništa ne znači. Teško me je slušala, još teže podnosila. Kao da sam čuo njen tijek svijesti, „... kad je tvoj tata umirao onda smo mogli sve...“ Rekao bih joj da tada nismo nikome plaćali mito, niti smo se ponašali poput luđaka samo da je išta od toga što je mislila izrekla, ali nije. Ljutito je šutjela. Doma se zavukla u ormar spavaće sobe i izvukla sef, stavila ga na stol i otvorila.

– Što misliš, koliko će biti dovoljno?

– Daj se smiri malo s tom lovom, zbog love neće ozdraviti.

– Daj, ti, molim te ne pričaj gluposti. Nije sad vrijeme da mi držiš slovo o štedljivosti.

– Dobro znaš da nisam to mislio – uzvratilo sam ljutnjom.

Jalovu raspravu prekinuo je telefon. Stajao sam iznad nje, ponovno je pisalo „Doktorica Jančevski“.

– Nažalost moram vas obavijestiti da je tijelo vašeg oca upravo izgubilo bitku, zovem vas iz sobe, pokraj njega sam, vaš otac je umro. Učinili smo sve što smo mogli, oživljavali samo ga preko deset minuta, ali nije išlo. Jutros je dobio novu krv, pripremali smo ga put do Ljubljane, nismo se nadali da ćemo ga tako brzo izgubiti, svakako ne danas nakon svega što smo učinili za njega – naglasila je – moja iskrena sućut. Šteta što niste mogli biti ovdje da se oprostite s njime.

– Ne! Ne! Ne! – počela je lupati stisnutim šakama po kuhinjskom stolu i vrištati. – Trebali smo odmah krenuti, trebala samo joj poslati na tekući tu vražju lovu, trebala ga je odmah poslati u tu Ljubljanu. Zašto sam čekala, zašto sam čekala

Na vrhu jezika mi je bilo da joj kažem da je upravo to s Ljubljanom indikativno pitanje, zašto ga nije poslala na taj stroj u Ljubljanu već prije, prošli mjesec, ako je znala da mu ona ne može pomoći?! Doktorica Jančevski bila je kučka, nezasitna pohlepna pokvarena kučka, nije imala pravo spočitnuti što se nije oprostila od oca.

– Tatica, tatica, tatice moj, oprosti, oprosti mi molim te... - srušila se na koljena i zaplakala.

Spustio sam se do nje kako bih je zagrlio, utješio, pustio se do trenutka kad će spontano prihvatiti moju utjehu. Na moj dodir skočila je kao oparena.

– Ti! Ti! Što bi sad nakon svega htio? Da smo odmah krenuli stigli bi na vrijeme, tata bi bio još živ!

Iznenadujućom snagom otela mi se iz ruku, ispružila se do sudopera iznad kojeg je bio stalak s noževima. Izvukla je najveći, podigla ga u zrak i krenula prema meni, preneraženo sam je gledao.

– Antonela, Antonela! – dozivao sam je, po njenim mutnim očima znao sam da me ne čuje, da ne zna gdje je niti što radi. Djeca su srećom bila po svojim sobama.

Umjesto da se dignem, obranim se rukama, ja sam zažmirio. Ne znam zašto, bilo je to glupo. Trebao sam navaliti na nju, oboriti je, oduzeti nožinu. Ionako sam to

nekoliko minuta kasnije svejedno napravio. Stala je ispred mene i počela se ubadati po nogama, htjela je da vidim kako krvari, snažnim udarcima prodirala je čas u lijevu, čas u desnu nogu, rana po rana. U srazu s oštricom koža je pucala kao zrela breskva. Nisam to odmah vidio, trebalo mi je vremena da shvatim što se događa i otvorim oči. Omotao sam ruku kuhinjskom krpom, skočio na nju, zgrabio omotanom rukom голу oštricu. Otimala se, pali smo na pod. Držao sam je u čvrstom stisku dok se ona ritala, borila se kao lavica, kao da joj život ovisi o tome, kao bijesna lisica, puna pjene, bijesa i boli kad joj šapa ostane prikliještena u klopci. Krivnja; apstraktan pojam. Krivila se za smrt svoga oca, zajedno sa sobom i mene. Pobogu, pa čovjek je umro od starosti, to je smrtna bolest koju svi imamo! Željka je tuleći uletjela u kuhinju, bacila se na nas. Na podu, u hrvačkom klinču, shvatio sam da samo tako odjednom, tijelo koje mi je bilo poznato da je sada strano, drugačije miriše i diše. Drugi, netko stran, da mi je u rukama. Sa Željkom na leđima popustio sam stisak, pustio sve, ja sam jedan, a svijet veliki. Neka ide kako ide, meni prva briga treba biti moje dijete.

Vidim to lice, uglata čeljust i čekinjava sjeda brada i sivkasti pogled među šestinskim suncobranima, živo kao da se nalazim na Dolcu. Nisam posve siguran koga vidim. Tatu, punca ili njega, Jagustina.

– Ma moraš ga znati! – bila je uporna Antonela. – Uvijek stoji pri kraju nekog od redova pod Kerempuhovim stepenicama. Kod njega mi uzmi češnjak, on ima najbolji.

Jagustinovu osmrtnicu pronašao sam u Večernjem listu kojeg sam pokupio s kioska na zagrebačkom aerodromu. Ožalošćeni: supruga i prijatelji s Dolca. Djecu po svemu sudeći nije imao. Rođen u Petrovaradinu, nisam to znao. Stajao je i ljeti i zimi u istom masnom kaputu s krznenom kragnom, ljeti raskopčanom. Znao sam ga dugo, kako ne bih. Bio je znatno mlađi kad je počeo prodavati Milka čokolade na štandu među grincajgom. Proširio se na asortiman čokolada za kuhinje, njih je nudio oko Uskrsa iz unutaršnjeg džepa i to me u to vrijeme bezgranično nerviralo. Nisam volio švercere. Onda su nas preplavili supermarketi polica prepunjenih Milkama, izgubio je tržište. Ja više nisam obraćao pažnju na njegov asortiman sve dok me Antonela ni je poslala k njemu. Od švercera čokolada do proizvođača najboljeg češnjaka. Zadnji puta na Dolcu me je prepoznao, mahnuo rukom, pokazao na hrpicu sitnog blatnog češnjaka. Prezirno sam okrenuo glavu, ne znam zašto. Bio je umoran, obično bi mi se nasmijao, rekao mi nešto ljubazno u prolazu bez obzira jesam li kupio što od njega. Držao se prijateljski premda mu nisam davao povoda. Nisam ni znao kako se zove sve dok mu osmrtnica sa slikom završila u Večernjaku.

„Otišao je dobri duh Dolca“, napisali su. Nije mi trebao češnjak, nisam ga zato morao pogledom prostrijeliti. Starost u nekom trenutku kao do poprimi isto naličje. Zgurimo se, posivimo, utišamo. Smrt je stanje bezizražajnosti. Nada mnogim su lica stopljena u jedno obličje. Kad bih mogao jednog po jednog izvući ... jecam. Tata, tata, tata I punca mi je jako žao. Bio je bistar starčić s kojim sam uvijek rado pio bevanu i razgovarao o svjetskoj politici. Zadnje ga pamtim kako bespomoćno gol leži u krevetu, gleda u vrećice krvi što se izmjenjuju na stalku za infuziju. Sestra je mlada, ne bi propustio komplimentirati joj da je bio svoj. Ali nije, jednom nogom je već bi prijeko. Te vrećice su ga jedine održavale na životu. Morao sam nekako zahvaliti tim nepoznatim ljudima što su dobrovoljno dali dio sebe da bi pomogli ljudima u bolesti. U tjednu nakon sahrane punca otišao sam u Crveni križ i otvorio si knjižicu za dobrovoljnog davaoca krvi. Neka moja krv spasi tuđi život, produži ga, da se jadnik stigne oprostiti od najbližih. Odonda ne propuštam svaka tri mjeseca javiti im se. Nije bilo nešto, ali pružalo je osjećaj unutarnjeg zadovoljstva. Trebao sam tih dvadeset kuna dati za najbolji češnjak na Dolcu, nije Jagustinu bilo do novaca. Jadnik je sigurno znao da odbrojava zadnje dane. Svi što odlaze znaju. Na meni je bilo da konačno počnem misliti na žive.

94 Igram se: gdje je sad Željka? Je li upravo legla ili će tek leći dok se on diže ujutro na doručak i kreće prema prvim sastancima? Što to znači ako sam dvanaest sati prije nje, mogu li joj prosljediti kakvu informaciju, mogu li zbog toga predviđati budućnost? Dodirujem je u rasporedu sati umjesto da sam pokraj nje, da je grlim i slušam. Teško sam dolazio do njenog glasa u posljednje vrijeme, odbijala je razgovarati sa mnom na telefon, a kad bi se javila bila je kratka i odrješita. Tješio sam se da je to zbog puberteta, a slutio istinu. Postajali smo si stranci, jedno drugom nevažni. Što sam ja radio danas, što je ona radila danas, postalo je nebitno. Udaljavanje je hvatalo maha dok ja tvrdoglavo pregledavam tablicu kao da igram magičnu igru, papir je začaran i uspostavljam vezu sa samim Vremenom. Umirujem se varkama, tješim se kako su nam životi pod kontrolom. Žmirim na to da sam isuviše često dezorijentiran i u prostoru i u vremenu.

Rasipam se u kemtrejlu po cijelom planetu. Direktor objašnjavam da nikad nisam bio za osvajanje tržišta jugoistočne Azije, prokleta je daleko. On me tapša: „Samo ti to možeš!“. Ne želim ga iznevjeriti, ne želim više raditi. Tisuće osmijeha oko mene, nijedan koji bi me pogodio.

Intervju:
Marijana
Radmilović

U vremenu sveopće (ne)korektnosti

Razgovarao: Franjo Nagulov

Srećom, nije bilo potrebno mnogo da dogovorimo razgovor. Marijana Radmilović, pjesnikinja koja je na „scenu“ stupila 1997./1998. osvajanjem po prvi put dodijeljene treće nagrade Pjesničkih susreta u Drenovcima (za najbolji neobjavljeni pjesnički rukopis autora do navršenih trideset i pet godina života, što se u međuvremenu promijenilo na cjelokupno ovdašnje govorno područje), autorica je čiji sam rad imao privilegiju pratiti sustavno, zahvaljujući smjernicama koje su, u kontekstu suvremenoga hrvatskog pjesništva, dobivali studenti književnosti u Osijeku (razmišljao sam napisati „osječki studenti književnosti“, što i ne bi bilo posve neprihvatljivo). Marijana je, potvrđuje to i priložena biobibliografska bilješka, „ranih“ godina svoje afirmiranosti osvajala nagrade i provocirala mahom pozitivna, takoreći panegirička recepcijska iskustva. Zaslužno, tim više što je rukopis „Portreti nepoznatih žena“ (1998.), prvijenac naslovljen prema novelističkoj zbirci Mare Švel-Gamiršek iz 1942. godine, tekst neupitnoga antologijskog potencijala čija je izvrsnost, međutim, upravo prodorom književnosti u društvene medije i društvenih medija u književnost gurnuta na rub potpunoga zaborava. Rijetka su imena prethodnih godina upozoravala na pismo vinkovačko-osječke autorice (u prvom redu Rem, Jukić, Ivankovac, moja minimalnost). Izvan „slavonskoga kruga“ to su u prvom redu mogli biti Branko Čegec i Krešimir Bagić. Zahvaljujući projektu BEK (nekoć DPKM-u) koji i dalje uspješno vodi Krešimir Pintarić, ali i zahvaljujući (napokon!) društveno-mrežnoj komunikaciji s pojedinim kolegicama i kolegama iz Zagreba, posljednjih je nekoliko godina uslijedila (re)valorizacija Marijanina rada. Zahvalu tome valja uputiti i izlasku iz tiska zbirke „Putovanje oko tijela“ (MendarMedia, 2019.), ukupno treće samostalne pjesničke knjige autorice s kojom ovom prigodom razgovaramo o i oko književnosti, jer drugačije ne ide! Dakako, ne treba zaboraviti niti knjigu „Bolest je sve uljepšala“ (2003.), rukopis nagrađen Cesarićem, izvrsnom pjesničkom nagradom koja je u međuvremenu ugašena, kao i gotovo sve na istoku zemlje, uz napomenu da je jedina spomena vrijedna pjesnička manifestacija na slavonsko-baranjsko-srijemskom prostoru ona drenovačkih Pjesničkih susreta. Manifestacija koja je bez nedvosmislene pomoći Centra (pojam „centar“ slobodno interpretirajte višeznačno) osuđena na nimalo ohrabrujući ishod.

Uoči zaključenja ovoga (dvo)broja časopisa doznali samo kako je Marijana Radmilović dobitnica i ovogodišnje Nagrade „Dragutin Tadijanović“ koju dodjeljuje Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Nagrada joj je dodijeljena za zbirku pjesama Putovanje oko tijela (Zagreb: MeandarMedia, 2019.). Svečanost dodjele Nagrade bit će u četvrtak 4. studenog 2021. u 12 sati u Slavonskom Brodu u Spomen-domu Dragutina Tadijanovića u sklopu manifestacije Tadijine jeseni, na 116. rođendan ovog istaknutog hrvatskog pjesnika.

S Marijanom smo se, dakle, opredijelili za tematsko-motivsku heterogenost, razmatrajući neke od fenomena koji utječu na književnu „scenu“ kakvu imamo danas. Dotakli smo se angažiranosti, medijskih utjecaja (napose društvenih mreža), onoga što jest ili nije provincija, feminizma, hiperinflacije spisateljica/spisatelja i možebitne (čak izvjesne) deflacije čitateljica/čitatelja. Marshalla McLuhana možda nismo spomenuli izrijeckom, no njegovo je ime jedna od mogućih prvih asocijacija po čitanju ovoga teksta koji će nam ponešto otkriti iz rakursa recepcijski repositionirane autorice triju bravuroznih zbirki, kao i niza pjesama čiji je potencijal neupitno antologijskoga predznaka!

Započnimo aktivistički. Sjećam se, makar to bilo u šali, tvojega novogodišnjeg poziva „na barikade“ putem Facebooka. Kakav je tvoj pogled na aktivizam u nas danas, njegov smjer, njegov utjecaj na suvremenu književnost, kao i udio književnih nam lica u aktivističkim tendencijama? Gdje prestaje/počinje otpor, a počinje/prestaje poza?

Baš si me iznenadio što se toga sjećaš. Tako frenetično i histerično komuniciramo da sve zaboravljamo. Doista, smatram da se ništa ozbiljno ne može promijeniti bez „izlaska na ulice“, bez rušenja vladajućeg sustava. Svi mi povremeno zazivamo nekog ministra, apeliramo, objašnjavamo, ali vladajućoj eliti ne treba ništa objašnjavati, dobro oni znaju svoj posao, i to u svakom sektoru, bilo to obrazovanje, zdravstvo, poljoprivreda...sve se svodi na čarobne riječi: racionalizacija i sistematizacija. Živimo u državi u kojoj se umirovljenici ne mogu prehraniti, ne mogu liječiti od svoje mirovine! U državi u kojoj je normalno da ljudi rade u trgovačkom lancu, za minimalac, šest ili sedam dana u tjednu! I ne izlazimo na ulice?! Oprosti na uskličnicima, ali to me izluđuje.

Ne vjerujem ni u jedan drugi otpor osim jasno artikulirane spremnosti da se mijenja postojeći kapitalistički sustav koji nas melje i generira većinu problema na koje neuspješno trošimo energiju gasеći sporadične požare.

Što se tiče aktivizma, prilično sam podvojena. Da nema aktivizma, raznih udruga, volontera, mnoge se stvari ne bi pokrenule s mrtve točke, do mnogih ljudi nikad

ne bi došla pomoć (da se osvrnem samo na Baniju). S druge strane, inertna država ne radi ništa, uglavnom održava i hrani svoj nabujali birokratski aparat. Bojim se da joj, aktivistički preuzimajući dio posla na svoja leđa, dajemo sve više prostora da nastavi ne raditi ništa. Jer ništa je i to njezino licemjerno opravdavanje i neprestano odgađanje koje dolazi u obliku pravilnika, odredbi, zakona...

„Gluh i usijan od silne pravičnosti.“- upravo sam danas pročitala taj opis (Amos Oz, Fima) i podsjetilo me to na onu fanatičnu, gotovo religioznu gorljivost nekih ljudi koji se zalažu za određenu ideju, program, recimo, aktualni Građanski odgoj, a često nisu ni upoznati s programom za koji se zalažu, niti sa širim kontekstom i mogućim posljedicama. Ima svega, neznanja i pretjerivanja svake vrste. Vjerojatno ga je uvijek i bilo, ali sada je vidljivije, brže i agresivnije.

Ne pratim pomno aktivističku scenu; ako misliš na angažiranost u književnosti, nemam ništa protiv dok književnost time ne gubi. Književnost može biti i kvalitetna i angažirana, bitno da nije plakatna i površna, ali bojim se da u tom smjeru ide jer više-manje u ovoj konzumerističkoj kulturi sve ide u tom smjeru.

A poza? Ima je u svemu, tako i među aktivistima i književnicima; teško je prepoznati gdje počinje ili, naprotiv, lako. Nikako ne želim omalovažiti one koji predano rade, trude se, daju sve od sebe na području kojim se bave. I na kraju, vjerujem da su ,osim dobre volje i želje da se nešto mijenja i popravlja, prije svega potrebni znanje i stručnost. Uređena država koju vode stručni i obrazovani ljudi, utopija?

99

»Što se tiče aktivizma, prilično sam podvojena. Da nema aktivizma, raznih udruga, volontera, mnoge se stvari ne bi pokrenule s mrtve točke, do mnogih ljudi nikad ne bi došla pomoć (da se osvrnem samo na Baniju). S druge strane, inertna država ne radi ništa, uglavnom održava i hrani svoj nabujali birokratski aparat. Bojim se da joj, aktivistički preuzimajući dio posla na svoja leđa, dajemo sve više prostora da nastavi ne raditi ništa. Jer ništa je i to njezino licemjerno opravdavanje i neprestano odgađanje koje dolazi u obliku pravilnika, odredbi, zakona...«

Koja je u prethodno navedenom uloga feminizma? Što je po tebi feminizam? Infantilno zvuči, ali smatraš li se feministicom? Kakav je, u književnom kontekstu, položaj autorica u nas danas? Stoji li često isticana teza da je neravnopravnost i dalje naglašena?

Osluhnemo li suvremenu književnu scenu, čut ćemo puno snažnih i raznovrsnih ženskih glasova. Rekla bih da autorice nisu u manjini. Ne baratam statistikom,

nekim preciznim brojevima, da bih mogla kategorički tvrditi, ali osvrnem li se oko sebe, vidim žene autorice, urednice, voditeljice, ravnateljice... Mislim da i općenito nije problem samo u kvoti, nego još uvijek u vrsti posla, cijeni rada, opterećenosti obiteljskim i kućanskim obavezama, skrbi za djecu i starije ukućane.... Također, patrijarhat je duboko usađen u našu kulturu i same žene često ga nesvjesno prenose i reproduciraju. Ja sam, recimo, u svoj bračni odnos donijela više patrijarhalnih predrasuda nego moj suprug. Nisam sigurna da o feminizmu dovoljno znam, a to što sam čitala Simone de Beauvoir ili Slavenku Drakulić ne opravdava me u potpunosti. Ne smatram se feministicom, odnosno a priori feministicom, jer ne pišem i ne istupam prvenstveno iz te pozicije, ali u svojim pjesmama progovaram glasom i iskustvom žene, odnosno žena, u jednoj pjesmi pomalo prkosno kažem: „Blagoslovljen budi, Gospode, što si me stvorio ženom“... Nisam za onaj agresivni, isključivi „feminizam“ koji proziva i diskriminira muškarce. To i nije feminizam, to je površna i nezrela poza koja pravom feminizmu samo šteti. Patrijarhat je poguban i za muškarca, ograničava ga i zakida u razvoju. Lako zaboravljamo koliko je okrutan prema muškarcima koji se ne uklapaju u njegovu sliku svijeta. Ni muškarac ni žena ne mogu se razviti kao puna i ravnopravna ljudska bića, niti se mogu istinski susresti i komunicirati. Podržavam feminizam i iskrenu, poštenu borbu za ženska prava i rado ću joj pridonijeti onoliko koliko imam znanja i mogućnosti jer, kako je rekla Slavenka Drakulić, moderne, mlade žene često misle da je ovo vrijeme postfeminizma, da je patrijarhat mrtav, ali živimo u nazadnom, zastrašujuće konzervativnom vremenu u kojem se mnoga izborena prava itekako dovode u pitanje, u vremenu u kojem se zaziva zabrana pobačaja, prešućuje i ne osuđuje nasilje, a igrokazi u kojima se procesuiraju samo šalju još poraznije poruke.

Autorice stasale posljednjih desetak godina snažno su revitalizirale motiv tijela u svom radu, jedan od provodnih motiva u tvom dosadašnjem pjesničkom opusu. Nekako na tom tragu dogodilo se i društveno-mrežno „otkriće“ Marijane Radmilović unatrag dvije-tri godine. Opet ću biti infantilan: smeta li te to? Smeta li te što brojne kritičke geste na račun tvojega pisma minulih godina takoreći nisu urodile, u smislu šire čitateljske recepcije, plodom? Smeta li te što takvo stanje stvari tebe zapravo označava kao kakvu novu autoricu, novo ime hrvatskoga pjesništva o čijem se prvijencu s kraja devedesetih govori kao o nečemu što se, pod utjecajem kasnijih imena (paradoksalno, dakako!), tek dogodilo?

Tek unazad dvije godine i sama boravam u tom virtualnom, društveno-mrežnom, paralelnom svijetu, a bojim se da mu sve mane pristaju pridjevi paralelni, alternativni i da postaje naš jedini svijet. Moram priznati da se svako malo iskopčavam i hvatam zrak, pokušavam se dekontaminirati jer čovjek ne može toliko komunicirati, niti toliko informacija primati, a da pritom ne plaća veliku cijenu. Isključim se na jedan dan i već me pregazi vrijeme! Upila sam toliko informacija, saznala za toliko novih knjiga, a dva života mi ne bi bila dovoljna da sve to obradim i pročitam. I to govorim o slobodnom vremenu, ni ne spominjem posao i brzinu i količinu informacija koje me zasipaju s te strane. Vjerujem da se sve manje čita, možda se lista, pretražuje, informira...

Da, neobično je da imam status novootkrivene autorice, ali ne smeta mi to. Moja neprisutnost na pjesničkoj sceni proizašla je iz nekog specifičnog spleta okolnosti: ne živim u Zagrebu gdje je scena najdinamičnija; rijetko sam bila u mogućnosti odazvati se na festivale i književne susrete, nisam bila aktivna na društvenim mrežama, nepopravljivo sam nesigurna i nesklona javnom nastupu i samopromociji... Zapravo, vrijeme me je dobroano pregazilo.

Iz moje perspektive ništa se nije promijenilo; priznajem kako sam se ponadala da će mi to „otkriće Marijane Radmilović“ omogućiti lakše objavljivanje zgotovljenih rukopisa, ali čini mi se da sam izdavačima i dalje nepoznata i nezanimljiva. Najiskrenije, nikad me nije zanimala slava ili neki poseban status u književnim krugovima. Ono što mi smeta, što me izgriza iznutra i čini nesretnom je što nemam više vremena za pisanje. Jedino to me i zanima, taj proces pisanja, sve ostalo jako me zamara.

Bit ću posve izravan: smatraš li se stilsko-motivski potkradanom i utoliko iskorištenom autoricom? Što pritom očekuješ od književne kritike i može li se ona, književna kritika dakle, uopće oduprijeti intenzitetu autorske društveno-mrežne samopromocije, kao i jakoga marketinga pojedinih izdavačkih kuća?

Da se nadovežem na prethodni odgovor, kad spominješ društveno-mrežnu samopromociju autora i jak marketing pojedinih izdavačkih kuća, to je nešto što se više pretapa i to je ono što kod mene u potpunosti izostaje i vjerujem da me i dalje čini nevidljivom. Pokušala sam „veličati svoj lik i djelo“ i jako sam se loše osjećala nakon toga. Jednostavno, ne ide. Odgojena sam u nekom drugom duhu i vremenu. Od književne kritike više ne očekujem puno jer svi smo na toj maloj književnoj sceni povezani, poznamo se i pojavljujemo se u mnogim ulogama koje se preklapaju,

od autorske do uredničke, kritičarske... Ne znam kako se danas i ovdje uopće može napisati objektivna kritika, znam da ja prva to ne bih bila u stanju. Međutim, da se mene pita, kritika bi imala vrlo važnu ulogu u profilaciji književne scene, a bila bi i dobro plaćena. Ozbiljan je to i odgovoran posao, ali koji se sve više zanemaruje, na štetu i autora i čitatelja. Sve je podleglo zakonima tržišta, knjiga je postala roba, otud i bjesomučna reklama i samopromocija. Izdavaču treba autor koji prodaje proizvod, lice s naslovnice. Sve je manje umjetnosti, sve više umještosti. Nije to dobro, ali ne znam može li u kapitalizmu biti drukčije. Nismo mi iznimka, dio smo općeg procesa.

Smatram li se potkradanom, iskorištenom? Možda bi na takve stvari trebala odgovoriti kritika. Ono što je neobično jest činjenica da sam istovremeno „nepoznata, da me „nema“ na pjesničkoj sceni, a da se trag i utjecaj moje poezije ipak može prepoznati kod nekih pjesnika/pjesnikinja, ali ne smatram se nešto posebno potkradanom jer pisanje je takav proces kojem prethodi puno čitanja, fascinacije i obuzetosti tekстом.

Neki potkradaju svjesno, neki nesvjesno. Ima li na kraju razlike? Bitno je imati svoj zaokruženi pjesnički svijet. Imati što za reći.

Posljednje objavljenu zbirku pjesama, Putovanje oko tijela (Zagreb, MeandarMedia, 2019.), gradila si, koliko mi je poznato, dugi niz godina. Jesi li zadovoljna finalnim proizvodom? Je li strategija postupne izgradnje teksta i njegova privremenoga arhiviranja rezultatom uvodno osmišljenoga plana ili, pak, promijenjenih okolnosti koje su dovele do privremenih višestrukih oduštavanja, kako od samoga rukopisa, tako i od pisanja uopće? Naime, dijelom se referiram, prema sjećanju, na tvoje izlaganje o (be)smislu pisanja u sklopu Žive dosade, Dunderovićeve manifestacije u Gisku 2017. ili 2018...

Tvoje me pamćenje zadivljuje. Da, spomenula sam (be)smisao pisanja, upravo tako, u toj neodlučnosti i podvojenosti jer mi se činilo da sve ide k vragu, da nam se pred očima urušavaju sve postojeće vrijednosti, da nepovratno tonemo u materijalno, ali još više u duhovno siromaštvo i beznade kao da smo se našli u McCarthyjevim romanima. Učinilo mi se da se pisanjem ne trebamo opirati i suprotstavljati tom propadanju, nego pustiti da se što prije sunovratimo do dna, ali sada mi se čini da se propadati može u beskraj, a da dna ne mora ni biti. Sada mi se manje prkosi, više mi se spašava pisanjem.

Putovanje oko tijela nisam pisala toliko dugo. Točnije je da je do izdavača putovala toliko dugo. Na kraju zbirke stoji 2009. godina kao završna. Završila sam zbirku, rodila dijete, dobro se sjećam da je u Vinkovcima bilo snijega do koljena, bila je to za mene nezaboravna godina... Zbirci sam se vratila pred izdavanje, malo sam dotjerala neke pjesme, podijelila ih u cikluse. Napisala sam dvije nove pjesme koje bi možda našle mjesto u nekoj drugoj zbirci da sam Putovanje ranije objavila, ali mislim da su se uklopile.

Premijerna zbirka, drenovačka Portreti nepoznatih žena (1998.), dala je naznačiti, koliko god pretenciozno zvučalo, rađanje jedne velike književne zvijezde čiji će naslovi uživati kulturni status. Je li prostorna izmještenost u tom smislu bila prepreka prema postizanju navedenoga statusa? Je li tehnologija to promijenila ili i danas bivanje na pravoj adresi odigrava važnu ulogu na putu prema „zvijezdama“?

To se, srećom, nije dogodilo. Vjerujem da je nekoć bilo važno biti u Zagrebu, ili barem bliže Zagrebu. I danas je to važno, ali možda je još važnija stalna prisutnost na društvenim mrežama i vrlo intenzivna komunikacija. Važna je ambicija. Važno je raditi na svojoj karijeri. Tko želi biti uspješan, mora biti stalno i na razne načine budan, uključen, prisutan. Ali što uopće danas znači biti uspješan, imati status zvijezde? Samo želim pisati i ljubomorna sam na vrijeme koje uzalud rasipam.

103

Vrlo precizno: kakav je čitateljski horizont očekivanja danas u odnosu na vrijeme tvojih književnih početaka?

Nadam se da sam dobro razumjela pitanje, vjerujem da se nekoć čitalo više, intenzivnije, koncentriranije. Količina informacija i brzina na koju nas se prisiljava u svemu, ometaju nas u čitanju.

Živimo u digitalnom dobu kojem se prilagođavamo, a koje još više prilagođava i mijenja nas... Idealisti neka se ljute koliko hoće, ali ja nisam optimistična kad je budućnost čitanja i knjige u pitanju. Ne isključujem da će se knjige kupovati, ali čitati ili pročitati, sumnjam. Što se tiče kvalitete, brzina i količina knjiga koje izlaze, neminovno srozavaju kvalitetu. U kapitalizmu je tako u svemu, a kako je kultura, da bi uopće opstala, preuzela kapitalističke obrasce i povinovala se zakonu tržišta, sve više nudi proizvode koji su na brzinu sklepani, s podosta grešaka i propusta.

Površnost vlada u svemu. Površna knjiga stvara površnog čitatelja, a površan čitatelj traži površnu knjigu i krug se zatvara.

Čini mi se da je pisanje postalo neka vrsta performansa. Imamo ideju, ali je sve manje razrađujemo, ne istražujemo, nemamo vremena, da budem iskrena do kraja, ni novca (... i u tome svemu ipak će se pojaviti netko poput Kristiana Novaka).

Nisam sigurna koliko se uopće čita, statistika je poražavajuća. Bojim se da smo zatvoreni u nekoj vrsti geta, što na društvenim mrežama, što u stvarnom životu jer smo najčešće okruženi ljudima istih ili sličnih interesa, ali izvan tog geta nitko ne čita, knjige u vrijednosnom sustavu našeg društva više ne služe ni kao podupirači.

Naizgled je paradoksalna činjenica da koliko se manje čita, toliko se više piše. Izdavači su zatrpani rukopisima. Pišu svi, kako bi Kundera rekao: „Nezadrživi porast masovne grafomanije u redovima političara, taksista, porodilja, ljubavnica, ubojica...“

Davno je predvidio što nas čeka: „Kad se jednom (a to će biti ubrzo) probudi pisac u svakom čovjeku, to će biti dani opće gluhoće i nemogućnosti bilo kakvog sporazumijevanja.“

U ovo vrijeme sveopće korektnosti ispravno je reći neka pišu, svi imaju pravo pisati.

»To se, srećom, nije dogodilo. Vjerujem da je nekoć bilo važno biti u Zagrebu, ili barem bliže Zagrebu. I danas je to važno, ali možda je još važnija stalna prisutnost na društvenim mrežama i vrlo intenzivna komunikacija. Važna je ambicija. Važno je raditi na svojoj karijeri. Tko želi biti uspješan, mora biti stalno i na razne načine budan, uključen, prisutan. Ali što uopće danas znači biti uspješan, imati status zvižde? Samo želim pisati i ljubomorna sam na vrijeme koje uzalud rasipam.«

Na tragu prethodnoga pitanja: smatraš li da današnji mladi autori čitanju manje, jednako ili više no autori generacije kojoj pripadaš? Objasnjava li to njihova „otkrića“ u jeziku o kojima teško možemo drukčije no kao o davno otkrivenom? Koju ulogu u svemu tome odigravaju društvene mreže?

Nemam uvid u to koliko čitaju mladi autori, bilo bi neodgovorno od mene uopćavati dojmove koje sam stekla na društvenim mrežama, ali sigurna sam da se generacijski međusobno jako puno čitaju. To je, jednostavno, omogućila tehnologija; pjesme su dostupne puno prije ukorićenja, tragovi, nadopisivanja, događaju se puno brže. Tehnologija je neminovno promijenila sve u našim životima pa tako i poeziju.

Nekad smo više bili okrenuti svojim prethodnicima, tradiciji. Otkrivali smo autore s puno strahopoštovanja i divljenja, a danas mnogi mladi pjesnici vjeruju da sve počinje od njih, da su u poeziju donijeli nešto novo i posebno, i nije problem u njima, mladost je drska i treba takva biti, problem je ako ih se odmah nekritički lansira u zvijezde.

Tvoj pogled na književne nagrade danas, napose one pjesničke: koju ulogu u svemu tome odigrava (ne)pripadanje „ovom“ ili „onom“ književnom udruženju? Diskvalificira li politikantski odnos prema strukovnim udruženjima u začetku kakve vrijedne pjesničke naslove, a u kontekstu pojedinih književnih nagrada i manifestacija? Hoće li, po tvom mišljenju, takva praksa ikada biti promijenjena?

Književne nagrade dobrodošle su autoru kao potvrda da je njegov rad prepoznat, dobrodošle su kao referenca za daljnju vidljivost, objavljivanje, prevođenje, ali nikako nisu najvažniji kriterij u vrednovanju. Već sam negdje spomenula kako je naša književna scena mala, na njoj se više-manje svi poznajemo i teško da možemo biti objektivni. Evo, samo ti i ja imamo šezdesetak zajedničkih tzv. Facebook-prijatelja s književne scene (a ja se pritom trudim biti što manje umrežena). Ne mogu odoljeti, moram citirati Koju koji kaže: „Društvene mreže – to je to carstvo u kojem caruje drugarstvo.“

105

Politikanstvom i sitnim interesima zatrovano je čitavo društvo, na svim razinama, a kako tonemo sve dublje, ne vidim da će se išta promijeniti. Uvijek će biti nepravedno zapostavljenih i prešućenih naslova i autora; kulturna politika ove zemlje ide u tom smjeru, čak to previše ni ne skriva.

Pisanjem se ne bavim profesionalno, ne živim od toga, na sreću ili nažalost; također nisam učlanjena ni u jedno književno udruženje tako da situaciju oko dodjele nagrada pratim površno i izdaleka.

Tvoji budući književni planovi. Poznato mi je da se događa zaokret k prozi. O čemu je riječ?

Napisala sam zbirku priča, zbirku pjesama za djecu, nekoliko slikovnica. U začeci- ma je zbirka poezije, još jedna zbirka priča, ali kako to kod mene ide, očekuj moju sljedeću knjigu za petnaest, dvadeset godina.

Da, može se reći da se dogodio zaokret u prozu, mada su neke priče nastajale paralelno s prvom i drugom zbirkom poezije. Neke sam davno i objavila, ali doista se više ne sjećam gdje. Zbirka se zove Naša soba, sastoji se od desetak priča koje su tematski i stilski raznolike, a povezuje ih naglašena izloženost i nesigurnost glavnih junakinja. Govorim o ženama koje se bore s preslagivanjem svojih uloga i prioriteta u zadanom patrijarhalnom okviru. Neke od tema su poslijeratna dezorijentiranost, nepoželjna nacionalnost, prekid trudnoće, seksualno zlostavljanje, bračno nasilje, gubitak voljene osobe, bolest, starenje... Kao i s poezijom, imala sam potrebu nešto reći, ali mi je nedostajalo vremena i samopouzdanja.

»Politikanstvom i sitnim interesima zatrovano je čitavo društvo, na svim razinama, a kako tonemo sve dublje, ne vidim da će se išta promijeniti. Uvijek će biti nepravedno zapostavljenih i prešućenih naslova i autora; kulturna politika ove zemlje ide u tom smjeru, čak to previše ni ne skriva. Pisanjem se ne bavim profesionalno, ne živim od toga, na sreću ili nažalost; također nisam učlanjena ni u jedno književno udruženje tako da situaciju oko dodjele nagrada pratim površno i izdaleka.«

Naposljetku, možemo li govoriti o pjesničkoj sceni na istoku zemlje? Ima li uopće smisla, u kontekstu spomenutoga prostora, posezati za tako tendencioznom sintagmom?

Mala smo zemlja, možda nije potrebno tako se rascjepkati, osobito u vremenu kada virtualna stvarnost nadoknađuje prostornu izmještenost. Također vjerujem da nismo orijentirani jedni na druge po regionalnom ključu kad danas s nekoliko klickova pregledamo i upoznamo cijelu scenu. Ipak, uronjeni u ovu slavonsku maglu i melankoliju, imamo nešto zajedničko, čak i kad su nam poetike naizgled sasvim različite. Vjerujem da bi nam dobro došao jedan prepoznatljiv festival na kojem bi se okupili, družili, doveli k nama druge pjesnike, urednike, izdavače... Imali smo Živu dosadu, šteta što se bez financijske podrške morala ugasiti, mogli bismo je revitalizirati. A imamo i Književno blato, mislim da bismo puno toga zanimljivog mogli ponuditi.

U prolazu

Ovaj grad,
naći ćeš ga pod vodom
na karti koju si savjesno istetovirao
pod jezik i lisnatu dušu.
Proći će jedna žena, tako tužna žena
i upitati te jesi li spreman
večerati mulj,
to toplo, ljekovito dno.

(Portreti nepoznatih žena, 1998.)

Tužaljka nad umrlima

Putujemo preko daha, tople slutnje,
nestalnosti, ponekad lako pristajemo
u sve daljine. Spokojni smo. Smiješiš
se u snu. Tvoje lice nikada ne spava,
zato u tebi raste tama.

Grad pjeva tužaljku za umrle.
Dolaze iz napjeva kao bilo čiji dar.

Jedna je žena dugo govorila.
Tko ti je dao ljepotu i bolest,
dao ti je sve. Presadila sam noć
iz tebe u svoje cvijeće. Sad kad sve
znam o bezbolnoj vodi i smrti
koju ne moram hraniti, doći ću opet.

Lijepo mi je ovdje.

Puno mjesečine u svjetlucavim riječima
i sve to cvijeće pogrešnog imena.

Razumiješ li sad?

Samo ti želim produžiti život,
naći tu spasonosnu rečenicu
kojom ću te podići iz sna.

(Bolest je sve uljepšala, 2003.)

Pristajanje

U tvom pomirenom snu tijelo tone u blato,
rijeka potapa svoju obalu, pijesak zaboravlja
svoje zlato, kiša ne prestaje ispirati grad
kao da je svaka slika isplavlavanje,
plutanje između dva nevidljiva obzora.
To jednostavno pristajanje brodova,
ptica i oblaka, izmorene sjene vode, tamne
brazde pjene u tvom nepomičnom krvotoku.
Ovdje gdje sve završava i sve počinje,
gdje sat otkucava prije i poslije, oslobođen
u snu, prepoznaješ je, približavaš se i udaljavaš
u istom traženju. Sve vrijeme što ga imaš, sve vrijeme
dok je gledaš, sve manje tužnu, sve manje veselu,
maše i gleda vodu i voda gleda svoju zagonetku.
I ne prestaje prijetiti, ne prestaje kišiti, grad ne prestaje
iščezavati, na vršcima prstiju, da te ne probudi,
nečujno odlazi i u toj se slici još jednom sve ponovi.

(Putovanje oko tijela, 2019.)

110 Marijana Radmilović, fotografija iz privatne arhive

***Marijana Radmilović** rođena je 1971. godine u Vinkovcima. Osnovnu i srednju školu polazila je u Vinkovcima, a studij hrvatskoga jezika i književnosti završila je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Kao profesorica hrvatskoga jezika i književnosti radi u Ekonomskoj školi u Vukovaru. Živi u Osijeku.*

Piše pjesme, priče te pjesme i priče za djecu.

Dosad je objavila tri samostalne zbirke poezije: „Portreti nepoznatih žena“ (1998.), „Bolest je sve uljepšala“ (2003.) i „Putovanje oko tijela“ (2019.).

Za zbirke poezije dobila je sljedeće nagrade: „Nagrada Josip i Ivan Kozarac“, „Nagrada Dobriša Cesarić“, „Nagrada Kvirin za mlade pjesnike“ te nagradu „Duhovno hrašće“ i Nagradu Zaklade HAZU.

Odabrao

111

Goran

Rem

MAŠA GRDEŠIĆ: ZAMKE PRISTOJNOSTI, ESEJI O FEMINIZMU I POPULARNOJ KULTURI,

Fraktura, Zaprešić 2021.

GRDEŠIĆKIN BORBENI SUPTILIZAM, otvara i ukazuje na niz vrlo aktualnih i akutnih posrtaja Pismenosti, ukazuje na niz tema koje su potencijalni „spavači“ odnosno zakrivalište procesa civilizacijskog gubljenja Pisma, pa ponekad upravo svojim prikaznim uvidom, a češće metauvidnom sintezom šalje subjektološko rješenje u polja zapuštenih no sve obraslijih kolektivnih destruktivnih inercija.

Zacijelo nas zabavljajući Maša Grdešić svoj predgovor naziva *Ishodi učenja* i diskretno no jasno namjerno zasmijava tom formularnom besmislicom pedagogije koja traži od heuristične humanistike egzaktnu stemovštinu. Tamo subjektna ja međutim pristojno, ne podsmijavajući se nikom pa niti spomenutom formularu, objašnjava kako su tekstovi knjige poglavito *objavljeni na Mufu, portalu za feminizam i popularnu kulturu...*, koji je djelovao od 2014. do 2018. Predgovor ima i vrlo preciznu skicu kompozicije i tematskih polja cijele knjige, pa je šteta ne navesti rečenicu koja pripominje: *Neke od glavnih tema kojima smo se bavili na Mufu, poput feminističke politike, feminističkog čitanja televizije, filma, književnosti i glazbe, kritike kapitalizma, rasizma, homofobije i transfobije, zastupljene su... u ovoj knjizi.* Unutar četiri glavna poglavlja *Dvostruki standardi, Nastavit će se, Previše informacija* i *Smanji doživljaj*, knjiga se kreće kroz preko trideset tema odnosno potpoglavlja. Prije nego što otvorimo konkretnije stranice tih četiriju poglavlja i njihovih potpoglavlja, napomenuti je i da knjiga pri kraju ima i *Zahvalu*, no umjesto da nam se predgovorna i „zahvalna“ obraćanja nekako čine prebrbljava, zapravo tamo nalazimo i možda ponajbliže ili najskraćeniije pa i najrazvidnije kako je riječ doista o hipersofisticiranom komunikacijskom iskultiviranom pismu. Naime, iako subjektna ja nastupa cijelim prostorom knjige kroz svih tridesetek fenomenologizacija, ova se dva rubna mjesta knjige najlakše dadu „raskrinkati“ u njihovoj odmjerjenosti i radnoj komunikativnosi najfinije interpersonalnosti.

Maša Grdešić od samoga početka, prvoga većeg poglavlja ispunjena profinjenim razvidnicama, ukazuje na dvostruke kulturalne parametre, na dvostrukost evaluacije tematskih i subjektnih polja, ukazuje na rodnu razliku koju se nevjerojatnom

bahatošću i brutalnošću upotrebljava kao evaluacijsku razliku. „Muške“ vrijednosti su vrijednosti, a „ženske“ – bezvrijednosti.

Da rodno nije uvijek jedini oslonac za preduvjerenе diskvalifikacije također je autoričina razmišljajnica, razvijena kroz osam esejnih visokopribranih gesta drugoga većeg poglavlja, razmišljaj koji tu bitno upozorava na ono klasno kao aspekt koji u tvrdokornim mrljama rodniх razlika često dominira i bitno motivira.

Knjiga nastavlja, trećim poglavljem u temu pozicije opisivanja, primanja, komentiranja iliti ženskog označavanja nekih književniх učinaka, kao i u temi žanrovskih i fenomenskih pristupa autorskim tekstnim ili kontekstnim smještanjima. U tom poglavlju Zagorka dobiva mjesto „4-ever“, a Ellena Ferrante „uvijek“.

Četvrto poglavlje knjige čita filmove i glazbu, razmišlja o pop-kulturnim markerima koji pune i prepunjuju prostore intelektualniх ili obrazovniх promjena, izazivaju dnevnonovinske komentatore na radikalne procjene i potcjene, a previđaju „detalje“ poput elitizma i klasizma.

Valja pročitati ovu knjigu nedvojbeno zaokupljenu dvojbenošću mnogih kulturalniх destruktiva, kao i nedvojbenošću lakog razotkrivanja nasilničkih javniх koordinata, za što je sve autorica ispisala uistinu najfiniju esejnu literaturu ogromne fokusne pribranosti i nenemetljivosti.

Knjiga je metamisleno zahvatila u najveći broj gotovo uglavnom originalno čitaniх – čitaniх u originalu, stoga hrvatskome čitanju otkrivajućih, tekstova sljedećih teorijskih autorstava: Sara Ahmed, Charlotte Brunsdon, Lena Dunham, Rita Felski, Mindy Kaling, Janice Radway, Kate Zambreno, a dakako da je najreferiranija autorica u retcima ove knjige Marija Jurić Zagorka u društvu Virginije Wolf.

ZA FANOVICE I FANOVE: Mirko Ćurić, *Vjera Biller, umjetnost u zenitu oluje*,

SANJIN SOREL (autor-prireditelj zbornika): **KONCEPTUALIZAM, KONTEKST,**

Meandarmedia, Zagreb 2021.

SORELOV REAVANGARDIZAM, jedinstveno podignut u skupinskom projektu zbornika i njegovih pojedinačnih autorskih priloga, potpis je pod niz umjetničkih fenomena izloženih specijalističkim pristupima, koji trajno, u svojim redovito premlalim opsezima, ne čuvaju ni slučajno samo baštinu povijesne avangarde, nego su uvijek dvokorak kreativnosti unutar onog suprotnog i većeg, stoga opasnijeg po Čovjeka.

O konceptulizmu je početno pitanje možda treba li ga iščitavati samo onda kada je baš autorskim eksplicitnim imenovanjem nazočan. Ovome jednostavnom početnom upitu zbornik *Konceptualizam*, prvim tekstom zbornika, Predgovorom, započinje prireditelj-autor Sanjin Sorel i mene podsjeća na činjenicu da je metajezičnost glavna poluga konceptualnoga rada, nekako onako kako sam na *tri koncepta* i sam razdijelio hrvatsko metajezično pjesništvo u studiji *Poetika brisanih navoda - Aspekti metajezičnosti suvremenoga hrvatskoga pjesništva*. Ovo referiranje sebe nije mi ni samom baš radosna gesta, no samo sam htio reći da ni tada, a niti ikada, ne treba brkati pojmove koncepta i konceptualnosti kolikogod bili etimološki intenzivno bliski. Da tva dva pojma imaju rječničke, etimološke veze i da mogu unijeti zbrku pokazuje vrlo jasno i Sorelov zbornik je uvrstio i jedan rad razlike, jedan rad koji govori o jednom tematskom konceptu, ali nema nikakve izvedbene veze s konceptualizmom.

U svojem sam sad već davnom radu pak doista ustanovio da u književnosti, posebice pjesništvu kao najzgušnutijem estetskom pismu umjetnosti riječi, nema možda jedino u sveukupnom polju umjetnosti nužde za doslovnim aktiviranjem niti nanošenjem samoga tog pojma konceptualnosti. Naime, Malešov je *Tekst* konceptualna zbirka, Stojevićeva skoro svaka, Stefanovićeva obje, Antuna B. Kolumbića jedna, Paljetkova jedna, Zorice Radaković prva knjiga nesumnjivo, Branke Slijepčević prva neupitno, Josipa Stošića svaki pojedinačni tekst, ali i čuveni njegov tinejdžerski *Đerdan*, zbirka *Novina* Bore Pavlovića, zbirka *Međuvrijeme* Zvonka Makovića, *Smiljko i ja si mahnemo* Eveline Rudan, *Ivane moj Rogiću Nehajev* lirskog kolektiva Hikos Mashup... No, još su desetci zbirki hrvatskoga pjesništva konceptualne, a kod nekih autora je riječ i o većini opusa (Branko Čegec, specifičnim i opusno

protežnim zapadno-istočnim oprjekama i igrama)... Zašto? Zato jer književnost, pjesništvo ne moraju nadimenovanim mašnama trošiti niti koncentriravati svoje estetske značenjske emisije u ono tematsko pošto su riječi, kao temeljni materijal književnosti, već značeće, njima je značenje for grant, stoga se ono „konceptualno“ realizira u pomicanju drugih potenciometara na mix pultu svojih četiriju temeljnih struktura, no uistinu najintenzivnije baš u metajezičnim aktivnostima intenziteta svih tekstualnih struktura (tema, stil, subjekt, forma). Stoga bi još i neka eksplikacija konceptualnosti bila čist višak, jer se konceptualnost u pjesništvu najproduktivnije smješta u najpametniju i najbližu dimenziju obavijesti o značenjskim emisijama – u formu, grafostillistiku i ostale s formom suradničke moduse. Ovdje pišem o svojem prvom bavljenju konceptualnošću jer nema mojeg priloga u Sorelovu Zborniku, a nema ga jer sam kasnio sa slanjem priloga, kojega sam inače suautorski potpisao uz Nikolinu Odošić, u preglednom i fenomenskom zaokupljanju Ivanom Šeremetom, slavonskobrodskim konceptualnim autorom koji je u medijalnu konceptualu i krenuo iz pjesništva, kada je nakon prvih objavljenih stihova vidio kako papir nije taj prostor u kojem njegove riječi dobivaju formalne intenzitete koji je istraživao.

U Sorelovu zborniku prvi je tekst Žarka Paića, inače višetomnog filozofskog autora postpostmodernih teorija, koji analoškim i kontrastavnim reflektiranjem surfa najmodernijim umjetničkim praksama dvadesetoga stoljeća, potom slijedi drugi tekst, rad Miška Šuvakovića, regijskog i postjugoslavenskog velikana promišljanja stratificiteta punktova suvremene umjetnosti, inače i samog konceptualnog umjetnika, a ovaj puta u ulozu svojevrsnog periodizacijskog razviđatelja kretanja metajezičnih umjetničkih praksa u tom nama najbližem geokulturemu.

U sveukupno izvanredno komponiranom i oblikovanom Zborniku, s grafičkom besprijeckornom tečnošću i produkcijskom savršenošću, teku odlični tekstovi Nikole Dedića, Suzane Marjanić, potom pozoran razvid Adrijane Vidić, liriperformensološki Dubravke Đurić, sjajno stojevićološki Sanjina Sorela, akribični Andrijane Kos Lajtman, hipertalentirani Ivane Buljubašić te izvedbovni tekst Milijane Babić.

Za svaku, privatnu, stručnu i mjesnu knjižnicu i za svaki pokret prostorom kreativno-kritičkog uma.

ZA FANOVICE I FANOVE: Branko Maleš, *Tekst*, Branko Maleš, *Praksa laži*, Branko Maleš, *Placebo*, Branko Maleš, „*biba posavec*“, Branko Maleš, *Trickster*, Branko Maleš, *Sjajno ništa*, Branko Maleš, *Vertigo*, Branko Maleš, *Mutno*

IVAN TROJAN: PRIJELOM/LAYOUT,

Akademija za umjetnost i kulturu, Osijek 2020.

TROJANOV NEOAKADEMIZAM, uzorita je stilsko i metodološka komponenta književnoznanstvenoga pisma, koja se oblikuje oko dramskih tekstova hrvatske književnosti zaokupljenih kritičnošću, jakom razlikom, a pokrenutih krajem devetnaestoga stoljeća u nastojanju izvesti ulazak modernosti toliko snažno da se navedeno kretanje razazna kao kreativna poetička i estetska gesta kontinuirano nazočna tijekom cijelog dvadesetog stoljeća.

Ta Trojanova knjiga, recenzirana i kao sveučilišni udžbenik Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera, a osim na hrvatskom, svako je njeno poglavlje od sedam dijelova također prevedeno i na engleski pa osigurana i diseminacijski proširena kontaktnost i recepcija, prikazuje tijek modernosti kroz hrvatsku dramsku dionicu književnosti dvadesetoga stoljeća, no u jednom je jakom metodološkom postupku oslonac i za čitanje ostale bilo narativne ili manje narativne procese modernosti hrvatske književnosti. Riječ je tematološko-problemskom otvaranju svakoga teksta kojem pristupa, da bi zatim pratio kao se preko formalnih ili stilskih značajki teksta prosijavala recepcijska ili projekcijska slika nekoga „naslova“ odnosno teksta. Iz ovih strogo discipliniranih pristupa pojedinim tekstovima, u kojima ustanovljava i njihovu mikrosazhetu tematologiju kao što dodiruje i kako tekstovi s te prvotne dimenzije rado preskaču obvezu realističkog prikaza svijeta pa se u najgušćim estetskim aspektima zapravo bave rasijecanjem jednostavno očekivanih motivacijskih silnica. Pišući o Kamovljevoj *Na rođenoj grudi*, Trojan jezgreno humorizirajući podvlači: *Ivo će u svoja propitivanja morala uključiti i odnos s vlastitom majkom te ju uspješno uništiti ne odustavši od svojih anarhističkih proglaša.*

Nakon prve studije koja prvotno zahvaća u strategiju secesije iliti odvajanja od konzervativnosti u smjeru oslobođenja apstrakcijom, u drugoj Trojan pristupa gesti ekspozicije u dramama Srđana Tucića, ali pri tome pokazuje i da je to postupak metajezičnog talenta pa time i priziv senzibilne i dinamične intertekstualnosti. U trećem poglavlju koje zahvaća u esej Trešića Pavičića pokazuje koliko su značajna opet autorska osvješćenja procesa pisma odnosno uvid u estetski kontekst. Četvrto poglavlje Trojanova sveučilišnog udžbenika saznajemo i o nekim romanima za koje nikada nismo čuli (*Nagon*, Mladena Tucića), a saznajemo i o važnosti Branka

Hećimovića te Antonije Bogner Šaban za prostor iščitavanja građe u kojoj će se Pavao Pavličić u svojoj književnoznanstvenoj ulozi snalaziti kao riba u vodi, a Ivan će Trojan, pristupajući „tihom“ dramskom pismu smještenom u žanr opernih libreta, rasplivavati fine discipline zapuštenih tekstualnih bazena u kojima je davni Nikola Šubić Zrinski iz ruke Huga Badalića ipak prvak spomenute intertekstualne tehnike. Peti Trojanov tekst pliva jednom velikom i kulturalno kontekstno „slabom Pričom“ Osječkoga kluba hrvatskih književnika uz njegova dugogodišnjeg i širokopusnog Rudolfa Franjina Magjera „popularnog“ po brojnim negativnim reakcijama Ujevića, Krleže i drugih (o kojemu je, inače, *stari Rem* jako volio praviti posvetne retke), a Trojanov tekst reosvjetljava kako je dugogodišnji austrofilni i mađarski Osijek naprosto početkom dvadestoga stoljeća imao svoju legitimnu romantičnu Priču buđenja, buđenja zakašnjelog 100-tinjak godina (uz plodni njemački kulturalizam, primjerice velikaških knjižnica – o kojemu dogo godina već izvješćuje Marina Vinaj – star u osječkom okružju i dvostruko više) pa je Krležina nervoza uz predavanje iz 1928. bila sjajna nepravilna rima. Jer je Grad još uvijek drijemao na budničarskom hrvatskom. Tu sliku Osijeka u početku dvadesetoga stoljeća, a odlično nabačenu kao problemsku za daljnje silnice modernosti koje će uopće moći poteći i cijelim stoljećem, prikazuje šesti Trojanov stavak knjige *Prijelom/Layout*, oslonjen na Vladu Obada, Draga Mucića, Stanislava Marijanovića itd, a u njemu je „glavni lik“ priča oko osnutka HNK i značaj kulturnoga odgoja. U posljednjemu poglavlju Trojan pristupa jednoj antimodernistički problemskoj priči drami suvremenoga autora koji se tematski okreće silnicama sudara kapitalističkih matrica s vitalizmom baštinske memorije što je sinegdohalni figurem opasnog tempa koji jurca prema kraju dvadestoga stoljeća, pogotovo, kako opservira D.O.T., u našoj varijanti skraćena u 1991.

ZA FANOVICE I FANOVE: Milutin Dežman Nehajev, *Prijelom*, Srđan Tucić, *Povratak*, Josip Kulundžić, *Lunar*, Radovan Ivšić, *Gordogan*, Zvonimir Bajsić, *Gle, kako dan lijepo počinje*, Borislav Vujčić, *Crkveni miš*, Katja Šimunić, *Blueblansche, tango, rat*, Ivan Vidić, *Groznica*, Milko Valent, *Gola Europa*, Davor Špišić, *Dobrodošli u rat*, Tena Štivičić, *Fragile!*, Ivana Sajko, *Rose is a rose is a rose is a rose*, Hana Veček, *Bijelci*, Dunja Fajdić, *Slatke Čarobnice*

IGOR GAJIN:
*LELEK TRANZICIJE// HRVATSKA
KNJIŽEVNOST, KULTURA I MEDIJI U
RAZDOBLJU POSTSOCIJALIZMA,*

Disput, Zagreb 2020.

GAJINOV TEKSTIZAM, odlučan je uvid u slabljenje estetskih učinaka suvremene hrvatske proze uz činjenicu njena ogromnoga kvantitativnog rasta. Velika je to i oštra studija koketiranja književnosti s tendencijama kapitalističkog tržišnizma, u kojem procesu sama književna produkcija velikim dijelom nije svjesna svojega podilazećeg stratusa. To je paradoksalno jer se baš taj dio književne produkcije tematski kao zaokuplja kritikom Konteksta, ili kritikom Povijesti, ili kritikom Politike, no zapravo svojim stilovima skandala supotpisuje nekritičnost spram koncepata tržišta odnosno kapitala i staje u redove onemogućavatelja kreativnih Politika.

Igor Gajin, rođeni Požežanin, je studirao kroatistiku na Pedagoškom fakultetu u Osijeku u naraštaju s Kristinom Peternai, Krešimirom Šimićem i drugima, bio je urednikom studentskoga časopisa Aleph, radio je kao novinar u kulturi Glasa Slavonije, potom u Slavonskom domu, dobitnik je Povelje Julije Benešić Đakovačkih susreta književnih kritičara početkom trećeg milenija, točnije 2001., a unutar cijelog monografskog izdanja Zbornika đakovačkih susreta 2006. suautorom je monografije Kritičarskih troje – Igor Gajin, Sanja Jukić i Dario Grgić. Kritike piše od Književne revije do Vijenca, T portala i Trećeg programa, a dio romana, naslovljen Sama je klala, objelodanjuje u antologiji slavnskoga ratnog pisma Poetika buke 2010. godine. Tijekom drugoga desetljeća trećeg milenija počinje surađivati na studijima osječčkoga sveučilišta, prvo kao vanjski predavač na Umjetničkoj akademiji, pa na studiju Kulturologije odnosno opet na Akademiji za kulturu i umjetnost, gdje je, na doktorskom studiju Filozofskoga fakulteta i 2018. napisao disertacijski rad *Hrvatska književnost, kultura i mediji u tranzicijskom razdoblju*.

Taj je rad oblikovan u knjigovnu monografiju *Lelek tranzicije* i objelodanjen u Disputu, jednoj iznimno urednički precizno vođenoj izdavačkoj kući koju vodi bivši Miholjčanin Josip Pandurić, a koju smo u Osijeku bliže upoznali prvih godina milenija kada je Pandurić, u koprodukciji s našim Noćima Ivana Slamniga i danima Bore Pavlovića objelodanio tri sveska ostavštinskih eseja Bore Pavlovića.

Gajin u knjizi *Uvodna razmatranja* otvara problematizirajući *Prostor rada* i zasijeca stanje ambivalentnog tekstnog kretanja postmodernim te antimodernim korelacijama suvremenoga hrvatskoga romana kao i njegova užeg i šireg npr. političkog konteksta.

U poglavlju *Obzor rada* Gajin kratko i precizno obrazlaže kompoziciju knjige referirajući Car-Miheć kao i Baudriallrda.

U potpoglavlju *Prijepori rada* Gajin oštro skicira usustavne silnice smještene u poljima sačinjenim od jugoslavenskoga kulturnog i ideološki emitivnog matarijala, kroz činjenicu i povijesno aktivnu emisiju uključenu događajnošću rata, da bi ekonomsko i društveno-konstitucijsko pitanje intenzivno dograđivali svoje ulaske, pa su se predratni antimodernizam, okoratno usvajanje najlošijih proizvoda kapitalističkoga tržišništva te selidbu tržišništva u polje kulture i diseminacijske opcije kretanja romana.

Poglavlje *Kontekst tranzicije* s potpoglavljem *Ogledni uzorci tranzicijske retorike*, ukazuje na javnosnu snažnu ustrajnost državne Politike oko njegovanja tranzicijskog koncepta funkcioniranja društva, s fokusnim inzistiranjem na kreativnosti tržišta, tržišnosti i slobodnog tržišta kao navodno osiguranja za „razvitak“ ...čega god...

Spomenuti se tržišničam i kompetitivizam dalje razviđa u potpoglavlju *Narativi kapitalizma, strategije tržišta*, gdje se ukazuje na interiohnu hrvatsku koncepciju afektivne supstancijalizacije, koja oksimoronski nastoji apelativno afirmirati transformaciju, a realno je interiohna destrukcija kreativnosti kulturno-nacionalnog prostora, koja se k tomu susreće s divinizacijskim odbijanjem, naime obožavana Europa sankcionira pojavu pokušaja interne krađe, ali ne zato da sačuva vrijednosti i potencije nego zato što ima kapitalistički korporacijski model prava na takvu modernost – čitaj strukturnu nadnacionalnu pljačku.

Poglavlje *Tekst tranzicije, diskurzivna regulacija književnosti tranzicijskom dinamikom* neupitno je „središnje“, pošto se kroz sedam opsežnijih potpoglavlja upućuje u stanje hrvatske proze od samog početka ili predpočetka poetičkih promjena koje će radikalno nastupiti kontekstom Domovinskog rata. Tu je Gajin najkritičniji, naime temeljni je njegov kritički zahvat u korpus motiviran činjenicom da estetsko pismo nije uspjelo iskoristiti upravo ono što ima na raspolaganju – pismenost i jedinog relevantnog primatelja – čitatelja u pismovnom rastu. Kvantiteom, količinom, pismo je degradiralo svoje kretanje vraćanjem u Glas. Gajinov je strog zagovor Pismo i

pismenost, označiteljska kreativnost, semiotička književnost, a nikako ne podilazak Tržištu, nego zahtjevnost pred Čitateljem.

ZA FANOVICE I FANOVE: Siniša Glavašević, *Priče iz Vukovara*, Tomislav Zajec, *Soba za razbijanje*, Milorad Stojević, *Balade o Josipu*, Luka Bekavac, *Policijski sat*, Aljoša Antunac, *Tamo iznad, gore, tamo su šine*, Zorica Radaković, *Sanjarica*, Darko Šeparović, *Pristanište*, Franjo Nagulov, *Bilo jednom na Divljem Istoku*, Branko Čegec, *Cetinjski rukopis*, Velibor Čolić, *Emigrantska mantra*, Paula Rem, *U ime kapitala*

VLASTA MARKASOVIĆ: SONETIST ANTUN GUSTAV MATOŠ,

DHK/ZZKH, Osijek/Subotica 2019.

MARKASOVIĆKIN KRIPTOSONETIZAM je poput Trojanova uzoritoga akademizma. Ona piše o možda najvećem hrvatskom piscu uopće (to je govornička napomena Krešimira Bagića), o Antunu Gustavu Matošu i piše o njegovom najpoznatijem učinku – sonetima. Ta dva „naj“ su se susrela u rukopisu i hiperdisciplinirani najvinkovačke književnoznanstvene misliteljice, koja se već svojim disertacijskim radom o pjesništvu Vanje Radauša upisala u vrh temeljne hrvatske filološke pretrage za velikim dugovima u iščitavanju hrvatske lirike dvadesetoga stoljeća. Ta sada već tri-četiri „naj“ doista se u tekstu studije, objelodanjene u samom svesku knjige nakon AGM-ova kompletnoga sonetnog podopusa, kreće iscrpnim preglednim punktovima svih dosadašnjih relevantnih čitanja Matoševe lirike napose soneta, a potom ti „naj“-ovi ili skiciraju u fenomenkim okupljanjima nekoliko soneta ili se pak upućuju close readinzima pojedinačnih soneta. Oba ta postupka napokon pristupaju geniju zvuka i muka, kulteru forme i metastilskom virtuozu najpoznatijim mogućim gestom četvrtoga naj – najpribranijeg ekstraktoga čitanja teksta koji su svojim estetskim značenjskim potencijalima često dodirivani, no zapravo su stalno bili otvoreni sve dok nisu dočekali Markasovićkin pristup koji osvještuje svakome sonetu nuždu dugog i drugog... i devetoga, a i neiscrpivo više od tog... čitanja.

Preko stotinu kartica je oblikovalo savršeno discipliniran, bespriječno obuhvaatan, metodološki užičevan i težno briljatan mislen tekst. Mirnoća, čista ekonomija, veliko poštovanje za sve signale talentiranih i zanesenih marnih čitanja, susreli su se u knjizi kojoj s ponosom dajem svoj potpis, a knjiga inače sudjeluje u dinamici matošologika pokrenutoj unatrag 8 godina iz kontakta s najznačajnijim slavističkim časopisom *Poznańskie Studia Slawistyczne*, nastavljenih proširenjem toga sveska br. 7 te objavljenima u još dva izdanja, a potom nadostavljenih masterpisnim radom Ružice Pšihistal na pristupu AGM-ovoj *Mori*, zatim takvim radom Ivana Trojana knjigom koja daje pristup jedinjoj poznatijoj AGM-ovoj drami *Malo pa ništa*, pa onda sveukupno u ovom trenutku i s pripremljenim sljedećim matošološkim radom Sanje Jukić na medijskim i kritičkim tekstovima našeg najvelikana.

Divljenje sonetološkom radu Vlaste Markasović na AGM-u podvukla je i vodeća hrvatska matološologinja Dubravka Oraić Tolić, a nama je ništa drugo do uživati u Markasovićkinu masterpisu.

ZA FANOVICE I FANOVE: Marinko Plazibat, *Vatra. Igre na cesti*, Evelina Rudan, *Smiljko i ja si mahnemo*, Branko Maleš, *Mutno*, Ivan Rogić Nehajev, *Rapave kajde*, Marijana Radmilović, *Putovanje oko tijela*, Milorad Stojević, *Hladni pogon*, Krešimir Bagić, *Ponornice*

BORIS ŠKVORC:
ANDRIĆ I KRLEŽA: POETIKE I POLITIKE//
O NARACIJI NACIJE I (KNJIŽEVNIM)
PRELAŽENJIMA GRANICA,

Matica hrvatska, Zagreb 2021.

ŠKVORCOV METAINTERKULTURALIZAM, studijsko je promišljanje vrhova književnosti u njenoj višestrukoj izloženosti i performativnoj projekciji, koje dekonstruiraju ideološki odnosno politički negativitet i teško usporedivi ili teško zamjenjivi su oslonci za humanistiku, za kritiku ciničnog uma.

Predavno je otišao i dakako velikanski ostao vječnim uvodom u književnost Zdenko Škreb, na takav gigantski način ali nažalost otišao je i avangardolog i metapovjesnik kontekstološkog genija Aleksandar Flaker, otišao je i ostao školski matrični uvidnik kombinacije podatka i analize Miroslav Šicel, odmaknuo je iz fizike i veliki studiozni istraživač esejne astrolabne snage prakseolog Branimir Donat, neočekivano je otišao i nekako stalno nazočni i s pravom utjecajni metaforolog Ante Stamać, svojom stilističkom igrom besmrtnan nam je i kanonski stilističar Krunoslav Pranjić, nije nas svojim učinkom nikada napustio stilističarski povjesničar Ivo Frangeš, nepodnošljivo naglo je ipak otišao i ostao polikriptolucidni barokist i metalirolog Zoran Kravar, pogodio nas je odlazak afirmativne jasnoće modernog klasičnog teatrologa Nikole Batušića, mirno je otišao ostati narativni paragrafolog krležistike Stanko Lasić, stoga u ovoj strani fizike ostaje nepokolebljivo i moćno interdisciplinarni Viktor Žmegač, autor prosvjetom neprovodivog solarnog sistema Teorije - Milivoj Solar, tematofiguralni naratolog Gajo Peleš, a iz nešto „mlađih“ naraštaja s nama je vodeći hrvatski alkemičar lirologije svih vremena Cvjetko Milanja, tu je dakako prekrasna i vedra citatološka i matošološka preciznost akademičke dubine Dubravke Oraić Tolić, neumornom lakoćom suvereno detekcijski vode nas i razviđaju nove književnoznanstvene knjige Pavla Pavličića, u odličnoj nas metateatrološkoj formi održava kriptodisciplinirani razvid Borisa Senkera, a u teorijskoj dimenziji tu je i odvojak dramatologa Vjerana Zuppe, potom u još mlađim redovima s nama su u punim zamasi koji im odgovaraju – marginolog Milorad Stojević, lirološki subjektolog Josip Užarević i povjesničar romana Krešimir Nemeć, dok je povjesničarski strogim tempom tu i Vinko Brešić, a u još mlađim zahvatima čitamo prije-

nosnu snagu Vladimira Bitija... Posustale su nove, ali ne ispuštamo iz ruku ranije sjajne knjige Dunje Fališevac, kritike Velimira Viskovića itd.

U taj slijed, u slijed glavnih teoretika, bilo analizatora, metodologa, „čistih“ teoretika, kritičara, ili dominantno povjesničara, iz glavnog tijeka hrvatske književne znanosti se bitno, ranijim jasnim dionicama (*Naracija nacije: problemi (književne) pri/povijesti*, Split 2017.), a sada definitivno razvijeno - svojim jakim novim naslovom upisuje Boris Škvorc.

Kako to čini? Objavljujući knjigu najvjerojatnije tisućukartičnog rukopisa (a vjerojatnije i preko toga opsega), u kojemu postavljajući Andrića i Krležu u dijaloško supostavljanje, otvara desetke metodoloških pitanja, uključuje niz estetoloških fenomenologizacija plasiranih ili u „čisti“ tekst ili pak u tekst konteksta i aktivira zapravo skoro sve one autore koje sam na početku ovoga prikaza prozvao u njihovoj nepredvidivosti u značaju kojega su ugradili za kroatističku i komparatističku spremnost kritičkog mišljenja i osvješćenja zalih tekstnih oslobođenja i razumijevanja te naprosto pristupa.

Ono što još pojačava i potpisuje snažnu i propedeutičku teoretičarsku te diseminacijsku uvjerljivost u susretima s „praksom“, odnosno s književnošću, su s jedne strane (1.) dimenzija predavačkih susreta sa studentima u kojima je rukopis rastao i u kojem je Škvorc, kako kaže, tijekom cijelog desetljeća prolazio tim „predloškom“, dvojice giganta, (2.) njihovo (Andrića i Krleže) proištavanje uz njegovo Škvorcovo svjetsko odijevanje njihova pisma mišlju Derride, Barthesa, Bhabhe, Spivaka, Eca, Eagletona, Žižeka, Jamesona, Lacana, Foucaulta, Marxa, Althussera, Rortyja, Hutcheon... ako navedemo samo najreferiranije, (3.) dimenzija samoga Škvorcova interkontinentalnog kretanja, pisanja o predmetu odnosno njegovim aspektima boraveći sam baš tamo na tim različitim kontinentima (Australija, Azija, Europa) gdje je osim toga, sukladno prvoj točki ovoga opisa - o tom Predmetu i predavao, a bitno i (4.) nalazio, za svoje studijske potrebe, njihove tekstove u tamošnjim knjižnicama, dakle „budio“ tamošnje knjižnične police.

ZA FANOVICE I FANOVE: Ivo Andrić, Na *Drini ćuprija*, Miroslav Krleža, *Zastave*, Luka Bekavac, *Drenje*, Luka Bekavac, *Viljevo*, Luka Bekavac, *Policijski sat*, Luka Bekavac, *Galerija likovnih umjetnosti Osijek*.

KOJE...? ILI ZAŠTO SAM IZABRAO TEORIJSKE KNJIGE U KRI- TIČAREVOM IZBORU JEDNOGA KNJIŽEVNOGA ČASOPISA? JER SU ONE U BITNOM SVOJEM STRATEŠKOM RADIJACIJ- SKOM RADU – POUZDANI I STROGI ILI ŠARMANTNI VODIČI KROZ SAMU KNJIŽEVNOST, A NAJČEŠĆE SU I SAMI KNJI- ŽEVNI TEKST

Stoga, kada biram „doslovne“ teorijske knjige, vodiče kroz daljnjih nepredvidi-
vo velik broj užićevnih nastavaka učitavanja, izdvajam one u kojima se može i
prije tematskih i vrlo stručnih primateljskih zaokupljanja uživati i u stilistici tih
tekstova, primjerice Boris Škvorc knjigom *Andrić i Krleža: poetike i politike// O
naraciji nacije i (književnim) prelaženjima granica* piše vrlo literarnu, dinamičnu i
vrlo razvijenu te fino razgibanu opsežnu rečenicu širenu i refokusiranu od zarezne
dinamike do zagradnih dofokalizacija, također izvanredno opušteno tečna Maša
Grdešić, u knjizi *Zamke pristojnosti//Eseji o feminizmu i popularnoj kulturi*, goto-
vo neprimjetno pa dakle profinjeno precizno upotrebljava u znanosti ne baš jako
omiljen ja-subjektivni lik rečeničnog kretanja pa zapravo šalje i prefinu neautoritar-
nu sintakto-ugodu već i prije tematskog kretanja, a upravo evo imenovani Sanjin
Sorel, i u uvodniku, a i u svojem tekstu unutar zbornika *Konceptualizam//kontekst*
pak naoko argumentacijskim tonom skoro svake svoje znanstvene rečenice izvodi
i susret s onim auto-a-autoriranim humornim i time vedro ironičnorazgibava raz-
mišljajnost, dok Ivan Trojan u naslovu *Prijelom/Layout* besprijeckornom čistoćom i
jasnoćom svake rečenice naprosto apstraktno umiva čitateljičino, čitateljevo jezično
primanje, a polilog pisma te grafoautorska signalizacija u studiji Vlaste Markasović,
naslova *Sonetist Antun Gustav Matoš* izvode pred primateljem potrebu zaokupljanja
mislenom igrom. Igor Gajin u suverenoj metakritičkoj i metakritičarskoj knjizi
Lelek tranzicijel// Hrvatska književnost, kultura i mediji u razdoblju postsocijalizma,
piše sa stalnom dijaloškom odškrinutošću, stoga je stil pisma dramski i napet pa to
uistinu neočekivano otvara pristup i ne nužno stručnom, ali svakako intelektualno
raspoloženoj primateljici, primatelju.

125

NE GOVORITE O FILMU KOJEGA NISTE DVAPUT POGLEDALI

Ante Peterlić, prvi hrvatski znanstveni filmolog, utemeljitelj hrvatske i jugoslavenske
filmologije disertacijom iz 1974. koju kao knjigu objavljuje pod naslovom *Pojam i
struktura filmskog vremena* 1976., dakle - Ante Peterlić, autor znamenitog i stalno

pretiskivanog i dotiskivanog naslova *Osnove teorije filma*, koji u Osijek gostujuće dolazi održavati nastavu prvom naraštaju visokostudijske kroatistike/jugoslavistike (Pedagoška akademija prelazi u Pedagoški fakultet, a ja sam neslučajno dijelom toga događaja), a dolazi upravo s prvim otiscima te knjige u jesen 1977., predavački je znao ponoviti rečenicu: *...ne govorite o filmu kojega niste dvaput pogledali!*

NE GOVORITE O FILMU KOJEGA NISTE DVAPUT POGLEDALI, osim ako

Njegova su predavanja objašnjavala, a zapravo nas bitno osvješčivala, da u tom prvom gledanju filma samo naprosto pratimo priču i, zabavno-karikirano rečeno, jurimo svojim pozorom za završnim spašavanjem ugroženog happyenda... No, rekao je, ukoliko se opremimo Teorijom, onda smo skoro posve spremni pa i da u jednom gledanju primimo najvažniji estetski učinak filma. I, dakle, s tom usvojenom teorijskom zalihom, metamišlju, primljenom teorijskom knjigom, postajemo već odmah daleko spremniji gledati stotine filmova...

REHUMANISTIČKE IMPLIKACIJE

Neskriveno!!!, upravo tim Peterličevom postavima posvećujem ovaj mali uvid u nekoliko aktualnih knjiga koje su teorijske i koje će baš zato teško doći do čitateljskog prostora izvan stručnih i strukovnih interesa, iako bi bilo dragocjeno i s nepredvidivo rehumanističkim implikacijama fantastično kada bi takozvani „neutralni“ čitateljski svijet ipak prolistavao i takve knjige. Zašto? Zato jer bismo tada bili sigurni i da je, nekovrskom pozicijom između toga najzahtjevnijeg teorijskog polja i već spomenutog neutralnog i strukovno nezavisnog čitateljstva, i stručni svijet koji posreduje prvo fokusirano primanje umjetničkog rada *prvim* kontaktima sa stvaralačkim tekstom također već podrazumijevajuće u stalnom svojem primanju te temeljne i teško nadoknadive Teorije, kao svojevrsne nezamjenjive vodilice kroz zalihe estetskoga. Tu mislim na samu kritiku, ali još i više i dalekosežnije - tu mislim na stručne čitatelje koji u svojim radnim obvezama zvanim prosvjetno približavanje estetskih radova primateljima, upozorava primjerice Boris Škvorc, ostaju bez jasnog oslonca, pa olako i skoro nužno pristaju na metodička provođenja prvih čitateljskih iskustava kroz autorsko-biografske pozitivističke simplifikacije i besmislice koje, u strašno izvedenoj konzekvenci – ne stimuliraju ikakvo *kompetentno dijete*, pošto su sva objašnjenja u polju devetnaestostoljetnog pseudoargumentacijskog trač-besmišljenja, a i pošto je kontekst tadašnje, u devetnaestom stoljeću, tek rođene soci-

ologije odavna odmakao, a njene, sociologijine, pretrage odavna ili barem u polju ovoga milenija, prešle na data-science-analysis metodologiju.

SELEKTIVNOST I KOMPARATIVNO UMIJEĆE

Dakako, moguće je biti upućenim i pozornim čitateljem i bez čitanja Teorije, naime to je moguće onda kada je u primanju čitateljstva aktivno jako intenzivno i ekstenzivno kretanje velikim „lektirskim“ zalihama... tada se kroz iskustvo velikoga čitanja izgrađuje i velika primateljska senzibilnost, ona podrazumijeva selektivnost i komparativno umijeće, a tada se već takav primatelj nalazi u kompetenciji svoje vlastite interne „teorije“, kolikogod bilo vrlo vjerojatno kako sam to nikada ne bi takvim baš imenovao – teorijskim. Naime jer je proizašlo iz praktičnoga, iz čitanja, pa je to naoko suprotna logičkokategorijalna pozicija... No, uistinu, veliko iskustvo čitanja i profiliran ukus proizveli su u primateljstvu misleni obuhvat koji je zapravo Teorija odnosno njegov kritički izbor. Naravno i tada je *dva čitanja* predvjet primanja estetskog učinka iz novog teksta koji se pred primateljstvom nađe...

Dramski

zalet

Ubij se, tata!³
(Slonovi)
(fragment)

*Ljubavi, toj fundamentalnoj sili
koja uvijek ostavlja nadu
i koja me uvijek
bespogovorno spašavala.*

“(...) počinjali smo shvaćati da bi nam, kada ne bi postojli racionalizacija, sublimacija, potiskivanje, svi ti trikovi kojima častimo sami sebe, kada bi se svijet mogao pogledati bez ikakve zaštite, pošteno i odvažno-prepukla srca.”

130

Olga Tokarzcuk

*“Iznikli smo pokraj drumova
I s nama rastao je strah naš
Od divljih kopita koja će nas pregaziti
I od kamena međašnih koji će razdvojiti
Našu mladost.*

*Nitko od nas nema dvije cijele ruke.
Dva netaknuta oka. I srce
U kojem se nije zaustavio jauk.”*

Vesna Parun

³ Dramski tekst *Ubij se, tata! (Slonovi)* ove je godine sunagrađen drugom nagradom *Marin Držić* koju dodjeljuje Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske.

Likovi:

Otac, nastoji se ubiti većinu vremena otkako se otrijeznio, obolio i ostario

Majka, nastoji preživjeti najveći dio života

Najstariji sin, najveći teret sam sebi

Srednji sin, najveći teret sam sebi

Najmlađi sin, zadnja tišina

Doktori, raznose očevo ludilo u bjelini

1. BOJIŠ SE SMRTI, TATA

Sinovi i majka za stolom. Večeraju. Možda i ručaju. Otac u dnevnoj sobi pokušava okačiti užu da se objesi. Teže je nego je mislio. Ova kuća naprosto nije kuća za ubiti se. Traje negdje neki mir. Živi ostaju da nose mrtve, ili je možda i suprotno. Moglo bi ovo biti bilo koje mjesto na svijetu. Moglo bi biti i čistište. Nakon svih tih ratova. Obitelj kao obitelj. Ponor kao ponor. I ta kuća koja jednostavno nije kuća za ubiti se.

Najstariji sin: Opet se pokušava ubiti?

Srednji sin: Opet?

Majka: Opet.

Najstariji sin: Opet.

Bože, dosadan je više.

Majka: Hoće tko krastavce?

Najstariji sin: Ja hoću.

Srednji sin: To su tvoji domaći?

Neka se ubije.

Pa ću biti sin bez oca.

Najstariji sin: Čiji sin?

Srednji sin: Njen?

Najstariji sin: Ona je samo sjena. Nije nikad mogla biti dobra majka.

Srednji sin: Mogla je. Nije smjela.

Najstariji sin: Nije smjela.

Prvi sin: Mama, daj mi papar samo dobaci.

Bila je metla. Bila je krpa.

Bila je mašina za veš.

Ili ruka koja taj veš pere. Onda kad nije bilo još mašine.

Bila je jebena štihača. Motika.

Bila je stroj za rađanje.

Možda je bila i majka, onda kad je našla vremena.

Možda je to htjela biti.

Više od ostaloga. Majka.

Tišina koja se uvlači u naš krevet.

Pa nas zagrlji.

Lažem. Nikad nas nije tako probudila.

Uvijek su to bile budilice.

A onog ranije?

Toga se ne sjećam.

Ne sjećam se vremena prije budilica.

Ne sjećam se njenih ruku.

Mama, kakve su tvoje ruke?

Kakve su bile kad su nas prale?

Brisale.

Gladile.

Jesu li radi toga bile sretnije?

Ruke, mama.

Ili je to bio još jedan teret.

Kad bi ruke potrčale u zagrljaj, nismo znali

što da radimo.

Ni ruke, ni mi.

Mama, jesu li one zapamtile nas?

Mama.

Srednji sin: Mama.

Najstariji sin: Nije mogla biti mama.

Nije smjela.

Morala je prije svega biti sluškinja.

Morala je biti alat.

A onda i meso.

Meso koje se tuče.

Meso na kojem se ostavlja bijes.

Meso koje je tu da šake izgube svoju napetost.

Mama, htjeli smo ti reći da razumijemo.

Da znamo kako je teško biti uvijek na istome mjestu.

Htjeli smo ti reći da je u svima nama izrasla

ta velika tišina koju si nosila.

Nepregledna polja tišine.

Kad boli.

I kad ne boli.

Svejedno je.

Tako je naša majka bila sve osim nje same.

Je li nas ona odgajala?

Srednji sin: Samo nas je ona i odgajala.

Dok je trpjela, a nama govorila da će proći.

Proći će. Uvijek prođe.

Dok nas je pokrivala. Uvijek do usta da ne nazebemo.

Pazite na bubrege.

Uvijek s nekoliko deka.

Hlače u čarape.

Majka: Morate imati čarape. Da ne nazebete.

Najstariji sin: Dok nas je grlila, kad nitko ne gleda.

Čvrsto kao da ćemo ispariti već za nekoliko sekundi.

Čvrsto kao da nismo stvarni.

Da se uhvati za nas.

U nas. Barem tih nekoliko sekunda.

Dobro je, sad ideš. Dalje.

U svoju noć.

U svoj glasni mrak.

Mama, zaista nam je izgledalo

kao da ruke žele pobjeći

od tebe i od nas

kad nas grliš.

Taj zagrljaj zakopala bi odmah u zemlju.

Da ga nitko ne nađe.

Dok bi nam šaputala da budemo dobri.

Budite dobri.

Mekani.

Kao zemlja.

Zemlja će čuvati. Zemlja u kojoj se susreću mrtvi
i sve ovo što hrani postojanje. Zemlja, jedino mjesto
koje može razumjeti kako od smrti
nastane obilje života.

Zar ne, mama?

Kao zemlja.

Majka: Nešto si rekao?

Srednji sin: Ma ništa. Vrelo je.

Majka: Pa tek sam iz peći izvadila, ima pet minuta.

Srednji sin: I čiji sin? Znači, ničiji.

Grize neku mesinu, trga meso s kostiju masnim rukama, hlapljivo jede.

Misliš da će ovaj put stvarno?

Najstariji sin: Šta?

Srednji sin: Ubiti se.

Najstariji sin: Ma gdje? Nema se u ovoj kući čovjek gdje ni pošteno objesiti.

Čuje se lom. Pad. Otac je u dnevnom slomio šipku na kojoj stoje zastori. Pao. Upetljao se.

Majka: Ohladit će se. Dođi jesti. (*Zagleda se u prozor.*) Stigla zima, dere sjever.

Najstariji sin: Fino je, mama.

Majka: Domaće, sama ga i zaklala. Još jedino držim te piliće i kokoši. Kokoši radi jaja. A piliće u proljeće uzmem da ih othranim. Pa stavim u škrinju da imamo mesa cijelu godinu. Ostalo se više i ne isplati. Skupo sve. Koncentrat. Struja. Ja bih još mogla bez mesa, ali vaš otac ne može ručka vidjeti bez komada mesine. Umire od gladi inače, kaže. Nije mu ni ova pilad nešto. Ali svinje bome ne mogu držati. Ovo je baš svježe zaklano, nije iz leda. Taman ću ih sve rješavati idući tjedan nekad. Poklati pa spremiti.

135

Srednji sin: Baš sam gladan. Ajde stari. Što opet glumataš tamo? Nismo dugo sjeli svi za stol.

Jesi ti preselio u novi stan? Niste se ti i Ana na kraju pomirili? Nije ti ona bila loša. Bila je pametna. Moglo se s njom pričati. Nije bila mutava. Ne kao ona jedna, kako se zvala, s njom nije mogao čovjek ništa razgovarati. Samo je šutjela cijelo vrijeme. Ana je bila za društvo. Nije čovjeku bilo tlaka s njom sjediti.

Najstariji sin: Ma ništa od toga. Jebiga. Nekad ne ide. Mama, je li dobar on prema tebi?

Tišina. Majka za sudoperom sprema suđe. Koje je ostalo od kuhanja.

Najstariji sin: Čuješ što te pita, mama?

Majka: Znaš da se sredio. Otkad je obolio. Nešto se okrenulo u toj glavi. Vrag će ga znati. Ide sad i u crkvu. Ni ne više više. Sve ga nešto okrenulo. Čak pomogne u

kući šta god može. Neki dan i suđe išao prati. Pomogne mi sad i s pilićima. Čak je rekao, Maro, ja ću s tobom bome te piliće zaklati i čepušati.

Srednji sin: Da mi je i to vidjeti.

Najstariji sin: Boji se smrti.

Majka: Boji se boga.

Srednji sin: Joj mama, nema boga.

Majka: Ajde ne bogohuli za stolom. (*Križa se.*)

Srednji sin: Pa kad nema.

Najstariji sin: Ajde šuti i jedi.

Srednji sin: A ti kao misliš da ga ima. Molim te.

Najstariji sin: Ma daj ju pusti. Što ti sad njoj imaš govoriti ima li ga ili nema. Ako ona kaže da ga ima, neka ga ima. Kao da je uopće bitno. Jebeš boga. Ima ga, nema ga. Kao da će to meni ili tebi išta pomoći. Ali njoj je očito tako lakše. Što se to onda nas tiče?

Je li to zato što misliš da je njen mrak lakše otjerati?

Njoj je lakše, ima tog boga. Koji joj tvrdi da ništa na ovom svijetu nije slučajno i da je njena patnja bila žrtva za neki dalji život. Njen hrđav, hladan život.

Tako je smislen.

Što će biti smisljeno nama koji nemamo boga?

Ima još mesa?

Majka: Ima, ima, ne galami. Evo.

Srednji sin: Ima pive možda? Baš bi mi dobro sjelo.

Majka: Znaš da nema više alkohola u ovoj kući. Doktor je rekao da je bolje da ništa ni ne držimo da se ne bi dogodilo da dođe u napast.

Najstariji sin: Ajde, što zanovijetaš, pij vode.

Srednji: I pijemo vode. Litre, svakodnevno. Da isperemo taj talog. Da pročistimo krv koja se podiže u valove bijesa. Potreba da grizemo svoje ruke dok ne osjećamo više čeljust. Ili ruke. Svejedno je.

Najstariji sin: Ovaj talog. Sve što ostaje.

Srednji sin: On kaže da nešto ostaje. On to zaista misli. Ali nema ničega. Samo beskonačna količina mraka i taj mrak kucka, čeka trenutak da skrenemo pogled i onda će skočiti. Onda će nas izglodati. Kao i tada. Kada smo pišali u gaće i drhturili do jutra tako popišani. On misli da je moguće izvući se nakon svega. Reći sebi da je dosta. Da sad ovdje sve može stati i da se možemo opet izmisliti. Ali ja sam i dalje tamo. Mokra se posteljina lijepi za moje tijelo i toliko se bojim da imam osjećaj da ništa osim tog straha ne postoji.

Znaš, mogao bih uništiti svijet i ne trepnuti. Ta bol toliko je jaka da sam postao imun na sve druge boli.

Toliko smo slični, ti si moj brat i moja bol je tvoja bol. Moja ruka ponekad je tvoja ruka. Nisam nekad siguran boli li me zaista tu. U meni. Ili u tebi. Ovdje je sve tako jednolično. Najdublje na svijetu, najmračnije. Tu smo. Zajedno. Ali ti vjeruješ da je moguće grčevito pomicati ruke čak i kad je situacija krajnje bezizlazna. Opravam svoju slabost time što si govorim da si ti jak. Netko onda može imati manje odgovornosti. Netko se može dati voljenju tog padanja. Ponor, ja sam na kraju uvijek taj ponor.

Najstariji sin: On misli da je on taj ponor. A što sam ja?

Tišina koja se odbija o stijenke mraka. Ja sam taj bezglasni pokušaj. Oko mene riječi lete kao muhe oko svjetla, ali ni jedna mi ne pripada. Kako sam? Ne znam. Ni za to ne postoji riječ kao što ne postoji ni riječ za ono tko sam. Ja sam nečiji sin. Zapravo nisam ničiji. Ja sam masa koja pokušava pronaći smisao kojim pritišće zemlju.

Nosimo tri kile noći svatko na svojim leđima. Od onog trena kad smo iz toplog mraka izletjeli u ovaj nered.

Srednji sin: I zašto bi baš bile tri kile noći?

Jer sam toliko mase uhvatio kad sam došao na svijet?

Jesam li uhvatio išta osim mase?

Ili sam sve što sam imao izgubio.

Kad sam htio biti voljen.

Pa se smanjivao.

Smanjivao.

Sin, tri kilograma sina. Evo me.

Moja tri kilograma plača i straha.

Njegova tri kilograma prerano rođena.

Ja šakom udaram u zid dok spavam.

Nekad, ujutro, šake su krvave.

Nekad, ujutro, shvaćam da je tamo, gdje odlazim noću daleko teže nego ovdje.

Ovdje su sjećanja razvodnjena.

Ovdje su ona potisnuta, zgnječena kako bih mogao opet, pokušati izmisliti sebe.

Ovdje, sve je još uvijek relativno.

Voljeli su nas koliko su mogli.

Bili su najbolji što su mogli.

Takvi smo i mi bili.

Srednji sin: No, kako se izmišlja osoba koja se mora neprestano izmišljati?

Ima li ona ikad ikakav temelj?

Najstariji sin: Ili je unutra samo ponor?

Srednji sin: Ponor koji još uvijek vjeruje da može postati osoba.

Najstariji sin: Ponorić.

Srednji sin: Nikad neću odrasti.

Najstariji sin: Mali smiješni ponor.

Srednji sin: Popišan.

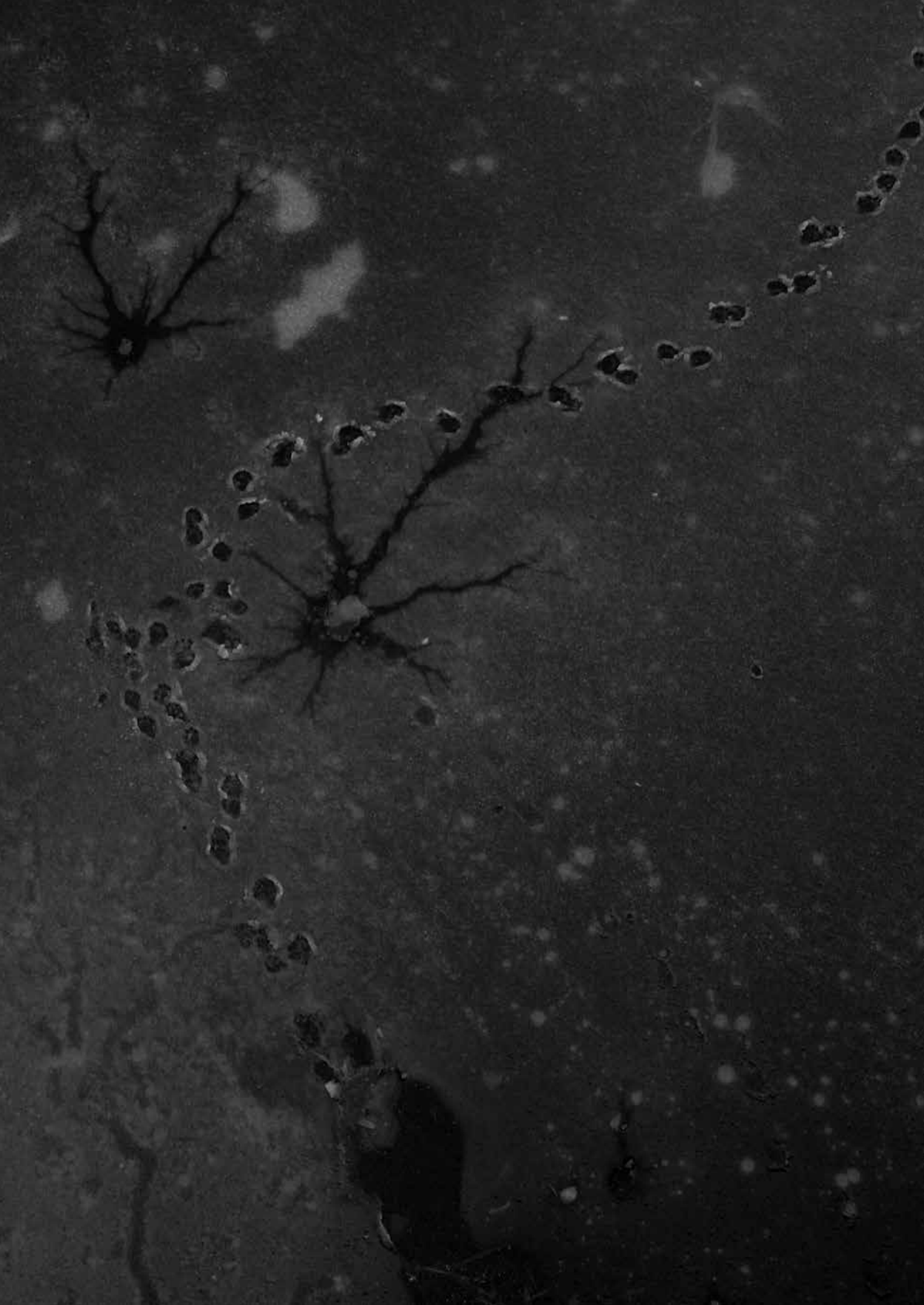
Najstariji sin: Neprilagođen.

Majka: Što ste tako ozbiljni? Evo i kolača.

Srednji sin: Ma pričamo o poslu. Stari neće jesti?

Majka: Ma nek jede kad hoće. Jesu vam fini kolači? Dala mi strina vaša recept, to su oni njeni koje je voljela spremati. Nisu ni nešto komplicirani.

Najstariji sin: Jesu mama, baš su fini.

Ogranon

Iz najnovije produkcije

Alegorije

Kada ne bi bilo u meni ovo duše,
kako bih mogao biti neprekidno opominjan.
Slikari su te slikali i oni priprosti
na drvetu,
gdje je bila kao po pravilu,
glava nerazmjerna tijelu.
Ponekad s gromovitom kosom.
Nikada poslije djeca nisu bila tako iskrena.
Ponetko je stavljao lubanju kao sjećanje na propuhanost bivše punine.
142 Budući sa su te podijelili na duhovno,
i ono što su misli da im pripada
zauvijek,
mnogi su te objašnjavali knjigama.
Ali ti nisi ni knjiga ni slovo,
jer bi te ostavili iz čiste dosade.
Kao romane zasićene alegorijama.
Ali kada bi mogli utvrditi,
da si Ti sam po sebi Univerzum,
i niti jedan drugi.
Danteove Alegorije bile bi možda
jedno dugo čekanje.
Jedino koje je od koristi.

Čovjek iza

Ja sam čovjek iza.
Ispred ne stoji više puno.
Vrijeme je čak otišlo pomalo naprijed
u čudnom prividu.
Često se ne razumijemo po pitanju
smisla i besmisla.
Novovjekih imena i iskovanih riječi.
Vrata škripe,
što bi mogao biti znak prikučenosti.
I svijet koji vidim,
neću prepoznati.
Ja sam čovjek iza,
kojemu smeta loša anotalnost,
glasnost i nerazum riječi.
Koje bi se mogle uskoro pretopiti
u slova.
Domahujem svojoj prošlosti,
i sretno budućima.
U načinjanju posljednjeg zalogaja.
Gdje će se globus uskoro vrtjeti
kao ogrizotak.

Galge

Kada jednom zaključate vrata
svojih sela.

I zapretate vatre ognjišta.

Zakorovite oči njiva,
ne nosite ništa čega tamo nema.

Dovoljno je čuđenje djece.

Djeca će zaboraviti križeve,
a vi će te se sjećati prigodno i bolno.

Ako slučajem imate rukom prepisane,
na marginama mladosti,

Balade Petrice i galženjaka,
ponesite ih sa sobom,

mjesto svetih listova.

Jer one su testament i okamenjeni zakon,
našeg vječitog kmetskog položaja.

I novovjekih Glembaja.

Ništa se ne može promijeniti,
ni magle nekim mijenama.

Taj vječiti nepovratak.

I Galge ostavljene sa nizama od srdaca,
s kojih kaplju gorke kapi pelina.

I ispod njih blato zemlje,
jedne suzne doline koja vječito krupnja.

Iskrenje čovjeka

U svakom slučaju jesmo,
u sjetilima ili imaginarnom.
Iskrimo jedno vrijeme.
Paziti, ako je moguće da stvarno,
što predugo leži u podsvijesti
ne postane potpuno neupotrebljivo.
Nestvarno!
Taj svijet imaginacije,
koji se neprekidno preslaguje,
sabran ili izgubljen tko zna od kada,
postaje pred nama nerazum boja, riječi.
I hladan dojam što visi na zidu,
ili neka uknjižena ponuda.
Ali nemojte nikome vjerovati
na riječ,
jer vi ste ipak samo slučajna njegova sličnost.
Jedini, jedinstveni.
U čestim zabunama koje upravljaju,
mi ne znamo jesmo li
ili smo ono što zrcalo izrezuje.
Osjetila koja su nas dugo pratila,
ostavit će možda fraze.
Nekom za sjećanje na nas
ili jednokratnu uporabu.
Dok budu zastajali ispred nerazuma
boja na slikama,
pred blijedim riječima koje su nas varale.
Sve će se to smiriti u posljednjem
bljesku svijesti,
i talogu proživljenoga.

Istine od prapora

I zaista onkraj rijeke ležao je
povelik oblutak,
od listova prapora.
Kao smotak žutog duhana.
U stvari to su bili neki listovi od lošeg kamena.
Počeh odmatati list po list bez jezgre.
Neki isprekidani zapisi na potrošenim
kamenim listovima,
slične formulama za uvijek.
Listove sam položio pred podnevno sunce.
Čega na njima nije bilo osim anonimnih
citata i plagijata.
Ta ukorijenjena sličnost još od Oca Homera,
i ništa nova.
Ovi listovi namijenjeni povijesti i pričama,
s nepodnošljivim smradom.
Praporasti prsti od istina i laži,
isprepleteni.
Što učiniti s ovim smotuljkom od praporastih
listova?
Sumnjivim zapisima o svijetu koji se množe.
Otkinuo sam vrbovu granu iznad rijeke,
i pomeo osušenu prašinu listova,
laži i istine.
Neka ih povodanj odnese,
šapnuh s gađenjem.

Povlačim pokrivač na oči

Je li to moguće da ovako živahna
rijeka,
večera u večer cijelo sunce.
Kao kada se vjernik pričešćuje.
Ono potone.
A nekada je ono polako doticalo
rubove daljina.
Pastiri su govorili: Vrijeme je...
Nakon toliko godina meni se čini,
da ono pada hitrije,
i to me plaši.
Je li to neka optička varka,
između blijedog i crvenog.
Bar za mene ono propada naglo i moćno.
Nešto me sve češće vuče iza kapije,
kao davne djedove kojima sam se čudio.
I ja slušam odjednom sav radostan,
kako vrište dječji glasovi,
u istim onim davnim igrama.
To se i ja igram svojim mrvama sjećanja.
Čini mi se da netko moćan,
tako nalaže i traži od mene.
Povlačim pokrivač na oči.

Stanje vremena

Od kada vrijeme na mene
više ne računa.

I zaobilazi me pojačanim tempom
svoje dimenzije.

Ne računam ni ja više na njega.

Za mene je uvijek: Pola osam...

i kada me netko nazove ulicom,
ja mu odgovorim o svome stanju
vremena.

To vrijedi i za cvijet koji vene
u prašini ili se otima.

Uvijek je za mene: Pola osam.

Oni koji su prinuđeni lomiti

ovu dimenziju,

u neprekidnom nemiru dobnika,
neka se žure.

Kao što sam i ja nekada.

Nepotreban vremenu,

i ne mareći za godišnja doba,

i sunčeve mijene.

Ja uporno pokušavam objasniti:

Čemu žurba obilazaka?

Pa tek je pola osam!

Voda

Ja sam voda.
Da nisam voda,
lice bi mi bilo uvijek glatko
kao u novorođenca.
Moj zadatak je da se osušim.
Napor je zakon po kome ću nestati.
Živim za slijedeći dan.
Nisam gol jer me je stid.
Stid je stečen,
i rano nastaje
iz dubine svijesti o tijelu.
Nisam gladan, žedan,
jer sam u potrebi.
I nije mi još hladno.
Imam noge i ruke i sve što treba.
Umu puno ne vjerujem,
jer bi onda znao.
Ovo mi je dostatno kao dar.
Ostalo prepuštam vama.

U ime kapitala⁴ (isječak)

Jednakiji među jednakima

150 Konačno je došao Dan jednotjedne razmjene. Ovoga je puta Čuvarica pratila ženu iz Blistoka u posjet židovskom Zatvoru. Iako je Čuvarica nastojala držati profesionalni odmak od svojih kažnjenika, smatrajući ih neradničkim ološem, Blistočnjakinja joj je bila jedna od rijetkih poznanica. Da nije velike hijerarhijske razlike među njima, mogle bi se čak nazvati i prijateljicama. Čuvarica je često donosila dodatne zalihe hrane za Blistočnjakinju i njezinu petoricu sinova, dječaka između tri i deset godina, rođenih u Zatvoru za nezaposlene. Muž Blistočnjakinje, također zatvorenik, uplaćivao je ogromne iznose virtualnog novca na račun Zatvora ne bi li poboljšali tretman njegove obitelji. Čuvarica je znala da je obitelj Blistočnjaka došla u Kapitaličku Republiku upravo s ciljem stjecanja besplatnog smještaja u Zatvoru, a svoju su uštedevinu koristili ne bi li poboljšali svoj status unutar ove zatvorene institucije. Dobivali su, osim dodatnih količina hrane, i mnogo drugih pogodnosti zahvaljujući svojem "Premium" statusu: drugi su im Čuvari donosili novu odjeću, igračke za djecu te higijenske potrepštine bolje kvalitete. Iako je Zatvor bio opskrbljen lancem Consoom trgovina, gdje su zatvorenici virtualnim novcem mogli kupiti odjeću i druge potrepštine, ta roba nije bila pretjerano visoke kvalitete. Samo redovni investitori Zatvora s Premium statusom imali su pristup prvoklasnoj robi, koju su importirali čuvari.

Budući da zbog akta Ujedinjene Europe o pravu zatvorenika na sudjelovanje u slobodnom Tržištu razmjene dobara i usluga, nije bilo dopušteno kontrolirati kretanje robe iz Zatvora ili u Zatvor, nitko nije znao kakvim su sve privilegiranim dobrima članovi Premium statusa raspolagali u odnosu na druge zatvorenike.

Iako su neki zlobnici tvrdili da se zatvorena institucija ovoga tipa protivi načelima apsolutne slobode Tržišta i pojedinca, jasno je da nisu bili dovoljno upućeni u aktu-

⁴ Roman je ranije ove godine objavljen u izdanju zagrebačke nakladničke kuće MeandarMedia. Za roman je nagrađena Poveljom uspješnosti Ivana i Josipa Kozarca.

alno europsko zakonodavstvo. Osim organizacije triju dnevnih obroka, zatvorenici su mogli upotrijebiti vrijeme kako god su htjeli. Poticalo ih se na demokratsko sudjelovanje u diskusijama, fizički i na društvenim mrežama te na razmjenu dobara i usluga unutar Zatvora. Imućniji od njih, koji su unatoč vlastitoj nezaposlenosti još uvijek imali ušteđevinu ili obitelj kao izvor prihoda u vanjskom svijetu, bili su obvezni svaki tjedan investirati određen iznos u Burzu. Također, bilo je moguće naručivati određene tipove proizvoda, kao elektroničke uređaje, putem dostavnog servisa tvrtke Consoom. Ukoliko bi netko profitirao zaradom povećane količine virtualnog novca, mogao bi njime kupiti Premium status kao spomenuta obitelj Blistočinjaka. Sve u svemu, Čuvarica je zatvorski sustav smatrala pravednim, jer svatko je imao mogućnost napredovati uz malo financijskih vještina, osim, dakako, onih koji od početka nisu imali nikakav iznos za investiranje.

Da, zbog svojih je financijskih mogućnosti obitelj Blistočinjaka bila privilegirana u odnosu na druge obitelji zatvorenika. Iako Čuvarici nije bilo posve jasno zašto bi Blistočinjakinja, pripadnica naroda koji tradicionalno ne voli Židove, htjela posjetiti Zatvor za Židove, čvrsto je zgrabila kasicu na svojem vratu i progutala knedlu u grlu, sjetivši se da je svatko zakonski obavezan ispunjavati želje stranaca, pogotovo onih imućnijih. Ako bi odbila njezin zahtjev, možda bi i sama završila u jednom od mnogobrojnih Zatvora. Uglavnom, Čuvarica je riješila kako se ne bi vrijedilo žaliti Upravi Zatvora, te prihvatila zadatak.

Koliko je gospođa... Čuvarica voljela komunjarski Zatvor, toliko nije voljela onaj židovski. Previše pojedinaca, mozгова ispranih natražnom doktrinom Ujedinjene Europe, blatilo je status Kapitalističke Republike u Drugom svjetskom ratu, optužujući ih za ubojstvo jedanaest milijuna ljudi u navodnim koncentracijskim logorima smrti. U današnje doba, znanstvenim je istraživanjima dokazano da je riječ bila samo o sabirnim centrima radne snage, u kojima je nekoliko desetaka ljudi stradalo kao posljedica zaraznih bolesti koje su u to vrijeme bile raširene populacijom. Stoga, revizionizmu više nije bilo mjesta, jer činjenice su same govorile.

Čuvarica je brzo pripremila Blistočinjakinju stavljajući joj oko zglobova električne lisice koje rade na senzor. Ukoliko bi se kažnjenik udaljio malo više od dopuštene metraže, lagano bi ga zatresla struja. Ukoliko bi se, zatim ipak, ako je jako izdržljiv, udaljio još više, struja bi ga puno jače zatresla. Ipak, dosad nije bilo mnogo fatalnih slučajeva. Čuvarici se dogodilo samo jednom da je zatvorenika, ni krivog ni dužnog, spržila struja, zbog kvara na liscama. Ipak, tada je donesena posebna uredba Ujedinjene Europe koja je nalagala uvođenje posebne tehničke provjere zatvorske opreme. Oprez pri transportu bio je posebno važan s obzirom na učestala poplavlivanja okolnih područja. Bilo je nužno izbjeći doticaj električnog lanca i vode.

Držala je, kao i mnogi njezini kolege, držala je da se Ujedinjena Europa previše miješa u poslove Kapitaličke Republike, ograničavajući slobodu razmjene dobara i usluga. Republika je davno prigrlila nacional-kapitalizam, dok je Ujedinjena Europa i dalje vukla za sobom određena loša nasljeđa davno izumrlog komunjarstva. Na taj način, sloboda trgovine bila je sputana zastarjelim konceptom ljudskih prava. Ona se nadala da će besmislice poput Povelje Ujedinjenih naroda uskoro u potpunosti biti povučene iz upotrebe, zbog ograničenja koja nameću slobodi Tržišta.

Korporativni humanitarizam

Uglavnom, transport u židovski Zatvor prošao je bez problema. Štoviše, zahvaljujući Blistočnjakinjinoj financijskoj potpori zatvoru, te njezinom Premium statusu među zatvorenicima, ovu kažnjenicu nije bilo potrebno ni sigurnosno pregledati tijekom transporta. Bilo joj je dopušteno transportirati odjeću i predmete po volji za vrijeme putovanja.

Židovski je Zatvor bio u mnogo lošijem stanju nego onaj za nezaposlene. Čuvarica je pretpostavljala da su humanitarni aktivisti nalik ustaškoj Heroini, koji su običavali slati pakete pomoći u sabirne centre različitih vrsta, danas prestali postojati. Budući da su porezi u potpunosti ukinuti za najproduktivnije poslodavce, uz humanitarnu djelatnosti više nije dolazila povlastica poreznih olakšica. Posljedično, većina se aktivista prestala baviti dobročinstvom, prebacujući vlastiti fokus na produktivnost vlastite firme. Čuvarica je smatrala da je to pozitivan pomak, jer ionako je direktivama Ujedinjene Europe zatvorenicima osiguran udoban smještaj. Recimo, imaju pravo na pristup informacijama na prekomrežnoj svjetskoj mreži, krugovalu, a nedavno im je instalirana i nova pametna dalekovidnica na dodir. Tražiti više od toga bilo bi stvarno – previše, smatrala je.

Ipak, na židovskom su se Zatvoru vidjele posljedice manjka pritoka humanitarne pomoći. Za razliku od redovito ličenog Zatvora za nezaposlene, gdje se tijekom cijele godine osjetio miris nove boje za zid, ovaj je prostor izgledao kao da se urušava sam u sebe. Židovi su bili ispucani i smrdjeli po vlazi, a mjestimice je opadala i fasada. Sobe su bile mnogo manje, a zatvorenika mnogo više, te su spavali na posebnim krevetima na tri kata. Djelovalo je kao da im posteljina nije redovno mijenjana, za razliku od Zatvora za nezaposlene, gdje su je mijenjali minimalno jednom u dva tjedna. Židovski su zatvorenici izgledali neuredno, obrasli bradom i uvijek u istoj odjeći, za razliku od nezaposlenih koji su je imali mogućnost mijenjati svakodnevno.

Čuvarici je potajno bilo drago zbog toga, jer je bila svjesna kako je taj narod tijekom mnogobrojnih povijesnih perioda profitirao na račun ostalih, nemilice ih eksploatirajući. Smatrala je da je njihov današnji status rezultat povijesne pravde, jer ostvarivanje prava na vlastitu državu ...ma, apsurd, kojega ni ovakva savršena rješenja poput kapitaličkih Zatvora ne mogu popraviti.

Pri ulasku u Zatvor, Čuvarica se pozdravila s kolegama i kolegicama, koji su odveli Blistočnjakinju u njezinu ćeliju. Iako su u početku bili skeptični zbog njezinog pretjerano diskretnog stila odijevanja, koji im je onemogućavao potvrditi Blistočnjakinjin identitet, odustali su od pokušaja identifikacije čuvši za njezin Premium status. Čuvarica, gotovo posve zaboravljena prezimena O'Rich, brzo se bacila na igranje šaha s kolegama, pokušavajući ne gledati prečesto u zatvorene Židove, jer taj ju je pogled užasavao.

Činovnik K.

Soba za čuvarice na razmjeni bila je u jednako lošem stanju kao i zatvoreničke sobe ovog sabirnog centra. Zbog toga, Čuvarica je nastojala što manje vremena provoditi u toj sivoj prostoriji, čije je zidove već u potpunosti bila izjela crna plijesan. Nije mogla mirno spavati uz spoznaju da joj ta vlaga po noći ulazi u nosnice i u kožu, već je mirno ležala čekajući jutro, prekrivši se skoro potpuno i preko lica, a ne bi li prekratila neugodu ovog smještaja stalno je igrala šah, ali i nažalost slušala diskusije zatvorenika. Diskusije su je užasavale, no sviđala joj se mogućnost ošamariti kojega kažnjenika mimo znanja Ujedinjene Europe. Iako je prošao tek jedan dan, osjećala je kao da se već jako dugo nalazila na ovom mjestu, a vrijeme je vrlo sporo prolazilo. Ujutro, imala je osjećaj kao da joj se smrad vlage uvukao u svaku poru tijela. Čini se da nije baš uspijevala skriti izraz gađenja na licu, jer su je mnogi kolege pitali osjeća li se dobro. Samo je slegnula ramenima i produžila do automata za kavu.

Još uvijek nije bila došla k sebi zbog neprospavane noći, kad joj se učinilo da čuje šapat jednog zatvorenika. Prenula se iz polusna, žustro se osvrćući oko sebe. Koji bi to ćifut mogao biti tako drzak da se obraća njoj, supruzi nekada velikog investitora... O'Richa? Mahinalno je zgrabila automatsko oružje oko svog struka i ustala, averbalno dajući do znanja koja je ovdje osoba u poziciji autoriteta. Snalažljiva kakva jest, nije se bojala ni ostajati sama s muškim zatvorenicima. Štoviše, uživala je u moći koju je imala nad njima, znajući da joj se ne smiju ni približiti.

– Leddy O'Rich – čula je glas iz kutka prostorije, gdje je sjedio jedan od neuglednih Židova obraslih bradom. Njegovo ju je obraćanje prenulo nakon što je

čula svoje gotovo već posve odsutno prezime, koje u protekle dvije godine nitko nije pred njom izgovorio.

– Nisam ti dala dopuštenje da mi se obratiš. Znaš gdje ti je mjesto – rekla je, trudeći se ne gledati u njegovom smjeru. Ipak, nije mogla izdržati njegovu šutnju. Očigledno je nešto znao, iako joj nije bilo jasno što i kako.

– Ustani kad govoriš sa mnom – rekla je odrješito.

Unatoč njegovom nenjegovanom izgledu, kad je ustao, primijetila je da je dosta visok, čak zgodan, tamnosivih očiju i pamtljive strukture lica, desetak godina stariji od nje. Na neki joj je način djelovao poznato, premda je bila sigurna da se nikad u životu, čak niti prije udaje, nije družila s pripadnicima tog naroda.

– Tko si ti i kako znaš to, moje... ime? – upitala je, držeći se čvrsto za oružje oko struka. Trudila se gledati ga doslovno svisoka, iako to nije bilo lako s obzirom da je bio viši od nje.

– Ja sam Činovnik. Zar me se ne sjećaš? Dao sam ti svoju knjigu “Der Prozeß” na književnoj večeri. Rekla si da ti se sviđa, i štoviše, da prepoznaješ sebe u njoj.

154 Čuvarica se zagledala pomnije u njega, no... u sjećanjima nije bilo ničega. Uostalom, nije shvaćala kako bi uopće mogla pročitati knjigu na jeziku koji nije razumjela. Brzo je oborila pogled, svjesna da bi on mogao osjetiti njezinu pomisao o njegovom dobrom izgledu.

– Ne sjećam te se, osobo bez domovine – rekla je – ali čini mi se da se ti neke davne mene sjećaš. Sigurno si me nekad vidio u novinama uz Toda. Da, to sam ja, gospođa O’Rich, sve to je izrekla ili tek pomislila, nije bila sigurna. Odlučila sam promijeniti zanimanje. I ime... Puno više... uživam u neposrednom bliskom kontaktu s običnim pukom, nego u mešetarenju Burzom.

Govorila je sve to vrlo neurotično, nepovezano, prekomunikativno, pomislila je. Činovnik je shvatio da nešto nije u redu. Iako je izgledala kao Leddy koju je nekad poznavao, to ipak, nekako, nije bila ona. Mnogo toga se u međuvremenu promijenilo, i ona... je postala netko drugi... neka druga... osoba...

– Ispričavam se, zamijenio sam vas za nekoga – rekao je, povlačeći se.

Čuvaricu je ovaj kratki razgovor vrlo uznemirio, iako se trudila to ne pokazivati. Širom uzdignute glave napustila je kafketeriju i otišla u potragu za svojom zatvorenikom Blistočnjakinjom.

Mučnina

Blistočnjakinja se neočekivano dobro uklopila među Židove, koji su, naivno tolerantni kakvi jesu, bezuvjetno vjerovali njezinoj benevolentnosti, iako im nije htjela čak ni otkriti svoje ime. Čuvarica je zakolotala očima na pomisao kako se Blistočnjakinja prodavala za Europljanku dominantnog podrijetla. Ma! U glavi je odmah-nula rukom.

Ubrzo je Čuvarica pronašla svoje kolege i bacila se na dnevnu partiju šaha. Sve je igre izgubila, dekoncentrirano gledajući u daljinu. Čak i za vrijeme dnevnih reklama, nije se uspijevala potpuno koncentrirati na njihov sadržaj. Za pokoru, izmolila je dodatni Kapitalunaš, svjesna da nije svetkovala nacional-kapitalizam kako doliči, punim umom i srcem, već samo automatizirano. Također joj je smetalo što u židovskom zatvoru nije bilo kapitalističkih obrednika s kojima bi mogla razgovarati o svojim osjećajima, već samo zastarjeli rabini, njihovi prethodnici. Čuvarica je zahvaljujući naprednom obrazovanju u školi "Zlatna kapitalička mladež" znala za sve podvale kojima se koriste pripadnici ove antičke kulture. Bila je svjesna njihove prefriganosti i njihovih laži. Zbog čega ju je onda obraćanje ovog Židova toliko uznemirilo?

Čak i u moderno doba tehnologije i globalnih nacional-kapitalizama, većina članova ove antičke etničko-religijske grupacije nije prihvatila vjeru u jedinstvo Kapitala. Mnogi od njih još su uvijek trabunjali o nekakvoj nadnaravnoj sili, koju su nazivali «bogatim bićem», ili tako nešto. Umjesto da se fokusiraju na materijalnu stvarnost, mnogi od njih vjeruju u postojanje nadmaterijalnih sfera postojanja. S obzirom na znanost, danas su svi sigurni da je to besmislica. Ne postoji nikakvo «više biće», a ljudi su samo životinje, bića bez duhovne esencije. Čuvarica se smijala na naivnost ovih pojedinaca koji još uvijek nisu prigrlili Kapitalizam. Oni su još uvijek vjerovali u svrhovitost individualnih života i linearnost povijesti, koja bi trebala voditi k dobu općeg prosperiteta u Obećanoj zemlji, odnosno komunjarskoj Državi blagostanja. Hahaha! Ipak, kao diplomirana ekonomistica, nakon nekoliko godina rada na Burzi, Čuvarica se uvjerila da svijet opstaje u ciklusima, dakle, nije linearan. Kapitalizam ima svoj tijek: rast, vrhunac, stagnaciju, i tada krizu. Recesija počinje već usporavanjem stope rasta Profita, koji je dužan neprestano rasti. Čuvarica je, pak, kao Kapitalkinja, vjerovala da nije riječ o savršeno kružnim ciklusima, već o spiralama. Da, nacional-kapitalizam može doživjeti krizu, no nadala se da će nakon povratka najboljem kreditnom rejtingu porasti više nego ikad. U beskraj!

– Tko li je ono nazvao kapitalističku kulturu falocentričnom? – upitala je naglas.

– Bio je to Derrida, Čuvarice – čula je nepoznati glas.

Uobičajenu monotoniju međuzatvorske razmjene poremetio je iznenadni dolazak Pukovnika Europske vojske.

Okrenuvši se, iza sebe ugledala je zgodnog čovjeka u kasnim četrdesetim godinama. Njegova je karizmatična prisutnost ispunila cijelu prostoriju, a Čuvarica je osjetila naboj elektriciteta kad ju je pogledao svojim prodornim tirkiznim očima bademastog oblika.

– Hvaljen Profit, gospođo Čuvarice Zatvora za nezaposlene – rekao je ljubeći joj ruku. Čuvarica je osjetila navalu adrenalina, jer nitko od njezinih kolega čuvara nije se ponašao tako džentlmenki.

– Uvijek hvaljen – odgovorila je, primjećujući kako joj glas poprima visoku, ženstveniju frekvenciju.

– Pukovnik vojske Ujedinjene Europe, u rutinskoj kontroli Consoomovih zatvora – rekao je pokazujući nehajnim pokretom na odličja koja su potvrđivala njegov visok čin – ne osvrćite se na mene. Znam da ste sudionica projekta razmjene zatvorenika i čuvara. Je li vaša kažnjenica Blistočnjakinja u blizini?

U trenutku, Čuvarica se nije snašla. Nastavila je zuriti u njegove magnetsko plave oči, nadajući se da će netko od kolega preuzeti. Ipak, to se nije dogodilo, pa je nekoliko trenutaka kasnije Čuvarica došla k sebi.

– Naravno, odmah ću vas odvesti do kažnjenice Blistočnjakinje.

Međutim, Čuvarica je u prolazu čula da su počela govorkanja među ostalim čuvarima. Ako je doista bio u rutinskoj kontroli, zašto je tražio da ga odvedu direktno do Blistočnjakinje, koja je pak bila samo u posjetu? U prolazu je čula kako čuvari mrmljaju riječ “bomba”.

Osjećaj adrenalina ubrzo je zamijenjen nervozom. Ako je bilo pogrešaka u protokolu transporta njezine kažnjenice, ona bi mogla biti odgovornom. Ukoliko je Blistočnjakinja transportirala neki nedopušteni predmet, možda Pukovnik Ujedinjene Europe ne bi zažmirio na povlastice koje zatvorenicima nudi Premium status.

Blistočnjakinja je bila okružena nekolicinom Židova. Ugledavši iz daljine Pukovnika, počela se vidljivo tresti. Ljudi iz Blistoka ponekad su dobivali napad panike pri viđenju bilo kakvog simbola Ujedinjene Europe, te totalitarne organizacije koja je tako brutalno sputavala slobodu Tržišta i pojedinaca. Međutim, Blistočnjakinja

nije mirno sjedila na mjestu – udarila je u trk prema kupaonici, na što je njezina dugačka crna haljina počela čudno zveketati.

– Svi na pod! – viknuo je Pukovnik, gurajući Čuvaricu u stranu. U prvi se čas prenerazila na njegovu drskost – otkud mu pravo gurati ju? – no u drugi ih je čas ograničena ali snažna eksplozija sve skupa odbacila i izbila misli... Činjenica je da je bomba bila male razorne snage i nije ozlijedila nikog osim same napadačice, no Čuvarica je u trenu zamijenila ljutnju za zahvalnost... Pukovnik ju je spašavao... Ustajući, htjela ga je i zagrliti...

Nakon nekoliko sekundi totalne šutnje, kažnjenici su počeli polako dolaziti sebi. Dakle, to je to, Pukovnik je zato došao, mislila je Čuvarica, posrijedi je bila anonimna dojava o bombi. Osjećala se u velikoj neprilici, jer ipak je posrijedi bila osoba u njezinoj nadležnosti.

– Ja... – osjećala je potrebu opravdati se – ona je imala Premium status, što je značilo da nismo nadležni provjeravati njezinu prtljagu. Pravilnik o poslovanju...i njegovi članci o megakupcima Consooma legalno su nadređeni zakonima Kapitaličke Republike. Pozivam se na Zakon o apsolutnoj slobodi poslovanja za korporacije s više od 1000 zaposlenika, članak šest – dosjetila se Čuvarica.

Ipak, Pukovnik ju je gledao strogim pogledom.

– Svjestan sam da je Pravilnik o poslovanju Consooma nadređen zakonima Kapitaličke republike, no zakoni Ujedinjene Europe još su uvijek nadređeni korporacijama koje posluju u sklopu iste, prema Direktivi 66/4 – rekao je automatiziranim glasom – istina je, nije bila riječ o rutinskoj kontroli. Primili smo anonimnu dojavu o prisutnosti nedopuštene pirotehničke naprave unutar Zatvora za Židove.

– Ali, to je kršenje osnovnog ljudskog prava na nošenje oružja – usprotivila se Čuvarica.

– Pravo na posjedovanje i nošenje oružja ne vrijedi unutar zatvorenih institucija poput škola, bolnica i zatvora, prema Direktivi 1098/1.

Čuvarica je duboko uzdahnula. Nije čak ni znala da zatvorenicima nije dopušteno posjedovati oružje. Iako je to smatrala teškim sputavanjem njihove osnovne ljudske slobode te prava na samoobranu od drugih zatvorenika i zatvorskih čuvara, što je doduše samo teorija i nije se ništa od toga događalo, nije htjela ulaziti u raspravu. Pukovnik je odlučnim glasom izrekao:

– S obzirom na nepravilnosti u poslovanju, ne preostaje nam nego staviti Zatvor za Židove izvan upotrebe, jer se nije držalo određenih sigurnosnih mjera.

– Zatvor za Židove? – Čuvarici je laknulo, iako nije trebalo. Na djelić trena se čak nasmiješila, nesvjesna svoje mikroreakcije – Znači da ja... odnosno Zatvor za nezaposlene... ne snosimo odgovornost?

– Nipošto – odgovorio je, zapisujući nešto na svoj dlanovnik – odgovornost snosi isključivo domaćinski zatvor. Međutim, budući da napadajući entitet dolazi iz vašeg prostora, svi će se kažnjenici iz Zatvora za Židove transferirati u prostor Zatvora za nezaposlene. Od sada ste vi odgovorni za njih. Za nekoliko tjedana, dolazim u rutinsku kontrolu vašeg Zatvora za nezaposlene, stoga vam je bolje da ispoštujete svaki članak Direktive. U suprotnom, rad će vašeg zatvora također biti obustavljenim.

Čuvarica nije mogla doći k sebi. Toliko se toga dogodilo u jednom danu, a bila je svjesna da će nakon povratka u matično radno mjesto svi optužiti nju. Zatvor za nezaposlene bio je doista velik, no većinu su njegove površine zauzimale Consoomove poslovne. Bit će nužno zatvoriti neke od njih i prenamijeniti ih u sobe za stotine novih zatvorenika, mislila je napeto, bojeći se reakcije svojih nadređenih.

Obilježna godina slavonskobaranjskosrijemskog Ogranaka Društva hrvatskih književnika – najstarijega ogranaka DHK

Slavonsko-baranjsko-srijemski ogranak DHK, prvotnog naziva „Sekcija DKH za Slavoniju i Baranju“, djeluje već 40 godina, kao najstariji ogranak Društva hrvatskih književnika. Osnovan je 1981. u Vinkovcima, a prvi predsjednik Sekcije bio je hrvatski književnik Vladimir Rem (Slavonski Brod 4. XII. 1927. – Slavonski Brod 22. VIII. 2011.) Osnutkom sekcije željelo se decentralizirati tadašnje Društvo književnika Hrvatske, otvoriti nove organizacijske i nakladničke prostore pa je ova inicijativa Vladimira Rema bila uzor kasnijem osnivanju ogranaka diljem Hrvatske, od kojih su neki više, a neki manje aktivni, neki više, a neki manje uspješni, dok su neki ogranci u potpunosti - neuspješni. Pokazalo se, kao i mnogo puta do sada, kako koncepti, pravilnici i statuti nisu jamstvo uspjeha određene inicijative ili ideje, već sposobni pojedinci. Ogranak je radio pod imenom „Sekcija DHK za Slavoniju i Baranju“ do 1986., kada je 26. travnja 1986., na sjednici održanoj na izletištu Otočki virovi, promijenio ime u „Ogranak DKH – Vinkovci“. O tijekom sjednice čitamo u nekadašnjim novinama „Društvo književnika Hrvatske“, br. 2/1986., str. 9, a naslov teksta je „Konstituiran Ogranak DKH“, dok je u nadnaslovu između ostalog pisalo kako je „najaktivniji ogranak DKH u Vinkovcima“.

Konstituirajućoj sjednici, održanoj u skladu s novim Pravilnikom o radu ogranaka, nazočila je i tadašnja predsjednica DKH, Drenovčanka Marija Peakić Mikuljan i tadašnji tajnik DKH, rodom iz Gornjeg Rajića, Željko Knežević. Vladimir Rem, dotadašnji predsjednik Sekcije DKH, izabran za predsjednika Ogranaka. Himzo Nuhanović imenovan je tajnikom, a Josip Hodak koordinatorom odbora i komisija Ogranaka. Redovni članovi Ogranaka tada su bili: Ivo Balentović, Stjepan Godić, Dragutin Horkić, Branko Hribar, Željko Knežević, Jakov Kopilović, Dubravko Jelčić, Mirko Jirsak, Miroslav Mađer, Boro Pavlović, Vladimir F. Reinhofer, Vladimir Rem, Dionizije Švagelj i Ivanka Vujčić Laszowski.

Članovi suradnici Ogranka bili su: Ivan Baranjek, Anđelko Barbić, Antun Bartek, Dražen Brandić, Ivan Bušić, Katica Čorkalo, Josip Ćosić, Stanko Ferić, Martin Grigurovac, Ivan Grigić, Nikola Jukić, Marko Kadić, Tin Kolumbić, Vladimir Letinić, Stjepan Martinović, Milenko Nedić, Matija Pokrivka, Vladimir Rešković, Zvonko Stahl, Josip Šarčević, Joža Ščrbašić, Antun Šimunić, Zvonimir Tucak, Ivan Vargaš, Đuro Vidmarović, Antun Vrgoč, Ana Vuković i Branko Živković.

U prvih pet godina rada Ogranak je razvio i izdavačku djelatnost, a prva objavljena knjiga bila je Slavonska krv Ivana Kozarca, a ukupno je objavljeno šesnaest knjiga. Nakladnička djelatnost je obnovljena 2004. knjigom Vladimira Rema *Pod Tinovim kišobranom*, a glavni urednik izdanja Ogranka je Goran Rem.

Objavili smo od 2004. do 2020. ukupno sedamdeset i tri različita izdanja. U 2021. smo objavili knjigu pjesma Franje Džakule *Tempus fugit* (Osijek, 2021) Najnovija zbirka pjesama Franje Džakule potvrđuje još jednom tematsko-motivsku raznolikost, formalnu raznolikost i refleksivnost, kao pjesnički otisak ovog važnog pjesnika. Pogovor zbirci napisala je dr. sc. Vlasta Markasović, vrsna poznavateljica Džakulina opusa, koja je uredila i njegovu prvu zbirku *Razglednice* iz 1998. U pogovoru ističe: „Džakula je i u ovoj zbirci odan klasičnom pjesništvu u kojemu se polazi od afektivne podloge i od percipiranja poetičkih slojeva te formalne raznolikosti od slobodnoga stiha do vezanoga u sonetu ili strofičnim pjesmama sastavljenima od katrena.“

Postojanje i rad ogranaka, kako je to uvidio još 1981. Vladimir Rem sa suradnicima, iznimno je važno za ukupno Društvo hrvatskih književnika. Rad većine ogranaka pokazao se kao velika snaga Društva, u odnosu na slične udruge i smatramo da ga u narednom razdoblju trebamo jačati, promicati i podržavati. Na području djelovanja Ogranka Društva hrvatskih književnika slavonsko-baranjsko-srijemskog (Vukovarsko-srijemska županija, Osječko-Baranjska županija, Brodsko-posavska županija, Požeško-slavonska županija, dio Virovitičko-podravске županije) djeluje više od četrdeset članova i članica – redovnih članova Društva hrvatskih književnika, ali svi ne sudjeluju u radu Ogranka jer to nije obaveza niti jednog člana DHK, koji je primljen u Zagrebu od Povjerenstva za prijem članova, već pojedinačna želja člana, koju razmatra Upravni odbor Ogranka, danas u sastavu: Mirko Ćurić, predsjednik, dr. sc. Goran Rem i dr. sc. Vlasta Markasović, članovi. Ogranak oko sebe okuplja i više suradnika, književnika i književnica te umjetnika drugih profila, koji nisu redovni članovi DHK, jer je prepoznat kao pokretač niza manifestacija koje bogate ne samo slavonsko-baranjsko-srijemski, već hrvatski kulturni prostor u cjelini. Sjedište Ogranka je u Osijeku, najvećem gradu istočne Hrvatske, a u pregovo-

rima smo s osječkom gradskom upravom da nam se dodijeli prostor u kulturnom centru uređenom u tzv. „Staroj pekari“ u Tvrđi.

Pridruženim članovima Ogranka smatramo hrvatske književnike i književnice, članove DHK, koji žive u susjednim zemljama: u južnoj Mađarskoj, Vojvodini, bosanskoj Posavini te redovito sudjeluju u našim programskim aktivnostima, kao i naši članovi u aktivnostima hrvatskih kulturnih manifestacija i institucija u tim područjima.

Svaki član našeg Ogranka ima mogućnost i pravo nastupiti barem na jednoj od manifestacija ili književnih tribina koje organiziramo. Uz spomenutu nakladničku djelatnost, od ove godine povremeni zbornik književnih tekstova članova i suradnika „pretvaramo“ u časopis Književna riječ, koji će izlaziti jednom, ili više puta godišnje uz potporu Ministarstva kulture i medija i bit će otvoren ne samo članovima Ogranka već i puno šire. Urednici su Franjo Nagulov i Vlasta Markasović.

OGRANAK U PANDEMIJSKOJ GODINI

Aktivnosti Ogranka u „pandemijskom“ razdoblju odvijale su se u skladu s epidemiološkim mjerama, utvrđenim programima i financijskim sredstvima prikupljenima na natječajima na koje se redovno javljamo, kako na nacionalnoj, tako i na županijskoj i lokalnoj razini. Nažalost, zbog pandemije su neke županije i gradovi obustavile financijska sredstva za sve aktivnosti kulturnih udruga, tako da smo zbog toga ostali uskraćeni za dio sredstava na koja smo računali što je negativno utjecalo i na programske aktivnosti i na financijske rezultate. Budući da je 2021. puno „redovnija“ u organizacijskom i financijskom pogledu, vjerujemo u normalizaciju aktivnosti.

Ogranak se pojavljuje kao organizator, suorganizator ili partner u jedanaest književnih manifestacija u Hrvatskoj i inozemstvu. Osim manifestacija održavamo i povremene književne tribine na kojima predstavljamo vlastita izdanja, kao i izdanja ostalih članova i članica DHK. Za ovaj prigodni tekst izdvojili smo dio aktivnosti održanih u prošloj godini.

U listopadu 2020. održani su odgođeni 31. pjesnički susreti u Drenovcima, osnovani upravo na onoj konstituirajućoj sjednici Ogranka 1986. u Vinkovcima kao „Vinkovački pjesnički susreti.“ Zbog ratnih okolnosti manifestacija je kasnije preseljena u Drenovce. Najstarija manifestacija Ogranka je u svom 31. izdanju nagradila akademkinju Dunju Detoni Dujmić nagradom „Visoka žuta žita“, a nagradu

za pjesničku knjigu slavonskog autora dobila je Marijana Radmilović. U pjesničkom programu sudjelovali su Mirko Ćurić, Franjo Nagulov, Marijana Radmilović, Enes Kišević, Dunja Detoni Dujmić, Andrej Đeraj, Siniša Matasović, Davor Ivanovac, Joso Živković, Enerika Bijač i Ružica Martinović Vlahović.

Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski u suradnji s Ogrankom Matice hrvatske u Đakovu organizirao je mrežnu dodjelu Nagrade i Povelje Julija Benešića. Povjerenstvo za dodjelu nagrade u sastavu dr. sc. Goran Rem, dr. sc. Vlasta Markasović i Adam Rajzl donijelo je odluku da Povelju uspješnosti Julija Benešića u konkurenciji književnih kritičara s područja Slavonije, Baranje i Srijema dobiju cvelferske kritičarice Kata Petrović, Sanja Šušnjara i Anita Tufekčić. Povelju uspješnosti Julija Benešića za kritičara koji djeluje izvan granica Republike Hrvatske dobila je Klara Dulić Ševčić iz Subotice. Nagrada Julija Benešića dodijeljena je je knjizi *Život jahača u trenutku skoka konja preko prepone* (Disput, 2020.) Dragana Juraka. Obrazloženja Nagrade i Povelje Julija Benešića snimio je predsjednik Povjerenstva dr. sc. Goran Rem, a bila su objavljena na mrežnim stranicama DHK.

Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture Republike Hrvatske u prosincu tradicionalno održava svoju najmasovniju manifestaciju 15. slavonsko-baranjsko-srijemske hrvatske književne dane. Zbog pandemije su sva događanja održana na mreži. Najprije je održan program posvećen utemeljitelju Ogranka Vladimiru Remu, na njegov rođendan 4. prosinca 2020. Program je održan i predstavljen na mrežnim stranicama DHK i Gradske knjižnice Slavonki Brod. Sudjelovali su književnik i znanstvenik Goran Rem, sin Vladimira Rema, književnica i unuka Vladimira Rema Paula Rem, književna kritičarica iz Slavonskog Broda i urednica Posavske Hrvatske Dunja Vanić, ravnateljica brodske knjižnice Ružica Bobovečki te predsjednik Ogranka DHK Mirko Ćurić. Video prezentaciju izradili su Goran i Benjamin Rem.

Središnji program manifestacije 15. Književna riječ slavonsko-baranjsko-srijemska je također održan na mreži. Sudjelovao je niz članova i članica Društva hrvatskih književnika različitih generacija: od najmlađe Paule Ćaćić do Bogdana Mesingera, koji je 2020. na Božić proslavio 90. rođendan. Kroz vlastite priloge ili kroz odbrane tekstove koje je pročitala Vesna Kaselj predstavili su se: Josip Cveniće, Paula Ćaćić, Mirko Ćurić, Jasna Horvat, Vlasta Markasović, Ružica Martinović Vlahović, Zvonimir Stjepanović, Goran Rem, Joso Živković Soja, Tomislav Žigmanov, Franjo Džakula, Bogdan Mesinger, Milorad Nikčević i Adam Rajzl. Materijale je uobličio u cjelinu redatelj Mario Šulina iz Đakova, autor nezavisnog filma *Adam*,

koji je nastao po scenariju književnika Franje Nagulova, čiji su fragmenti prikazani u sklopu programa na mrežnim stranicama DHK.

U suradnji s Ogrankom Matice hrvatske iz Đakova održan je i mrežni program pod nazivom Mlada hrvatska književna kritika iz Vojvodine - predstavljanje Zbornika Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara XXII. Predstavljena je tradicionalna manifestacija koja okuplja hrvatske književne kritičare, prateći zbornik kao i Povelja koja se pri tom dodjeljuje. Sudjelovali su: Vlado Filić, Tomislav Žigmanov, Davor Bašić Palković, Nevena Mlinko, Klara Dulić Ševčić, Vladmir Nimčević, Darko Baštovanović, Jasna Andrić Penava. Snimljene materijale oblikovao je Mario Šulina, redatelj iz Đakova.

U prostorijama DHK u Zagrebu, 27. ožujka 2021. održana je Hrvatska književna Panonija III., nastavak jedinstvenog književnog i umjetničkog programa koji okuplja relevantne hrvatske književnike i znanstvenike panonskog prostora: iz Hrvatske, BiH, Srbije, Mađarske i Austrije. Organizatori manifestacije su Društvo hrvatskih književnika, Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski i Croatica nonprofit kft. iz Budimpešte, u suradnji sa Zavodom za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice, Znanstvenim zavodom Hrvata u Mađarskoj iz Pečuha i HOŠIG-om (Hrvatski vrtić, osnovna škola i đački dom) iz Budimpešte. Pokrovitelj manifestacije je Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. Zbog pandemije koronavirusa i zatvorenih državnih granica Hrvatska književna Panonija III. nije se mogla održati u predviđenom terminu u Budimpešti, tako da je provedena na kombinirani način: dio autora i autorica nastupio je uživo u prostorima Društva hrvatskih književnika u Zagrebu, dok se drugi dio sudionika javio putem zooma. Program je bilo moguće pratiti preko društvenih mreža i youtube kanala Društva hrvatskih književnika i Croatice nonprofit Kft. Ovogodišnji program priređen je pod nazivom "500 godina od objavljivanja Judite Marka Marulića, prvog hrvatskog književnog klasika i europskog humanista". Govorilo se o romanu *Marulov san* Dine Milinovića, o ovoj velikoj obljetnici hrvatske književnosti i kulture uopće, Marulićevoj recepciji u hrvatskim zajednicama izvan Republike Hrvatske te su najavljena obilježavanja ove obljetnice tijekom 2021., ne samo putem aktivnosti Društva hrvatskih književnika, hrvatskih kulturnih i znanstvenih zavoda iz inozemstva već i Agencije za odgoj i obrazovanje Republike Hrvatske, koja nizom važnih aktivnosti svraća pozornost na važnost i utjecaj djela hrvatskoga klasika Marka Marulića na suvremenu hrvatsku kulturu i hrvatski jezik. U programu su sudjelovali: dr. sc. Ružica Pšihistal (Filozofski fakultet u Osijeku), dr. sc. Dubravka Brezak Stamać (ravnateljica Agencije za odgoj i obrazovanje), dr. sc. Dino Milinović (Filozofski fakultet u Zagrebu, autor romana *Marulov san*,

Zagreb, 2019., urednica Anita Šikić), dr. sc. Stjepan Blažetin (Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj), Tomislav Žigmanov (Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata), Mato Nedić (Srednja škola fra Martina Nedića, Orašje) i Mirko Ćurić (predsjednik Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemskog Društva hrvatskih književnika,). Predsjednik DHK Zlatko Krilić održao je uvodni govor. Izabrane ulomke romana *Marulov san* Dine Milinovića čitala je dramska umjetnica Dunja Sepčić.

Tomislav Zagoda ovogodišnji je dobitnik Nagrade “Anto Gardaš” za roman za djecu i mlade *Škola na rubu pameti*; ilustr. Dario Kukić (Opus Gradina, Zagreb, 2020.). Nagrada je uručena dobitniku 21. svibnja, na rođendan književnika Ante Gardaša, u 17 sati u Knjižari Nova u Osijeku. Dodjela se mogla pratiti i uživo putem facebook stranice i Knjižare Nova. Program dodjele Nagrade vodio je predsjednik Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemskog DHK Mirko Ćurić, koji je podsjetio na historijat nagrade te nabrojao najvažnije aktere koji su u petnaest godina sudjelovali u organizaciji i provedbi programa. U prvom redu su to Stjepan Tomaš, koji je idejni začetnik i realizator ideje o Nagradi, Stjepan Čuić, predsjednik DHK koji je sudjelovao u utemeljenju Nagrade, predsjednici DHK Božo Petrač i Đuro Vidmarović, aktualni predsjednik Zlatko Krilić te Josip Cvenić, koji je, među ostalim, zaslužen za organizacijski aspekt i izgled Povelje Anto Gardaš, rad slikara Željka Prsteca iz Varaždina. U povjerenstvu za dodjelu Nagrade osim aktualnih članova: dr. sc. Diane Zalar, Branke Primorac i Stjepana Tomaša, još su sudjelovali Tito Bilopavlović i dr. sc. Dubravka Težak. Pozdravnu riječ na početku programa izrekao je predsjednik DHK Zlatko Krilić, a u ime obitelji Gardaš nazočne je pozdravio i sin Ante Gardaša Miro Gardaš. Na ovogodišnji je natječaj pristiglo trideset knjiga, čijem je iščitavanju pristupilo prosudbeno povjerenstvo u sastavu dr. sc. Diana Zalar, Branka Primorac i Stjepan Tomaš, koje je prvo u užu izbor uvrstilo četiri djela, a zatim donijelo jednoglasnu odluku o najboljoj knjizi, humorističnom romanu *Škola na rubu pameti*. Obrazloženje Nagrade pročitao je Stjepan Tomaš. Tomislavu Zagodi su Nagradu uručili Zlatko Krilić i Miro Gardaš, sin Ante Gardaša.

Od 9. do 13. lipnja 2021. Društvo hrvatskih književnika Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice, u suradnji s Gradskom knjižnicom Vinkovci i Zakladom Antuna Gustava Matoša iz Beograda uspješno su organizirali 5. Dane Antuna Gustava Matoša i to u pet gradova Hrvatske i Srbije: Tovarniku, Vinkovcima, Zagrebu, Plavni i Beogradu. Pokrovitelj manifestacije je bilo Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske u Godini čitanja 2021. Program manifestacije je započeo u Tovarniku, u četvrtak 10. lipnja 2021. u 17 sati polaganjem vijenca kod biste Antuna Gustava Matoša, ispred Osnovne

škole Antuna Gustava Matoša. Vijenac su zajednički položili načelnik Općine Tovarnik Anđelko Dobročinac, izaslanica ministricke kulture i medija Nine Obuljen Kožinek, ravnateljica Konzervatorskog zavoda u Vukovaru Zdenka Predrijevac, predstavnici Društva hrvatskih književnika Ogranaka slavonsko-baranjsko-srijemskog Goran Rem i Mirko Ćurić te predstavnica Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Katarina Čeliković. Goran Rem je, uz Matoševu bistu, prigodno pročitao pjesmu Maje Gjerek posvećenu Antunu Gustavu Matošu.

Nakon polaganja vijenca održan je kratak radni sastanak sudionika s načelnikom Općine Tovarnik te je dogovorena daljnja suradnja na organizaciji i provedbi Dana Antuna Gustava Matoša. Tovarnik ostaje stalno mjesto održavanja manifestacije, a dogovoreno je aktivnije sudjelovanje načelnika i Općine. Sudionici su otišli i do rodne kuće Antuna Gustava Matoša i tamo se fotografirali. Središnji dio programa prvoga dana Matoševih dana održan je u Gradskoj knjižnici Vinkovci gdje su predstavljene tri nove knjige posvećene Matošu, njegovom životu i pjesničkom opusu. U ime ravnateljice Gradske knjižnice Vinkovci Vedrane Lugić nazočne je pozdravila Željka Djeke, a u ime predsjednika Društva hrvatskih književnika Zlatka Krilića nazočne je pozdravila Božica Brkan. U ime Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata okupljenima se obratila se Katarina Čeliković, koja je najavila i drugi, programski dio Matoševih dana koji se po prvi puta odvijaju i u Beogradu, u Zakladi Antuna Gustava Matoša. Program predstavljanja vodio je predsjednik slavonsko-baranjsko-srijemskoga Ogranaka Društva hrvatskih književnika Mirko Ćurić, koji je istaknuo kako se unatoč poteškoćama i relativno maloj financijskoj potpori manifestacija odvija u dvije države i pet gradova s nikada bogatijim programom jer je pokreće entuzijizam sudionika te kako stalna književna produkcija dokazuje Matoševu aktualnost i važnost. U programu su potom predstavljene knjige: *Moderato dolcissimo, pjesničke posvete Antunu Gustavu Matošu* (DHK Osijek/Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica 2020.) (zastupljeni pjesnici: Borben Vladović, Božidar Bagola Brezinščak, Lidija Bajuk, Danica Bartulović, Darko Baštovanović, Silvija Benaković Peratova, Tomislav Marijan Bilosnić, Božica Brkan, Ljerka Car Matutinović, Franjo Džakula, Milan Frčko, Frančeska Liebmann, Fabijan Lovrić, Tin Kolumbić, Vlasta Markasović, Marinko Plazibat, Goran Rem, Zrinko Šimunić, Tomislav Šovagović, Ante Tičić i Tomislav Žigmanov); Dubravka Oraić Tolić: *Pjesme i epigrami, Matoševo pjesništvo* (Matica hrvatska, Zagreb 2021.) i Tomislav Zagoda: *Gustl, ilustrirana biografija Antuna Gustava Matoša* (Opus Gradna, Zagreb 2021.).

Dr. sc. Vlasta Markasović i akademkinja HAZU Dubravka Oraić Tolić, nakon kratkog uvoda, u razgovoru su predstavile knjigu Dubravke Oraić Tolić *Pjesme i*

epigrami, Matoševo pjesništvo. Akademkinja Dubravka Oraić Tolić sudjelovala je putem zooma, ali je na jasan i zanimljiv način predočila sve vrijednosti i aktualnosti Matoševog pjesničkog opusa.

Zbornik posvetnih pjesama hrvatskih autora posvećenih Matošu *Moderato dolcissimo*, predstavili su dr. sc. Goran Rem i Božica Brkan, a potom su odabrane pjesme iz zbirke pročitali Mirko Ćurić Katarina Čeliković, Božica Brkan, Vlasta Markasović i Goran Rem.

Završnica programa pripala je predstavljanju slikovnice *Gustl, ilustrirana biografija Antuna Gustava Matoša* Tomislava Zagode iz Zagreba, u kojoj autor kroz sliku i riječ opisuje Matošev život onim najmlađima, ali i svima ostalima koji uživaju u ovakvom, vrlo stručnom i instruktivnom, a opet zanimljivom i duhovitom prikazu Matoševa života. O knjizi je govorio sam autor koji nije samo književnik već i akademski slikar i znanstvenik.

Program je nastavljen u Beogradu, u subotu, 12. lipnja 2021. u 16 sati u Zakladi Antun Gustav Matoš. Program je nazvan Beogradski Matoševi dani, a započeo je pjesmom *Tvoja zemlja*, u izvedbi Dua Zona Gracioso. Voditeljica programa bila je Irena Obradović, a pozdravnim riječima su se najprije obratili Katica Naglič, upraviteljica Fondacije Antun Gustav Matoš u čijem je prostoru održan program te Tomislav Žigmanov, ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i član Društva hrvatskih književnika, u ime suorganizatora manifestacije. Skup su pozdravili i Stjepan Glas, opunomoćeni ministar u veleposlanstvu RH u Srbiji, Lazar Cvijin, predsjednik Izvršnog odbora Hrvatskog narodnog vijeća te beogradski nadbiskup mons. Stanislav Hočevar. U glazbenom dijelu programa su nastupile sestre Sokač, za klavirom Iva i na violini Ana te ponovno Duo Zona Gracioso. Pjesme Antuna Gustava Matoša *Notturmo* i *Serenadu* govorila je Luna Pilić, pjesme *Utjeha kose* i *Djevojčici mjesto igracke* Anđelko Beroš, a *Jednoj i jedinoj* i *Živa smrt* Nika Matušić. O životu Antuna Gustava Matoša, s posebnim osvrtom na beogradsko razdoblje, govorio je Nebojša Prokić. Tomislav Žigmanov je progovorio o značaju Matoša za Hrvate u Republici Srbiji i zašto je baš Matoš u nazivu Zaklade u Beogradu, a ne recimo Ujević ili Meštrović. Razlog je, među ostalim, i Matoševo bunjevačko podrijetlo kojim se ponosio. Mladi pjesnik Darko Baštovanović predstavio je knjigu *Moderato dolcissimo, pjesničke posvete Antunu Gustavu Matošu* (DHK Osijek / Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica 2020.), u kojoj su zastupljena i dva hrvatska pjesnika iz Srbije: Tomislav Žigmanov i Darko Baštovanović. Program je prenošen izravno preko facebook stranice „Hrvatske riječi“, a snimku je bilo moguće pogledati na njihovim stranicama.

Na sam Matošev rođendan, na Antunovo, 13. lipnja 2021. održana su dva programa: u 9.30 sati u Župnoj crkvi sv. Jakova u Plavni, služena je Sveta Misa za Antuna Gustava Matoša, a na zagrebačkom Mirogoju je izaslanstvo Društva hrvatskih književnika u kojem su bili Božica Brkan i Đuro Vidmarović, položilo vijenac i poklonilo se uspomeni velikog Antuna Gustava Matoša. Na taj način su zatvorili 5. Dane Antuna Gustava Matoša, iznimno uspješno provedene, unatoč složenosti uvjeta u kojima su se našli organizatori.

6. dani Antuna Matoša održat će se iduće godine u Tovarniku, Plavni, Beogradu i Zagrebu od 10. do 13. lipnja 2021.

Povjerenstvo za dodjelu Nagrade i Povelje Julija Benešića koju po 24. puta dodjeljuju Društvo hrvatskih književnika i Ogranak Matice hrvatske u Đakovu, u sastavu dr. sc. Goran Rem, dr. sc. Vlasta Markasović i Adam Rajzl izabralo je 24. dobitnike Nagrade i Povelje Julija Benešića. Na ovogodišnjim 24. Đakovačkim susretima hrvatskih književnih kritičara Nagrada Julija Benešića pripala je Miroslavu Mićanoviću za knjigu *Ronjenje na dah*, a Povelje uspješnosti Julije Benešić dobili su Stjepan Blažetin i Jasna Melvinger. Na svečanosti u Đakovu 24. lipnja 2021. Nagradu Miroslavu Mićanoviću za knjigu *Ronjenje na dah* (Meandar media 2021.), uručio je predsjednik Društva hrvatskih književnika Zlatko Krilić. Povelje uspješnosti Julija Benešića uručit će se naknadno ovogodišnjim dobitnicima Stjepanu Blažetinu i Jasni Melvinger, kritičarima koji daju svoj prinos hrvatskoj književnoj kritici djelujući izvan granica Republike Hrvatske, u panonskom prostoru. Susrete je u ime đakovačkog gradonačelnika otvorila gradska vijećnica Magdalena Goluža. U prvom programu, književni kritičar Davor Ivankovac prikazao deset knjiga iz recentne književne proizvodnje. Budući da je bio spriječen u njegovo ime Franjo Nagulov je govorio o knjigama: Ivan Lutz: *Zovite ju Zemlja*, Paula Rem: *U ime kapitala*; Mirko Ćurić: *Vrijeme snova*; Franjo Nagulov: *Bilo jednom na Divljem istoku*; Kristina Kegljen: *Bablje ljetol ili neka zbirka poezije*; Zrinka Posavec: *Pjevaj Molly*; Tihomir Dunderović: *Drvolaši*; Branko Čegec: *Cetinjski rukopis*; Lana Derkač: *Hotel za mrtve*; Tomislav Domović: *Hrvatski bog Amor*.

Središnji dio Đakovačkih susreta književnih kritičara je Okrugli stol, ove godine je imao temu: Obrat od svemoćnog kritičara koji može prodrijeti do biti djela prema kritici kao nezavršivu čitanju teksta (D. Oraić Tolić, 2019.). Okrugli stol je vodio dr. sc. Goran Rem, a uvodna izlaganja su imali predsjednik slavonsko-baranjsko-srijemskog Ogranka Društva hrvatskih književnika Mirko Ćurić, dr. sc. Jasna Horvat, istaknuta hrvatska znanstvenica i nagrađivana književnica te doktorandica Filozofskog fakulteta u Osijeku i dobitnica Povelje uspješnosti Julija Benešića Ivana

Buljubašić Srb. Nakon njihovih izlaganja uslijedila je rasprava koju je moderirao Goran Rem, a sudjelovali Jasna Horvat, Ivana Buljubašić Srb, Dragan Jurak, Bran-ko Čegec, Miroslav Mićanović, Franjo Nagulov, Siniša Matasović, Igor Gajin i Sanja Jukić

U programu pod nazivom Lelek književnosti i kritike. Goran Rem i Igor Gajin razgovarali su o znanstvenoj knjizi koja je izazvala brojne kritičke reakcije. Autor knjige *Lelek tranzicije* je Igora Gajin, a objavljena je u izdanju Disputa, Zagreb, 2020.

Program je nastavljen u Rock klubu King u Đakovu pod nazivom Književnost, kritika i glazba oko šanka. Predstavljane su knjige Siniše Matasovića *Noću za šankom* (Sisak, 2020) i Vlatka Balošića *Ispovijest odraslog dječaka* (Zagreb, 2020). U glazbenom programu nastupio je slavonskobrodski glazbeni sastav Curino cvijeće (Slavonski Brod).

Drugoga dana, u petak, 25. lipnja 2021, u Spomen-muzeju biskupa Josipa Jurja Strossmayera održan je program „350 godina od tragične pogibije Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana“ te su Božidar Petrač i Vlado Filić predstavili knjige *Zrinski i Frankopan u hrvatskom stihu* (priredili Vladimir Lončarević i Petra Babić Matica hrvatska, Zagreb 2021.) i Fran Krsto Frankopan: *Serce žaluje*, izabrane pjesme (priredio Božidar Petrač, Mala knjižnica DHK, Zagreb 2021.).

U programu Identitetske aporije, održano je predstavljanje knjiga Milorada Nikčevića: *KNJIŽEVNO-KULTURNE VEZE NA RUBOVIMA MEDITERANA, Crnogorske i hrvatske književnokulturne interferencije* (Hrvatsko-crnogorsko društvo prijateljstva „Croatica – Montenegrina“ Osijek, Društvo hrvatskih književnika, Ogranak slavonsko-baranjsko, srijemski Osijek, Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, Osijek/Podgorica 2019.) te *IDENTITETSKE APORIJE, odbrana crnogorskog identiteta; rasprave/ kolumne/ intervjui* (Hrvatsko-crnogorsko društvo prijateljstva „Croatica – Montenegrina“ Osijek, Osijek 2020.). Knjige su predstavili autor Milorad Nikčević, Milica Lukić i Mirko Ćurić, a program je vodila Vesna Kaselj.

Na desetu godišnjicu smrti Vladimira Rema (Slavonski Brod 1927.-Slavonski Brod 2011.), konceptualizatora i osnivača prvog ikada osnovanog ogranka DHK (u Vinkovcima 1981.), delegacija je sadašnjega Ogranka donijela cvijeće na grob ovoga osnivača i brojnih drugih književnih i kulturnih institucija Slavonije i Baranje. Rem je primjerice osnovao i pokrenuo Pjesničke susrete u Vinkovcima, 1986., danas drugu hrvatsku najstariju pjesničku manifestaciju, koja u ratnim okolnostima, uz Removu suglasnost, preseljava 1994. u Drenovce, a autor je i urednik brojnih projekata (primjerice biblioteka slavonske književnosti u 100 knjiga – *Slavonica*,

biblioteka hrvatske književnosti u 100 knjiga *Croatica*, biblioteka *Brodski pisci* u 30 knjiga), također i 1971. imenovatelj vinkovačkoga kazališta imenom Joze Ivakića te autor prve slavonske pjesničke antologije *Slava Panonije* (1980.) i autor triju monografija o šokaštvu (posljednja, koju potpisuje na samrtnoj postelji je *To smo što jesmo*, iz 2011.).

Delegacija, u sastavu članova DHK - Paule Rem, Gorana Rema te dopredsjednika DHK i predsjednika Ogranka Mirka Čurića prvotno je posjetila udovicu Jasenku Rem s kojom se razgovaralo o brojnim anegdotama, često humorno vezanim uz Remova reminisciranja studentskih susreta njegove generacije s Tinom Ujevićem o čemu je Rem svojevremeno napisao i knjigu zapisa *Tin bez vina* (Osijek 1981.)... Delegaciji DHK su se pridružili i članovi obitelji Rem (Goranova supruga Slade i Goranov sin Benjamin), gospođa Čurić koja je i daljnja rođaka Vladimira Rema te kritičarica i publicistica iz Slavanskoga Broda Dunja Vanić koja je i fotografski dokumentirala posjet delegacije grobu te knjižnici Slavanskoga Broda koja je obradila ostavštinsku autorovu knjižnicu, a završno se posjetilo i ulicu Remova rođenja.

Pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Fonda za kulturu Društva hrvatskih književnika u Gorjanima je svečano obilježena 150. godišnjica smrti hrvatskog književnika i svećenika Adama Filipovića Heldentalskog. Rođen je u Velikoj Kopanici 1792. godine, a do smrti, 1871. djelovao je u Gorjanima, za sobom ostavivši bogatu ostavštinu, vidljivu u tom mjestu i danas. Adam Filipović Heldentalski pohađao je bogosloviju u Đakovu, a zaređen je 1816. Bio je kapelan u Vrbici i Osijeku, sjemenišni duhovnik u Đakovu, a od 1832. župnik u Gorjanima. Priredio je treće izdanje Relkovićeva Satira (1822.), dodavši mu autorovu stihovanu biografiju. Neki njegovi rukopisi, među kojima i spjev *U Cvitnjaku Cvitar s Cvitom se razgovora* te drame što ih je pisao tijekom preporoda, nisu pronađeni. Potpisivao se pseudonimima *Adam župnik Gorjanski*, *Radoslav od Panonije Sauske* te šiframa *A. P. o. H.*, *A. Ph. od H. P. u G.*, *A. Ph. od H. S. D. M. O. I.* Opjevao je život velikog Strossmayerovog prethodnika biskupa Antuna Mandića, a više desetljeća je izdavao Slavonski narodni kalendar. Uvodni dio programa održan je na gorjanskom groblju gdje su izaslanstva suorganizatora te općina Gorjani i Velika Kopanica položila vijence na grobnicu Adama Filipovića Heldentalskog te je novu nadgrobnu ploču, koju je podigla Općina Gorjani. Prigodnu molitvu za književnika i župnika vodio je mons. Luka Marijanović.

Skup je nastavljen u kulturno-turističkom centru Lucije Karalić u Gorjanima. Pozdravne riječi uputio je voditelj Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU-a u Đakovu dr. sc. Pero Aračić te načelnici općina Gorjani i Velika Kopanica Ivan Lović

i Ivan Meteš. Govoreći o bogatoj ostavštini Heldentalskog za Gorjane, načelnik Lović naveo je kako je za tim župnikom ostao kameni križ što se i danas nalazi u centru mjesta, potom zavjetni kipić protiv kolere, a nadozidao je i toranj na mjesnoj župnoj crkvi, opremio crkvu slikama i orguljama koje su i danas u funkciji, a 11. rujna 2021. je na njima održan koncert Katarine Javora i Mihaela Paara. Od turske kule napravio je crkvu sv. Tri kralja. U sklopu programa otkrivena je restaurirana slika iz 1840., koja je nastala kao zavjetni dar Adama Filipovića, nakon što su Gorjani oboljeli od kuge, zavjetujući se da će ju napraviti u znak zaštite protiv te opake bolesti. Na slici je jedini prikaz lika Adama Filipovića, te likovi sv. Roka – zaštitnika protiv kuge, i Blažene Djevice Marije. Sliku su otkrili dr. sc. Pero Aračić i mr. sc. Luka Marjanović.

Izlaganja o različitim aspektima Filipovićevo­g života i književnog rada iznijeli su mr. sc. Luka Marijanović iz Đakovačko-osječke nadbiskupije, Ivan Stipić sa Sveučilišta u Slavanskom Brodu, dr.sc. Tatjana Ileš s Akademije za umjetnost i kulturu iz Osijeka te Mirko Ćurić, predsjednik Ogranka slavonsko-baranjsko-srijemskoga Društvo hrvatskih književnika. Mr. sc. Marijanović je iznio niz nepoznatih detalja iz života ovog župnika koji je umro na glasu svetosti, a zaslužen i za narodna imena mjeseci. Ivan Stipić je iznio podatke o nepoznatim ili manje poznatim Filipovićevim rukopisima iz Arhiva obitelji Brlić u Slavanskom Brodu, a Tatjana Ileš se bavila njegovim kalendarima. Ukazalo se na važnost ovog književnika koji djeluje na prijelomu pravopisnih normi i stilskih formacija, iznimnu autorsku plodnost te njegovu važnost u kontekstu ukupne hrvatske književnosti, koja često zanemaruje iznimno značajna imena poput Adama Filipovića Heldentalskog, koji je dokaz kako se i u manjim mjestima moglo i može relevantno djelovati. Prikupljanjem narodnog blaga, rodoljubnim pjesmama, slavljenjem hrvatskog jezika te pozivom na osnivanje književnog društva (akademije), pridružio se preporodnim gibanjima zajedno s naraštajem srodnih mu književnika “slavonske” književnosti koji su pisali na normiranoj ikavci. Niz njegovih djela je još uvijek premalo poznat javnosti te je pred znanstvenicima opsežan posao istraživanja književno, jezično i kulturološki vrijedne građe.

Ovo su najvažnije aktivnosti Ogranka, koji je unatoč nepovoljnim okolnostima, uspješno odradio i proteklu pandemijsku godinu.

Umjesto
tipkomaha

Pred nama je *Književna riječ*, sada kao časopis, a ne zbornik. Odluka da se upustimo u postizanje tog iskoraka, premda nije bila nimalo laka, naposljetku se dogodila očekivano. Kao što znamo, Slavonsko-baranjsko-srijemski Ogranak Društva hrvatskih književnika najstariji je ogranak toga strukovnog udruženja. Osnovan je 1981. godine na inicijativu pokojnoga Vladimira Rema, a sjedište mu je bilo u Vinkovcima. U istim onim Vinkovcima koji to odavno nisu, baš kao što nisu ni domaćini manifestacije *Pjesnički susreti* koji su, također na Removu inicijativu, sredinom osamdesetih započeli svoj život, nakon ratne stanke nastavljen 1994. godine, ovaj put uz velikodušno drenovačko domaćinstvo koje traje do danas. U Vinkovcima koji su nedavno uprizorili park-izložbu svojih zaslužnika, među kojima, naposljetku se pokazalo, za kulturnoga pokretača danoga prostora u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća, na Gradovu sramotu, nije bilo mjesta. Najstariji i prostorno najveći ogranak, međutim, do ovoga časa nije imao vlastiti časopis, a što je krasilo i/ili krasi druge ogranke, s posebnim naglaskom na izvrsnu časopisnu praksu Istarskoga i Podravsko-prigorskoga ogranka (*Nova Istra* i *Stav; Artikulacije*). I premda postoje razlozi za preispitivanje smisla njegovanja časopisne prakse, a s obzirom na vrijeme (u) koje(m) živimo, zaključak je bio kako je odgovor na prethodno nepostojanje ogranačkoga časopisa značio njegovo neupitno sinkronijsko moranje! Nakon, dakle, triju zbornika istovjetnoga naziva i nakon odobrenih sredstava Ministarstva za ovaj projekt, prionuli smo na posao.

173

Rubriku *Poezija* otvara požeško-dubrovačko-zagrebački pjesnik **Denis Ćosić**, mladosti usprkos reprezentativno ime suvremenoga pjesništva, „Goranovac“ i „Drenovčanin“ čijoj netom objavljenoj trećoj zbirci, sukladno recepciji prethodno objavljenih fragmenata, mnogi predviđaju nalaženje plodnoga čitateljskog tla. **Mariju Dejanović**, pjesnikinju, književnu kritičarku i dramsku spisateljicu, dopustit ćemo si tu slobodu, nepotrebno je posebno predstavljati. Brojni prijevodi, časopisna i panoramska zastupljenost, nagrade (*Goran, Kvirin, Pucak*, treća nagrada Marina Držića...), snažan društveni angažman i neupitna sistematična posvećenost književnom stvaralaštvu (ona koja polazi od gustih čitanja) daju nam za pravo veseliti se autoričinoj zastupljenosti u ovom časopisnom (dvo)broju. Multimedijalac i dokazano vrijedni pjesnik **Tihomir Dunderović**, nedugo nakon ukoričenja recepcijski prepoznate, konceptualno osjetljive zbirke *Drvolaši*, potvrđuje tako željeni (čitateljski godinama priželjkivani) kvantitativni autorski zamah (kvaliteta, dakako, nipošto i nikada nije bila upitna). Kao i Dunderović ili Ćosić, i **Marinko Plazibat** član je (ne samo) istočno-prostorno dragocjene drenovačke biblioteke, autor rijetke jezične dovitljivosti koju, daljnjim sazrijevanjem, sve znatnije karakterizira i sintaktički minimalizam. Proliferni neotradicionalist **Stanko Krnjić**, autor stacioniran na

dubrovačkoj adresi, ovim prilogom potvrđuje, usudim se reći, do sada, nagradama usprkos, nedovoljno registrirane domete.

Rubrika *!*, kao što stoji i u njenom kratkom uvodniku, zamišljena je kao temat (dvo)broja, ne nužno, u odnosu na časopis, kvantitativno dominantna. Za ovu prigodu dotaknuta je tema odnosa književnosti i provincije (podjednako, dakako, provincije i književnosti), a svoja su razmišljanja s nama podijelili važni recentni autori: **Sanja Baković**, **Marko Gregur** i **Božica Brkan**. Baković je, k tome, urednica i pokretačica/voditeljica književnih tribina (osobito je prepoznatljiva tribina *Odvalimo se poezijom*), Gregur je ponajvažniji domaći prozaik mlade srednje generacije (nagrade *Fric* i *Vladimir Nazor*) te aktualni tajnik Društva hrvatskih književnika (koprivničkoj adresi usprkos), a Brkan doajenica i, k tome, dugogodišnja suradnica Večernjega lista.

Prozni blok pokrivaju sociologinja i književnica **Jelena Zlatar Gamberožić**, jedna od osoba bitno zaslužnih i permanentno involviranih u rad Centra za kreativno pisanje. Zatim nagrađivani generacijski pjesnik, prozaik, urednik, prireditelj i književni kritičar **Davor Ivankovac** (*Goran*, dvije nagrade *Pjesničkih susreta*, *Kvirin*, *Lapis histriae* i dr.), uvijek domišljati, vicasti pulski autor **Daniel Radočaj**, jezična teškašica s drenovačke bibliotečne liste **Maja Urban**, ovaj put s dnevničkim fragmentima matakovićevske žargonsko-dijalekatske opuštenosti, rijetko talentirani i pune čitateljske pažnje vrijedni **Ivan Zrnušić**, nekoć protagonist osječkoga literarnog undergrounda, te prozno potvrđeni **Darko Pernjak** i već spomenuta Božica Brkan.

Rubrika *Intervju* donosi razgovor s **Marijanom Radmilović**, autoricom triju knjiga poezije koje bismo, bez imalo ustezanja, mogli ocijeniti vrhuncima domaće pjesničke produkcije minulih četvrt stoljeća. Marijana stavove iznosi bez fige u džepu: hrabro, nedvosmisleno i poučno, a kao prilog razgovoru tu je, uz, dakako, bibliografsku bilješku, priređena po jedna pjesma iz svake od triju zbirki. S obzirom da smo se pri nalaženju konceptijskoga rješenja časopisa odlučili za rubriku kritike koju bi pokrivaio „gost-kritičar“, ovaj put svoj je kritičarski izbor ponudio, uz kao i uvijek teorijski osviješten i zavodljiv diskurs, književnik i književnoznanstvenik **Goran Rem**, nezaobilazno ime takoreći svih vitalnijih panonističkih književnih kretanja posljednjih desetljeća. U rubrici *Dramski zalet*, fragmentom iz drame nagrađene ovogodišnjom drugom nagradom *Marin Držić* Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, predstavlja nam se **Monika Herceg**, jamačno najnagrađivanija hrvatska, pa i regionalna pjesnikinja posljednjih godina, autorica već reizdavanih *Početnih koordinata*, goranovskoga prvijenca o kojemu se ni tri godine

poslije ne prestaje govoriti/pisati. *Ogranon* je zamišljen kao rubrika namijenjena predstavljanju članica i članova ogranka Društva. Za nultu su časopisnu prigodu predstavljeni gigant đakovačke zavičajnosti, pjesnik **Franjo Džakula**, zatim mlada, već afirmirana romanospisateljska distopičarka **Paula Rem** i **Mirko Ćurić**, predsjednik Ogranka, koji za nultu časopisnu prigodu donosi pregled povijesti, sadašnjosti i budućnosti istoga, a s posebnim naglaskom na rad u posljednjih godinu dana. Zbornički, priznajemo, no kako je posrijedi časopisni početak, stava smo da je takav osvrt dobrodošao i važan! Naposljetku, valja napomenuti kako je (dvo) broj obogaćen izborom iz bogatoga fotografskog opusa vinkovačkoga autora **Ivana Došena**.

Umjesto tipkomaha, da ne bismo duljili, izražavamo nadu da ćemo iz (dvo)broja u (dvo)broj rasti, zadovoljavajući tako jednu od nasušnih ogranačkih, ali i šire kulturnih potreba prostora, uz bogatu suradnju s kolegicama i kolegama iz Hrvatske i inozemstva. Za onu se drugu nasušnu potrebu valja izboriti, a u razgovoru ju je spomenula Radmilović: naime, ne nužno pjesnički festival uočljivoga radijusa i, posljedično, regionalno-međunarodnoga karaktera poticajnoga u odnosu na, za sada posttranzicijsko neoporavljeni, slavonski kulturološki vitalizam. Umjesto tipkomaha, dakle, pozivamo na čitanje časopisa, ne isključujući mogućnost da rijetki ovoprostorni zaljubljenici u književne superlative, alternativni mišlju, riječju, djelom i propustom, misiju otpočinu čitanjem od kraja prema početku.

175

Uredništvo

